

Evaluering av Trosopplæringsreformen

Samisk trosopplæring

Delrapport 6

Sverre Dag Mogstad (red.), John Arne
Jensen

Arbeidsfellesskapet

Diakonhjemmet Høgskole

Diakonhjemmet Høgskole
Postboks 184 Vinderen
0319 Oslo

MF

Det teologiske
Menighetsfakultet

Menighetsfakultetet
Postboks 5144 Majorstuen
0302 Oslo

Evaluering av Trosopplæringsreformen

Styringsgruppen for Trosopplæringsreformen har tildelt oppdraget med å evaluere reformen til Arbeidsfellesskapet som består av:

- Det teologiske Menighetsfakultet
- Diakonhjemmet Høgskole, avd for forskning og utvikling
- Otto Hauglin rådgivning as

Evalueringen skal:

- Legge til grunn Den norske kirkes lære om dåpen og de premisser som gjelder for Trosopplæringsreformen
- Beskrive trosopplæringsens utforming, utvikling og konsekvenser
- Gi informasjon om hvilke erfaringer forsøksmenighetene, de dømte og deres foreldre har med trosopplæringsen og hvilke resultater som blir oppnådd.
- Belyse konsekvensene av å ha vært forsøksmenighet
- Gi grunnlag for læring for forsøksmenighetene og prosjektledelsen, og for bedre styring av forsøket
- Gi grunnlag for å vurdere overgangen fra forsøk til varig reform
- Gi et bidrag til religionspedagogisk forskning og forskning om trosopplæring

Evalueringen startet opp i oktober 2004 og avsluttes i august 2008.

Det vil bli utarbeidet følgende rapporter fra evalueringen:

- Delrapporter fra de ulike delprosjektene i evalueringsarbeidet
- Årlige underveisrapporter
- Hovedrapport i august 2008

Rapportene er tilgjengelige på evalueringens web-side: www.ektor.no

Kontaktperson: Prosjektleder Otto Hauglin, tlf 995 25 995, e-post ohauglin@online.no

Arbeidsfellesskapet

Diakonhjemmet Høgskole
Postboks 184 Vinderen
0319 Oslo

MF

Det teologiske
Menighetsfakultet

Menighetsfakultetet
Postboks 5144 Majorstuen
0302 Oslo

Forord

Delrapport 6 fra Arbeidsfellesskapet inneholder både en evaluering av samisk trosopplæring og en drøfting av utvalgte grunnlagsspørsmål knyttet til utvikling og gjennomføring av en slik opplæring.

Rapporten beskriver og analyserer samisk trosopplæring på grunnlag av en tradisjonell tredeling av den samiske befolkning: Nordsamer, lulesamer og sørsamer.

Delrapporten er redigert av Sverre Dag Mogstad. Den bygger delvis på intervjuer, observasjoner og tekstanalyser.

Førsteamanuensis PhD Roald E Kristiansen ved Institutt for religionsvitenskap ved Universitetet i Tromsø har skrevet og stilt et omfattende materiale til disposisjon. Cand.theol. John Arne Jensen har gjennomført intervjuene og menighetsbesøkende. Han har analysert de fleste pågående trosopplæringstiltakene og levert viktig materiale til vurderingskapitlene.

Selv om disse to har levert et betydelig materiale til rapporten, er det Arbeidsfellesskapet som hefter for rapportens innhold og form.

Oslo, 27 mai 2008

Arbeidsfellesskapet

Innhold

1	INNLEDNING	11
2	SAMISK GEOGRAFI OG HISTORIE	12
	2.1 Samisk geografi	12
	2.2 Samisk historie	14
3	SAMISK RELIGION	17
	3.1 Samisk naturreligion	17
	3.2 Brudd og kontinuitet	18
4	SAMISKE RETNINGER	24
	4.1 Nordsamer	25
	4.2 Lulesamer	32
	4.3 Sørsamer	45
5	SAMISK TROSOPPLÆRING FØR REFORMEN	50
	5.1 Et historisk blikk på kirkens trosopplæring i et nordperspektiv	50
	5.2 Innhold og omfang før reformen	56
	5.3 Samiske innslag i Trosopplæringsreformen	57
6	EVALUERING AV NORDSAMISKE TROSOPPLÆRINGSPROSJEKTER	60
	6.1 Indre Finnmark prosti – ”Tro, språk og kultur”	60
	6.2 Prosjektet	61
	6.3 De enkelte menighetene og trosopplæringsarbeid i menighetene	64
	6.4 Trosopplæringsarbeid på prostinivå	94
	6.5 Trosopplæring i Indre Finnmark – en utfordring	98
7	EVALUERING AV LULESAMISKE TROSOPPLÆRINGSPROSJEKTER	101
	7.1 Enkelttiltak	101

8	EVALUERING AV SØRSAMISKE TROSOPPLÆRINGSPROSJEKTER	103
8.1	Nord Rana Menighet – ”Mov Aehtjien gietesne/I min Fars hånd”	103
8.2	Prosjektet	104
8.3	Trosopplæring i Nord-Rana menighet	106
8.4	Trosopplæring i sørsamisk område	111
9	SENTRALE SPØRSMÅL I SAMISK TROSOPPLÆRING	114
9.1	Kontekstualisering	115
9.2	Språkets betydning	128
9.3	Kultur	135
9.4	Samisk språk, kultur og trosopplæring	142
9.5	Forsoning	143
10	EN FORNYET SAMISK TROSOPPLÆRING	145
10.1	Grunnlagsproblematikk	145
10.2	Trosopplæring i nordsamisk sammenheng	147
10.3	Trosopplæring i lulesamisk sammenheng	151
10.4	Trosopplæring i sørsamisk sammenheng	152
11	ANBEFALINGER	156
	LITTERATURLISTE	159
	VEDLEGG	

1 Innledning

Rapportens adressat er først og fremst de som skal arbeide videre med å utvikle en trosopplæring for den samiske befolkningen. Av den grunn beskrives samisk geografi og historie (kap 2), samisk religion (kap 3) og samiske retninger (kap 4) før det gis en beskrivelse av samisk trosopplæring før reformen i kapittel 5.

I kapittel 6, 7 og 8 evalueres henholdsvis nordsamiske, lulesamiske og sørsamiske trosopplæringsprosjekter.

Kapittel 9 behandler overgripende grunnlagsspørsmål knyttet til samisk trosopplæring med særlig vekt på spørsmålet om kontekstualisering, språk, kultur og forsoning.

Kapittel 10 er et forsøk på å anvende rapportens evaluering og tenkning på hvordan en kan bidra til å utvikle en samisk trosopplæring i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk område.

Kapittel 11 inneholder en kortfattet sammenfattende anbefaling av et materiale som selvsagt ikke er mulig å sammenfatte uten å miste viktige nyanser. Vår hovedanbefaling til de som skal arbeide videre, er derfor at man ikke søker de enkle og generaliserte løsningene, men tar seg tid til å se og forstå de mange enkeltelementene som samisk trosopplæring må bygge på.

---

2 Samisk geografi og historie

2.1 Samisk geografi

Samene er en folkegruppe som hovedsakelig bor i de nordligste områdene av Norge, Sverige, Finland og på Kolahalvøya i Russland. Det samiske området strekker seg fra Kolahalvøya i nordøst til Hedmark i sør. Det er et enormt område med et stort mangfold. Det er vanlig å dele dette store området inn i tre hovedområder. Bakgrunnen for inndelingen er hovedsakelig språklige og geografiske grunner.

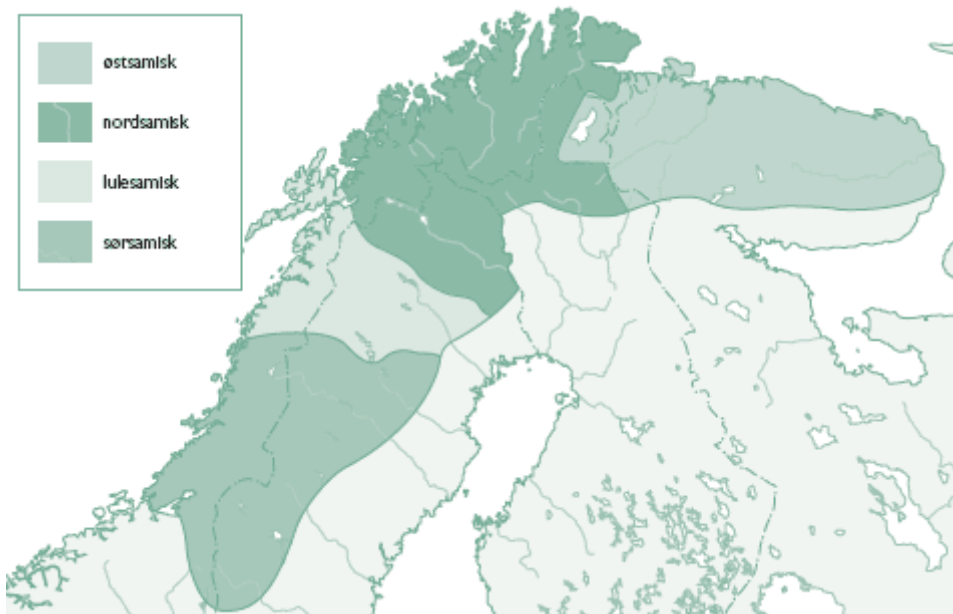
Inndelingen gjenspeiler også kulturelle forskjeller mellom de ulike geografiske og språklige områdene, og det er hensiktsmessig å spørre seg om trosopplæringen innenfor samisk kirkeliv bør ta hensyn til disse forskjellene. Med andre ord å organisere og forankre den samiske trosopplæringen i de lokale kontekstene som den finner sted innenfor.

Området som på norsk kalles “Sameland”, heter på samisk *Sápmi*. Flere andre betegnelser har også vært brukt.¹ *Sápmi* er ikke et ensartet område og både språk og næringstilpasning varierer. Med hensyn til språk kan man skille mellom fire hovedområder:

---

¹ Jfr. Hætta, Odd Mathis, “Sameland – Hva, hvor og hvorfor?” i *Kyrkan i Sápmi*. Nordiska Ekumeniska Rådet. Uppsala: 1995: 6ff.

Figur 2.1 Hovedområder for samisk språk

Kilde: www.norden.org/nordenssprak/kap2/2c/01.asp

Det er Norge som har den største samiske befolkningen. Mange samer bor i dag utenfor det tradisjonelle samiske kjerneområdet. Antallet samer totalt er anslått til ca 75 000 (av disse bor ca. 40 000 i Norge), men dette tallet varierer ut fra hvilke kriterier man bruker for å betegne samiskhet.²

Man regner at samene som *etnisk*³ folkegruppe oppsto og utviklet seg gjennom kulturelle prosesser blant de første menneskene som kom til Nord-Skandinavia fra ca. 11.000 år siden gjennom det *lokale* samspillet mellom folk og kultur i disse områdene.⁴ Språkhistoriske undersøkelser tyder på at samene har hatt tidlige kontakter med folkegrupper østover til Uralfjellene (finsk-ugriske språk) og Vest-Sibir (samojediske språk). I tillegg til kontakten med finsk-ugriske folk har samene svært tidlig i historien også hatt kontakt med folk som snakket indoeuropeiske språk.

² På grunn av fornorskningspolitikkenes assimilasjonspres har ikke alltid samene selv ønsket å tilkjenne sin etniske identitet. Dette er bakgrunnen for at sametingene i de nordiske land har utarbeidet egne kriterier for samiskhet som en kombinasjon av subjektive og objektive kriterier.

³ Etnisitet er i dagens forskning mer knyttet til kulturelle prosesser og ikke til *rase*begrepet. Teorier om ekstern innvandring til området er derfor blitt mindre aktuell enn før, selv om innvandringsepoker også kan ha funnet sted. Innvandringsspørsmål trenger imidlertid ikke knyttes direkte til etnisitetbegrepet.

⁴ Bjørnar Olsen og Lars Ivar Hansen, *Samenes historie fram til 1750*. Oslo 2004.

2.2 Samisk historie

Kirken har historisk hatt en høyst tvetydig holdning til samene som en egen folkegruppe. Den norske stat gjennomførte i lang tid en sterk *fornorskningsspolitikk* der Den norske kirke ble brukt som redskap for å assimilere samene inn i det norske samfunnet. I Norge startet denne politikken allerede tidlig på 1700-tallet. Etter at den dansk-norske stat på begynnelsen av 1700-tallet godtok at man hadde et særskilt ansvar overfor samene som folkegruppe fordi de praktiserte en annen religion enn den staten brukte som ideologisk grunnlag, ble det i København etablert en samemisjon under ledelse Misjonskollegiet med presten Thomas von Westen (1687-1727) som lokal (norsk) leder. Misjonen ble nedlagt på slutten av 1700-tallet som resultat av at datidens kirkelige ledere i nord (biskopen i Nidaros) mente at samene var best tjent med å bli betjent av kirkens prester på lik linje med andre nordmenn.

Under siste halvdel av 1800-tallet begrunnet ofte de ledende representanter denne overbevisningen ved hjelp av et grunnsyn som var bygget på et evolusjonshistorisk perspektiv: man oppfattet samene som representanter for et "primitivt" samfunn som nødvendigvis gradvis ville bli mer og mer integrert i modernitetens og fremskrittets samfunn. Det å skulle ta særskilte hensyn til slike grupper ville bare medføre til at samene ble hindret fra å ta del i "fremskrittet" og dermed sinke deres inntredelse i det nasjonale fellesskapet.⁵

Enkelte representanter for kirken var imidlertid ikke enige i dette synspunktet og vektla samenes rett til å bevare sitt språk og sin egen kultur. Deres begrunnelse var ofte av teologisk karakter og bygget på det lutherske prinsipp om at ethvert folk har rett til å høre evangeliet forkynt på sitt eget morsmål.⁶ Senere ble retten til eget morsmål fulgt opp ved at man også hevdet retten til å utøve sin religion på egne premisser både språklig og kulturelt. Slike ideer førte til at kirken mange ganger gikk imot myndighetenes fornorskningsspolitikk. Mange av pionerene i utviklingen av samisk skriftspråk var nettopp misjonærer og prester som ville at evangeliet skuldet formidles til samene på deres eget morsmål, og at Bibelen derfor måtte bli tilgjengelig på samisk. Så tidlig som først på 1700-tallet ønsket endog Thomas von Westen å opprette egne samiske menigheter i samiske områder, ikke minst for å beskytte samene mot

---

⁵ Synspunktet var særlig fremtredende i den såkalte *lappologiens* epoke, jfr. Lars Ivar Hansen, "Kulturforskeren Just Qvigstad", Prøveforelesning 24.05.1991 for den filosofiske doktorgrad, Universitetet i Tromsø.

⁶ Motstanden mot statens fornorskningsspolitikk overfor samene kunne få alvorlige konsekvenser. Dersom man utviste en for stor grad "samiskvennlighet", kunne det medføre tap av kirkelig avansementsmulighet. Jfr. Egil Thorvaldsen, "Om hvorfor man ikke blir biskop" i *Heimen*, Vol 27 (1990) 4: 242-251.

norsk trakassering. Han fikk imidlertid ikke tilslutning til slike planer hos myndighetene.

Opprettelsen av Finnemisjonen⁷, som ble organisert i 1888 ved biskop Johannes Skaar i Tromsø, var delvis kirkens forsøk på å forhindre utbrudd fra statskirken i samiske strøk og hadde i utgangspunktet brodd mot både frikirkebevegelsen og læstadianismen som begge var svært kirke- og prestekritiske.⁸ Samtidig ga misjonen klart uttrykk for at forkynnelsen til samer primært skulle foregå på samisk, slik at evangeliseringen kunne bli mer effektiv. Biskopen uttrykte det slik ved en visitas:

*Jo mer Iver der vistes i Fornorskningsarbeidet, des større var den aandelige Vankundighed!*⁹

Misjonens samiskbaserte virksomhet var på denne måten en indirekte, men ikke desto mindre klar kritikk av statens hardhendte språkpolitikk. Misjonens virksomhet fikk da heller ikke finansiell støtte i departementet og måtte i sin helhet baseres på innsamlede midler fra menighetene.

Fornorskningspresset hadde klare konsekvenser for det samiske samfunnet. Det førte til at samiskhet i stor grad ble skambelagt og omgitt av en mur av taushet. Nasjonalstatens sterke sentraliseringspolitikk i gjenoppbyggingstiden etter andre verdenskrig førte også til at mange lokalsamfunn som inntil da hadde vært preget av samisk identitet og kultur, simpelthen gikk i oppløsning.

Først i tiden etter 1970-tallet ble de samfunnsmessige idealer og holdninger endret slik at skam og taushet forbundet med samisk identitet gradvis ble svekket. Ikke minst kampen om utbyggingen av Alta-vassdraget rundt 1980 og opprettelsen av Sametinget i 1989 bidro sterkt til at samisk selvrespekt ble gjenvunnet.

---

⁷ Jorunn Lye, *Samemisjonens utvikling 1888-1925*. Hovedoppgave i historie - Universitetet i Tromsø, 1999, s.17. *Finnemisjonen* (som i dag kalles *Samemisjonen*) ble for øvrig opprettet samme år som det ble vedtatt av de norske myndighetene at samiske bare kunne brukes som hjelpespråk i kristendomsundervisningen. Noen år senere, i 1902, ble det for øvrig bestemt i fornorskningstidens ånd, at bare norske statsborgere som kunne snakke, lese og skrive norsk, og som daglig brukte norsk, skulle kunne få kjøpe jord. Jordeiendommen måtte gis norsk navn. Denne språkklausulen ble formelt opphevet først i 1965.

⁸ Midt på 1870-tallet hadde Troms fylke alene flere utmeldinger av Statskirken enn resten av landet som helhet.

⁹ Jorunn Lye, *op.cit.*, s.24.

At etniske minoriteter ble omfattet av internasjonal lovgiving (ILO-konvensjonen¹⁰) førte dessuten til at kravet om samiske *rettigheter* slo igjennom. Konvensjonens formål er å fremheve urbefolknings rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, språk og religion innenfor rammene av de stater de lever i, og det er myndighetenes plikt å støtte dette arbeidet.

Spørsmålet om samenes rettigheter innenfor det norske samfunn gjelder derfor også i forhold til Den norske kirke. Som en offentlig samfunnsinstitusjon må kirken konkretisere hvordan den kan bidra til å fremme samenes rett til å bevare og videreutvikle sin etniske identitet, herunder den samiske *religiøse* kultur.

---

¹⁰ International Labour Organization. Hovedprinsippet i ILO-konvensjonen nr 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet. Norge ratifiserte konvensjonen i 1990. Det ble da bestemt at konvensjonen for Norges del gjelder for samene i Norge.

---

3 Samisk religion

3.1 Samisk naturreligion

Det er her ikke plass til en omfattende redegjørelse for samisk religion.¹¹ Vi skal her bare peke på at samisk tradisjonell religion¹² var en naturreligion der mennesker og natur ble erfart som nært forbundet. Alt liv ble tenkt som fylt av kraft og sjel. I likhet med andre urfolk i det arktiske nord, hadde den samiske religion en sjamanistisk kultform.¹³ Den ledende religiøse ekspert ble kalt *noaidi*,¹⁴ men ble som regel bare tilkalt når en sto overfor de vanskeligste situasjoner. Vanligvis kunne den enkelte selv utføre de nødvendige rituelle handlinger og foreta offerseremonier, samt bruke trommen eller andre redskap for å kontakte de rådende maktene, først og fremst for å få lykke til sine gjøremål.

Vår kunnskap om den tradisjonelle religionen kommer stort sett fra hva kristne prester og misjonærer skrev under siste halvdel av 1600-tallet og første halvdel av 1700-tallet. Det de skrev ned ble til som en del av misjonsbestrebelsene og var dermed i seg selv ledd i bekjempelsen av den tradisjonelle samiske religionsutøvelsen.

---

¹¹ En kort innføring i samisk religion finnes også i første halvdel av Roald E. Kristiansen, *Samisk religion og læstadianisme*. Bergen 2005. En grundigere innføringsbok i samisk religion finnes i Hans Mebius, *Bissie*. Östersund 2003. Brita Pollans *Samiske sjamaner* (Oslo 1993) er god populærvitenskapelig bok om samisk religion. De fremste blant dagens forskere på samisk religion er Louise Bäckman (Sverige) og Håkan Rydving (Norge).

¹² Ofte bruker man betegnelsen “samisk førkristen religion”, noe som her unngås fordi det er problematisk å skulle definere én religiøs tradisjon ved hjelp av en kontrastering mot en annen religion. På engelsk ville en kunne bruke uttrykket *indigenous religion*, men en god norsk term er enda ikke utviklet. Termer som tradisjonell, hjemlig eller endog “indigen religion” har vært brukt.

¹³ Begrepet “sjamanisme” er i dag svært omdiskutert. Mange forskere fremhever at endelsen “-isme” ikke må tolkes dit hen at sjamanisme ikke betegner en religion som et enhetlig *system* – til det er variasjonen i tradisjoner som betegnes som sjamanistiske alt for stor. Selve ordet er hentet fra en sibirsk kultur (tungusisk) og man kan ikke uten videre sette likhetstegn mellom en slik øst-asiatisk religiøs kultur og samisk religion. Det er først og fremst i *moderne* forstand at “sjamanisme” er i ferd med å bli en religion i det mange forsøke å konstruere en sjamanisme-religion basert på en syntese av eldre sjamanistiske tradisjoner tilpasset den moderne virkelighet.

¹⁴ Nordsamisk (SaN) *noaidi*, lulesamisk (SaL) *nåetjeh*, sørsamisk (SaS) *nåetjie*.

Ettersom eldre samisk kultur var nært knyttet til veidesamfunnet og dets livsform, var også religionen i stor grad preget av ritualer knyttet til jakt og fangst, samt til riter knyttet til livsfornyelsen. Offer til de livgivende makter var viktig for å trygge det naturlige livsgrunnlaget for mennesker og dyr. Offerhandlingene ble utført ved offersteiner (*seider*).

En viktig tanke i noaidens utøvelse av sin funksjon var at livskraften, livsprinsippet, i alle levende vesener er knyttet til to uttrykksformer, "sjelsaspekter". Mens det ene sjelsaspektet er knyttet til kroppens skjelett, er det andre sjelsaspektet knyttet til åndedrettet og er derfor relativt fri fra den fysiske kroppen. Dette sjelsaspektet der mennesket livspust hele tiden forlater kroppen for deretter å vende tilbake, kalles derfor også menneskets "frisjel". I forhold til frisjelen er noaidens kunnskap spesiell, fordi han har en særskilt kunnskap som gjør at han er i stand til for en begrenset tid å sende sin frisjel bort fra kroppen, for at denne kan reise til steder i kosmos der han ønsker å kontakte de makter som på et utall av måter innvirket på livets skjebne.

3.2 Brudd og kontinuitet

Begrepet "samisk religion" sikter først og fremst til den religiøse kult som er knyttet til eldre samisk tradisjon, ofte tentativt angitt til tiden før 1750. Under det dansk-norske Misjonskollegiets virksomhet på 1700-tallet, ble det ansatt mange misjonærer, prester og lærere som i kortere eller lengre tid virket blant samene for å endre deres religiøse forestillingsverden og tilhørende praksis.¹⁵

Særlig søkte misjonen å finne frem til gode *samiske* kandidater til å bli skolelærere. Etter endt utdanning i Trondheim, ble de sendt tilbake til sine hjemdistrikter for å der å spre kristelig opplysning. Flere av disse samiske skolene vedvarte i mange år og førte til at samiske barn ofte fikk *bedre* opplæring enn norske barn ettersom noe regulært *norsk* skolevesen enda ikke var etablert. Undervisningsspråket var selvsagt samisk.

Men selv om misjonstiden på den språklige siden innebar en klar *kontinuitetslinje* i forhold til samisk kultur, innebar misjonstidens *religiøse* program et klart *brudd* i forhold til tidligere tiders religiøse praksis. Her var Thomas von Westen helt klar: Det gjaldt å bryte noaidenes makt over folket og få samene til å følge nye religiøse ledere. På svensk og finsk side fantes det ikke en egen misjonsorganisasjon, men presset for å få endret samenes religiøs praksis var ikke vesentlig mindre av den grunn. Likevel vedvarte eldre tiders tankesett og praksis i svært lang tid.

---

¹⁵ Endog en samisk kvinne (kona til misjonæren Jens Kildal) mottok lønn av Misjonskollegiet for sin tjeneste – unikt i forhold til samtidens regulære praksis og kvinnesyn.

Kanskje var det først var den *læstadianske* veknelsen hvor samene selv sto i spissen for kristendomsutøvelsen, som førte til det endelige dødsstøtet for den gamle religionen. 250 år (1750-2000) er likevel ikke lang tid i kulturell og religiøs sammenheng. Den tradisjonelle samiske religionen har derfor hatt betydning for mange mennesker helt frem til nytiden, selv om seidekulten nok ikke lenger er en del av et helhetlig praksismønster eller tankemessig forestillingsverden. Men det er verd å merke seg Sametingets ordvalg når det en sjelden gang kommer direkte inn på spørsmålet om fortidens religiøse tradisjoner:

Samiske livssynsverdier må ses både i et fortidig og et nåtidig aspekt. Samisk førkristen religion er sterkt knyttet til samisk identitet i dag. Folk har kjennskap til og respekt for hellige steder og offerplasser, og mange av de symbolene vi omgir oss med er hentet fra vår førkristne religion. Kristendommen står sterkt i samiske samfunn i dag, men mangfoldet av livssynsverdier er stort også blant samer. Det er viktig å utvise åpenhet og toleranse for alle typer livssyn i samiske samfunn.¹⁶

I dette avsnittet fremhever Sametinget *kontinuitetsaspektet* mellom samisk identitet i dag i forhold til tidligere tiders religionsutøvelse. Det er all grunn til å understreke betydningen av denne sterke betoning av kontinuitet på tross av at et åpenbart religionsskifte har funnet sted.

Kristen religion ble introdusert i samiske områder på noenlunde samme tid som for den håløygiske norrøne befolkningen generelt. Introduksjonen ble imidlertid stort sett gjort gjennom utstrakt kirkebygging og nasjonal lovgiving og berørte i liten grad samenes daglige liv. Bortsett fra noen få spredte forsøk midt på 1600-tallet, ble det ikke gjennomført direkte misjonsfremstøt fra kirkens side overfor samer i Norge før von Westens misjonstiltak.

Og da denne først gjorde seg gjeldende, skjedde det på premisser som riktignok arbeidet klart for et religionsskifte, men som samtidig hadde en klar forståelse for at samisk språk var viktig både å bevare og utvikle videre. Misjonens ansatte skoleholdere, misjonærer og prester som arbeidet i samiske distrikter, ble derfor nødt til også å forholde seg til samiske tradisjoner samtidig som de skulle fremme kristen tro og praksis.¹⁷

---

¹⁶ <http://www.samediggi.no/artikkel.aspx?Mid1=1&AId=1426&back=1>

¹⁷ Knud Leems store arbeid om *Finnmarkens lapper* (København 1767) er et godt eksempel på hvordan han som misjonær gikk inn i en misjonærrolle der hans livsform ble sterkt farget av samisk praksis. Han forteller at flere samiske barn trodde han var same og ble overrasket når foreldrene deres fortalte at han var norsk!

Det *bruddaspekt* som misjonen sto for, kom særlig til uttrykk ved at misjonærene valgte å fokusere på noaidens aktivitet og på den offerkulten de sto i ledelsen for. Arbeidet med å bryte ned deres innflytelse var forankret i datidens syn på sammenhengen mellom religion og politikk.

Samenes religiøse praksis ble den gang sett på som religiøse avvik, *avguderi*, som det var viktig for myndighetene å forhindre. Ut fra datidens tenkning innebar avguderi en trussel for samfunnet så vel som for kirken. Som nasjonens øverste leder, regjerte Kongen av “Guds nåde”. Han ble oppfattet som Guds representant på jorden på det politiske området slik kirken representerte Gud på det religiøse området. Men kirke og stat hørte nøye sammen. Kongen var også kirkens øverste leder og sto som nasjonens øverste myndighetsperson og for nasjonens ve og vel.

Det religiøst funderte politiske eneveldet innebar at religiøse avvik som avguderi ble oppfattet som en fornærmelse mot Gud, og dermed som en trussel mot samfunnet. Dersom avguderi vedvarte innenfor nasjonens grenser, satte man selve nasjonens sikkerhet på spill. I tillegg til den spesifikt religiøse motivasjonen, var derfor misjonen i nord betraktet som et politisk viktig og nødvendig “sikkerhetstiltak” fra myndighetenes side for å verne folk og nasjon mot det trusselbildet som man mente avgudsdyrkelsen som guddommelig straffetiltak i form av kaos og ulykker kunne føre med seg.

Fra slutten av 1600-tallet var dette årsaken til at det var forbundet med dødsstraff å praktisere avguderi.¹⁸ Det innebar for eksempel at det var forbudt for noaiden å bruke tromma i forbindelse med sin religiøse praksis. Trommepraksisen måtte derfor foregå i strengt skjulte former. Én noaide som fortsatte å bruke tromma etter at forbudet var innført, var Anders Poulsen fra Karasjok-området. I 1692 ble han arrestert og fengslet i Vardø.

Forhørene av ham er bevart i rettsprotokollene og er meget interessante, ikke minst fordi hans utsagn utvilsomt gjenspeiler de religiøse forhold som preget samtiden. Hans vitneutsagn er for eksempel preget av en utstrakt bruk av *både* kristen og førkristen terminologi når han skal redegjøre for sin bruk av tromma. Denne vekslingen av kristen og førkristen terminologi kan tolkes som et vitnesbyrd om hvordan man på denne tiden, i hvert fall fra samisk side, så på forholdet mellom samisk tradisjonell religionsutøvelse og kirkens kristendom.

---

¹⁸ Misjonæren Thomas von Westen fikk avskaffet dødsstraffen, men mest for at misjonen kunne arbeide mest mulig effektivt: Når samene i avhørene ikke trengte å frykte dødsstraff, kunne de fortelle mer åpent om hva deres religiøse praksis besto i – noe von Westen selv senere kunne utnytte i sitt arbeid overfor andre samer.

I rettsforhøret forklarte Poulsen de ulike symbolene på tromma. Her fantes det bilder av en guddommelig “tre-het” (Gud Fader, Moder og Barn), samt både sognekirke og domkirke. En slik forklaring antyder en dobbelhet i den religiøse oppfatningen: hans omtale av den guddommelige “tre-het” kan tolkes dels som en henvisning til den tradisjonelle religionens oppfatning av at bak alt liv er der en himmelsk “familie” som *gir* livskraft til alt som er *og* en referanse til en kristen gudsforståelse der den treenige Gud oppfattes som alt livs Skaper. Den katolske Maria-kulten ligger muligens bak bruken av Moder-skikkelsen. Betegnelsene “domkirke” og “sognekirke” kan også tolkes på tilsvarende dobbel måte: Symbolene henviser primært til de steder der religiøs kult foregår, i kirka for nordmennenes vedkommende og ved offerstedet (*sieidi*) for samenes vedkommende.

Poulsen *kan* ha tenkt, i den grad han ikke bare forsøkte å beskytte seg mot en mulig dødsstraff, at norsk og samisk religionsutøvelse egentlig ikke er så vesensforskjellig; begge folk tilber de himmelske maktene, men de betegner dem på ulikt vis, og begge folk praktiserer sin religion med stor hengivelse, men i ulike rom, enten inne i bygninger reist av mennesker eller ute i naturen der maktene selv har gitt form til de steder der kulten skal gjennomføres. Begge typer praksis har imidlertid samme mål: De fører til “lykke” som vil komme menneskene til gode i form av velsignelse for det liv som skal leves.

Opptegnelsene fra omgangsskolelæreren Isaac Olsen i Øst-Finnmark fra først på 1700-tallet inneholder utsagn som han åpenbart gjengir fra samiske kilder som tyder på at samene så på noaidene som deres egne “prester”, bare med den forskjell at folk hadde større tiltro til sine egne religiøse ledeses verdi og brukbarhet enn man hadde til kirkens prester som ikke forsto seg på samisk livsvilkår og levevis.

At samene selv ikke nødvendigvis forsto sin tradisjonelle religion som prinsipielt annerledes enn nasjonalfolkernes kristendom, viser også svenske kilder, for eksempel når presten Gabriel Tuderus (1638-1705) forsøkte å avskaffe den gamle kultpraksisen ved de hellige steder som fantes i Kemi lappmark i Nord-Finland, der han var prest. Det var egentlig ikke den kristne religionsutøvelsen samene opponerte mot. Problemet var at presten ville *forby* dem å ta vare på de skikker man hadde lært av tidligere generasjoner. En slik ringeakt for tradisjonen innebar for samene et *brudd* som tvang en til religiøse valg som man ikke var motivert til. Olof Sirma (Čiermo) Mattsson, en samisk prest i Enontekis¹⁹ i perioden 1675-1719, møtte de samme innvendinger som ny og nidkjær prest da han forsøkte å renske ut “avguderiet” i sitt sogn.

---

¹⁹ Kirkestedet Enontekis ligger ca. 1 mil nordvest for dagens Karesuando på finsk side (i dag benevnt Márkkan). Kirken ble senere flyttet, men kirkegården finnes fortsatt på stedet.

Hans egne slektninger gikk sammen med det øvrige folket i sognet og informerte ham om at de gjerne skulle være trofast overfor kristendommen, komme regelmessig til kirken og lytte til hans prekener der, men han måtte for all del ikke avvise deres tradisjonelle kultformer ettersom de mente at begge kultformer førte til lykke og velsignelse.²⁰ Det var den *eksklusive* religionsforståelsen folket avviste, ikke kristendommen i og for seg.

Det er dette ikke-eksklusivistiske perspektivet som i hvert fall enkelte i dagens samisk-kirkelige miljø har tatt opp og gjort gjeldende i nye former²¹.

Lignende synspunkter på det at førkristne religiøse tradisjoner har en berettiget plass sett fra et *teologisk* perspektiv, finner vi hos en lang rekke asiatiske teologer, f.eks. hos kineseren Choan Seng Song, japaneren Koyama Kosuke, samt hos afrikanske teologer som for eksempel John Mbiti, Mercy Oduyoye og Kwasi Dickson. Flere av disse teologene hevder at *alle* folk har sin kulturelle arv og at denne arven kan tolkes som folkets “gamle testamente”. Kulturarven utgjør derfor det fundament som evangeliets forkynnelse må filtreres gjennom dersom kristen tro og praksis skal kunne tilegnes og kjennes relevant for dagens mennesker. Uten den kulturelle ballasten som en har med seg fra sine forfedre og formødre, vil alle former trosopplæringen være mislykket!

En slik nytolkning av kulturarvens betydning stemmer godt overens med Sametingets påstand om at samisk religion fortsatt er sterkt knyttet til dagens samiske identitet slik denne er synliggjort ved at folk fortsatt har kjennskap til og viser respekt for de hellige stedene og de symbolene som er forankret i tidligere tiders religionspraksis.

For kirken er det derfor svært viktig å forholde seg til det tradisjonelle “forklaringsunivers” eller virkelighetsforståelse når trosopplæringsprosjektet skal implementeres og gjøres relevant i nåtidens samiske områder.

---

²⁰ Den finske presten Arvi Järventaus skrev i 1916 en historisk roman om Olof Sirma. Den er oversatt til svensk som *Korset og Trolltrumman*. Tornedalica 31, 1980.

²¹ Dette perspektivet finner man f.eks. hos den samiske teologigruppen *Osku* (tro). Denne gruppen utarbeidet i 1996 et bidrag til en teologisk konferanse der de redegjorde for sin tolkning av budet om å hedre sin far og mor.²¹ Det å “*hedre sine foreldre*” innebærer ifølge Osku-gruppen at man på individplan ikke trenger å forakte eller skamme seg over sitt eget samiske opphav. Budet inngår derved også i en allmenn *kulturell* kontekst der det sier noe om *retten* til å fastholde verdier fra egen kulturbakgrunn. Gruppen formulerer denne retten slik at den sier at “*man skal vise respekt for tidligere generasjoners tro og religiøse praksis*”. Slik mener Osku-gruppen at det 4. bud ikke bare har en individuell dimensjon, men også en *kulturbevarende* dimensjon – og implisitt også en *kulturbekreftende* funksjon.

Til tross for tidligere tiders misjonsbestrebelse, fornorskingspolitikk og assimileringssideologi, finnes det fortsatt en klar bevissthet om kontinuitet mellom nåtidens virkelighet og eldre tiders forestillingsverden og religiøse praksis.

Og til tross for kontinuitetsbevisstheten, må det samtidig poengteres at der faktisk har funnet sted klare brudd med fortiden og den religiøse tro og praksis som var vanlig i eldre tider. Men graden av brudd kan likevel variere betydelig med hensyn til hvilke samiske områder det er tale om. Graden av kontinuitetsbevissthet kan også variere sterkt også fra person til person.

Nåtidens samiske revitaliseringsprosess, har nok også sin begrunnelse i at tidligere generasjoner mer eller mindre har blitt tvunget til å gjøre slike brudd, og at man i dag i mye større grad enn tidligere, har fått personlig frihet til å lete i fortidens minner om det man har blitt fratatt av personer og institusjoner som står utenfor det samiske samfunnet.

Visse kristne uttrykksformer har dessuten forsterket bruddet med fortiden og legitimert det i kristentroen selv. Den læstadianske vekkingen med sine pietistiske idealer vektla bruddet med fortiden særlig sterkt og medførte at historien om den tradisjonelle religionen ble sterkt skambelagt og fortiet. Vekkingen har satt sine sterkeste spor fra og med Tysfjord og nordover, dvs i det lulesamiske og de nordsamiske områdene. De sørsamiske områdene kom i liten grad i kontakt med denne vekkingen og har derfor kanskje lagt mindre vekt på bruddet med fortidens tradisjoner. I de nordlige områdene har graden av brudd også variert avhengig av lokale forhold.

Variasjonene tilsier derfor at man må ta hensyn til slike lokale forhold og den konkrete tradisjonshistorien når man skal planlegge og gjennomføre det kirkelige trosopplæringsprosjektet. Graden av variasjon innenfor Sápmi både i tid og i rom gjør at man neppe kan eller bør operere med en form for *pan*-samisk trosopplæringsplan lagt opp etter et entydig skjema. Men dette betyr ikke at det ikke finnes en rekke felles emner som kan utvikles på tvers av mangfoldet.

---

4 Samiske retninger

Det samiske området kan deles inn i tre hovedområder: Nordsamisk, sentralsamisk og sørsamisk. Det nordsamiske området dekker i hovedsak fylkene Finnmark og Troms, lulesamisk område ligger helt nord i Nordland og sørsamisk område strekker seg over fylkene Nordland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag. Språkområdene strekker seg over grensen til Sverige og Finland med en øst-vest akse slik at landegrensene har skapt en unaturlig barriere. De har også til felles det at de alle er skriftspråk.

Samene bruker selv autonymet ”Sápmi” (nordsamisk), ”Sabme” (lulesamisk) og ”Saemie” (sørsamisk) om dette området, Sameland. Ordet kommer av urbaltisk ”žeme”; land. Begrepsbruken viser at samene i stor grad ser på seg selv som et folk og en nasjon med eget språk, egen historie, egen kultur og eget samfunnsliv. Begrepsbruken i norske offisielle dokumenter snakker om ”to folk på ett felles territorium”. (St.meld. nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikken).

Innenfor disse hovedkategorier kan man dessuten skille mellom ulike områder som er knyttet til tradisjonelle bosettingsområder med ganske ulike næringstilpasninger.

Etter som samene er ett folk som bor i flere land, bør en i tillegg til den norske inndelingsformen, også ha et sideblikk til andre lands måter å dele inn samiske områder på. I eldre tiders svenske og finske administrasjonssystem brukte man termen “lappmarker” på de samiske områdene. Det nordsamiske området omfattet i denne administrative terminologien Torne og Kemi lappmarker, henholdsvis i Sverige og i Finland. Disse svenske lappmerkene har som alle øvrige lappmarker sine korresponderende områder på norsk side bestemt ut fra hvor man hadde sommerbeiter for reinflokkene på norsk side.

Inndelingsformene både i Norge og Sverige følger retningen nord/sør og virker derfor oppsplittende, dvs at de tjener til å *skille* de ulike samiske områdene fra hverandre. Sammenholder en derimot den norske og svenske inndelingsformen, får en imidlertid med et annet perspektiv ved at de norske og svenske områdene er *bundet sammen* på øst/vest-aksen. Svært ofte finner man at norske samer har slekts- og familiebånd i tilstøtende områder i øst på svensk side. Det er *nasjonsgrensene* som virker oppsplittende, mens de gamle slektsrelasjonene virker *sammenbindende*. For kirkens arbeid i samisk miljø, er dette et viktig poeng: Kirken bør ikke her være en del av administrasjonssystemet og

---

splitte der en i større grad trenger å binde mennesker sammen. Et samarbeid med Svenska Kyrkan er derfor viktig med tanke på samisk trosopplæring. Her bør det initieres et samarbeid på øst/vest-aksen der norske og svenske prester og andre kirkelige tilsatte kan arbeide i fellesskap for mennesker som opplever at de hører sammen på tvers av de nasjonale grensene. Man bør også vurdere et samarbeid med den lutherske kirken i Finland, selv om dette kan by på større språkproblemer.

4.1 Nordsamer

4.1.1 Geografi og fakta

Det nordsamiske området er det mest folkerike av de samiske områdene, her bor flesteparten av de ca 40 000 samene i Norge. Det er vanskelig å anslå hvor mange nordsamer det er. Årsaken til at det er vanskelig å beregne er drøftet i et eget dokument som heter ”Retten til kunnskap om seg selv” (Pettersen 2004). I vår sammenheng er det greit å vise til at SUF-området²² er begrenset, og at spørsmålet om hvem som er same er et identitetsspørsmål. Innenfor det nordsamiske området er det 13 kommuner og 9 kommunedelsområder i Troms og Finnmark som hører inn under SUF-området (Samisk statistikk 2006:15).

Ved å se på hvilke kommuner og kommunedeler som hører innunder SUF er det tydelig at området er befolkningsfattig. I følge Samisk statistikk er befolkningstettheten i dette området 0,8 personer per kvadratkilometer. De mest befolkningstette områdene i henholdsvis Troms og Finnmark fylke faller utenfor SUF-området; Harstad, Tromsø Hammerfest og Alta. Innenfor hele SUF-området er bor det 37 760 innbyggere (2007), hvorav 34 900 i nordsamisk område i Troms og Finnmark. Befolkningsveksten i området er negativ med en nedgang på 12,1 prosent fra 1990 til 2006. Hvor mange av disse som ikke er samer er vanskelig å anslå, men tallene inkluderer nok en del nordmenn, finlendere og kvener.

Foruten å ta utgangspunkt i SUF-området er det også mulig å se på hvilke kommuner som i følge Sameloven er forvaltningsområde for samisk språk. De som har nordsamisk, og norsk, som forvaltningsspråk er Nesseby, Tana, Porsanger, Karasjok, Kautokeino og Kåfjord. Alle kommunene unntatt Kåfjord ligger i Indre Finnmark.

Tospråkligheten medfører en del rettigheter for samisktalende i forvaltningsområdet. De har blant annet krav på å få svar på samisk fra forvaltningen og samt å bli betjent på samisk av helse- og sosialvesenet. I

---

²² Det geografiske virkeområdet for Samisk utviklingsfond nord for Saltfjellet

kirkelig sammenheng foreskriver Sameloven at enhver har rett til *individuelle* tjenester på samisk av Den norske kirke i forvaltningsområdet (§ 3-6). Denne siste bestemmelsen er hjemmel for kravet om samiske språkkunnskaper ved tilsetning av menighetsprester i det samiske forvaltningsområdet.

I kommunene i det samiske forvaltningsområde bor det 16 062 personer (2007). Det kan være et tall å ta utgangspunkt i, men her er også nordmenn, finlendere og kvener regnet inn. Grunnlaget gir dermed ikke et sikkert svar på hvor mange samer det finnes i nordsamisk område.

En siste mulighet er å se på hvor mange som er innmeldt i samemantallet, dvs personer med stemmerett ved Sametingsvalget (2005). Valgkretsene i Troms og Finnmark har 9 645 stemmeberettigede. Dette må kunne omtales som grunnfjellet av samer, men det er grunn til å regne med svært mange samer ikke har meldt seg inn. Å melde seg inn er et identitetsspørsmål og det å regne seg som same har vært problematisk på grunnlag fornorskningen som samene har opplevd, jf. ”Retten til kunnskap om seg selv”.

Det samiske kjerneområdet ligger i det nordsamiske området i Indre Finnmark og de fleste forbinder Sápmi med dette området. Organiseringen av Den norske kirke i et eget samisk prosti, Indre-Finnmark prosti, gjenspeiler også viktigheten av dette kjerneområdet.

Nordsamisk er det største området der samisk tales i noenlunde enhetlig form. Gjeldende rettskriving er fra 1979 og er felles for alle de tre nordiske land. Geografisk omfatter det nordsamiske distriktet området fra Ofoten i sør til Varanger i nordøst. I dag er nordsamisk offisielt språk i 7 kommuner i de tre nordligste fylker: Kautokeino/Guovdageaidnu, Karasjok/ Kárášjohka, Nesseby/Unjárgga, Tana/Deatnu, Porsanger/Porsánju i Finnmark, Kåfjord/ Gáivuotna i Troms og Tysfjord/Divtasvuotna i Nordland. Med en slik godkjennelse følger det fra staten side en særskilt plikt til å imøtekomme den samiske befolkningens behov. Slik sett kan vi betrakte disse syv kommunene som “samiske kjerneområder”.

Hvor mange bruker samisk til daglig? Samisk språkråd, under Sametingen fra 2002, la i 2000 fram en rapport ”Undersøkelse av bruken av samisk språk” (Ravna 2000). Rapporten legges ofte til grunn for å si hvor mange som benytter samisk til daglig. Den er basert på en språkbruksundersøkelse i Finnmark, enkelte kommuner i Troms, Nordland, Nord- og Sør-Trøndelag og Hedmark. Rapporten konkluderer med at det omlag 25 000 personer som kan forstå samisk og av disse er det halvparten som kan snakke, lese og skrive samisk. Språkundøkelsen har en del uavklarte metodiske sider, slik at tallene må benyttes med forsiktighet (Skutnabb-Kangas 2000).

Det er dermed ikke lett å trekke noen entydig konklusjon. Tallene varierer mellom et veldig lavt tall, 9 645 stemmeberettigede samer i samemanntallet, og 34 900 innenfor SUF-området i Troms og Finnmark. Tallet vil være avhengig av hvilke kriterier som legges til grunn for beregningen.

4.1.2 Ulike grupper av nordsamer

Der er ulike samiske grupper innenfor det nordsamiske området. Det er en kjent sak at noen grupperinger ofte fremstilles som “forbilder” på hva det vil si å være samisk. Særlig gjelder det samer i indre Finnmark som lever av reindrift og som årlig flytter med sine reinflokker fra de indre strøk og ut til kysten.

Men ikke alle samer har et slikt levesett. Langs kysten av Finnmark, Troms og Nordland utgjør de fastboende samene en betydelig gruppe. De fastboende samene har fra gammel tid hatt kystfiske og gårdsdrift som viktig næringsvei, selv om de mange steder har blitt fortrent bort fra det kystnære området etter hvert som den norske bosettingen økte i omfang. Betegnelsen *markesamer* brukes ofte, f.eks. i Sør-Troms, om de samer som bosatte seg i skogs- og markområdene mellom kyststripa og fjellområdene. I senere år har dessuten svært mange samer bosatt seg i byer og tettsteder der man henter sitt levebrød fra industri og handel, servicenæringer og offentlig administrasjon. Ytre sett lever en kanskje som nordmenn flest, men den samiske identitetsfølelsen blir ikke borte av den grunn. Tvert imot har den samiske identitetsfølelsen blitt vesentlig styrket i de senere år, ikke minst takket være den allmenne samiske revitaliseringsprosessen.

Mellom de ulike samiske grupperingene kan der til tider være betydelige spenningsforhold. Spenningene blir ofte forsterket av resultatet av fornorskingsprosessen. De som gjennom årtier har fornektet sitt samiske opphav og samiske identitet er ofte de som sterkest målbærer kritikk av undertrykkelsen av bevisstgjøringen av samiske identitet og fornyelse. Man bør heller ikke glemme at i mange områder av Nord-Troms og Finnmark har den kystsamiske befolkning dessuten levd tett sammen med den kvenske befolkningen²³ som også har kjempet mot fornorskingspresset for å kunne holde fast ved sin tradisjonelle kulturelle og språklige identitet. Særlig ille var det i mellomkrigstiden da også kirken ble til dels sterkt involvert i arbeid for å assimilere kvenene i det norske samfunnet og hvor biskop Eivind Berggrav sto sentralt i dette arbeidet.

---

²³ “Kvener” er navnet på den finsktalende minoriteten fra Tornedalen/Bottenviken som bosatte seg i Nord-Norge fra 1720-tallet og framover, særlig på grunn av krig og hungersnød i Finland. Kvenene bosatte finner seg i fjordområdene fra Lyngen i vest til Varanger i øst. Innvandringen til Norge nådde en topp i 1860-årene.

Til slutt bør nevnes at det nordsamiske området også inkluderer den skoltesamiske folkegruppen som fra gammelt av bodde i grensetraktene mellom Russland og Finland.

På norsk side holdt skoltesamene til i Sør-Varanger, særlig i området fra Pasvik i øst til Neiden i vest. I dag er der ikke mange skoltesamer igjen. Deres språk er dessuten sterkt truet ettersom det nesten ikke lenger i bruk som dagligtale.²⁴ Skoltesamene ble tidlig influert av russisk misjon fra Kola. De sogner derfor i stor grad til den russisk- ortodokse kirke og får regelmessig kirkelig betjening av russiske prester. Antallet skoltesamer i Nord-Finland er atskillig større enn i Norge.

4.1.3 Kulturelle og religiøse kjennetegn.

Kulturelt er det nordsamiske området bl.a. kjennetegnet av at forskjellige samiske grupper har bodd og levd sammen i århundrer og av at reindriftsnæringen har stått sterkt. Men selv om naboskapet til de øvrige befolkningsgruppene har vært nært og at reindriften ofte var et sammenbindende tema, var det også betydelig spenninger, særlig når egen gruppes identitet var truet gjennom asymmetriske maktrelasjoner.

Mens samene i indre Finnmark som regel har hentet styrke for sin identitet nettopp i reindriftsnæringen, har den kystsamiske, bofaste befolkningen ofte måttet kjempe for å holde fast ved sin identitet fordi den på mange måter var lik den vanlige norske livsformen. En god hjelp for å bevare sin samiske identitet, hadde man i det såkalte *verdde*-systemet som bidro til å utvikle mange meningsfylte og symmetriske relasjoner mellom grupper og individer innad i det samiske samfunnet.²⁵

Styrken i den samiske identitetsfølelsen har nok bidratt til at der ikke har vært spesielt store spenninger mellom det samiske og det kvenske miljøet i Norge. I Tornedalen har disse to gruppene ofte blitt kalt *lappalaiset* (samer) og *lantalaiset* (kvener). Til tider har det imidlertid vært sterke spenninger mellom disse gruppene, særlig fordi de bofaste kvenene ofte la beslag på områder som de nomadiserende samene periodevis brukte. På norsk side har konfliktene vært betydelig mindre, kanskje fordi antall samer var betydelig større enn antallet tilflyttede kvener. Derimot var samenes forhold til nasjonalstatens folk langt mer problematisk og har

---

²⁴ I Finland er skoltesamisk mest talt i Sevettijärvi. Der er ca. 500 etniske skoltesamer i Finland, hvorav ca 300 snakket skoltesamisk. I et forsøk på å bevare og revitalisere språket, ble skoltesamisk et offisielt anerkjent språk i Enare fylke i Finland. Imidlertid er det bare et lite antall av barn og ungdom som lærer og bruker språket aktivt, og skoltesamisk er derfor et truet språk.

²⁵ Verdde-tradisjonen innebar at reindriftsfamiliene fra innlandet utviklet spesielle vennsforhold med familier ved kysten. Man besøkte hverandre, bytter varer og tjenester og utviklet ofte gode vennsforhold.

helt frem til vår egen tid vært preget av sterkt asymmetriske maktrelasjoner.

Religiøst ble det nordsamiske området fra 1600-tallet av preget av *pietistisk tradisjon*, en innflytelse som særlig har kommet fra den finske delen av Tornedalen. Finske postiller ble tidlig tilgjengelig og spredt herfra og til det øvrige Sverige og Finland og etter hvert også over til Norge. Wegelius' postille²⁶ har vært folkelesing i alle tre nordiske land i det nordsamiske området, og sangboken *Sionin Lavlla* (Sions sanger) har i sine mange utgaver og varianter vært mye brukt overalt i området. Så sent som på 1950-tallet ble det på lokalt initiativ trykt en samiskspråklig versjon av Sions Sanger til bruk i læstadianske kretser i Porsanger og Laksefjord-området. Den ble brukt av de såkalte "småførstefødte", en læstadiansk retning med historisk forankring i Tornedalen.

Bakgrunnen for den pietistiske innflytelsen i Tornedalen var herrnhutiske misjonærer som kom dit under første halvdel av 1600-tallet. Denne pietistiske bakgrunnen var den religiøse tradisjon som Læstadius knyttet an til da den læstadianske vekkelsen spredte seg med voldsom intensitet utover i Tornedalen i årene etter 1845 og derfra videre til den vestlige delen av Nord-Sverige og over til Norge. Der har også vært vekkelser med klart pietistiske trekk før denne vekkelsen brøt ut, f.eks. den såkalte Wiklund-vekkelsen på slutten av 1700-tallet, også kalt *Ropervekkelsen*²⁷. Et kjennetegn ved denne vekkelsen var at unge mennesker, ofte kvinner, hadde visjoner om både himmel og helvete og om hvem som ville havne der som frukt av sine gjerninger. Slike vekkelser førte til sterk vekkelsesforkynnelse, og på norsk side finner en rester av denne tradisjonen, blant annet fra Sørreisa i Troms fylke omkring 1850, en vekkelse som for øvrig fikk et visst innpass i haugianske kretser i indre Troms.

Etter 1845 er det imidlertid den læstadianske vekkelsen som har satt sterkeste preg på det nordsamiske området. I Nord-Troms utviklet læstadianismen seg til å bli en "folkekirke". Det kunne ofte være langt til nærmeste kirke og de læstadianske forsamlingene ble på mange steder de eneste steder folk regelmessig kunne høre kristen forkynnelse. I begynnelsen ble møtene holdt på rundgang på gårdene, men etter hvert ble egne forsamlingshus bygget. Kirken ble for det meste brukt i forbindelse med livsritene; dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse, slik at den forkynnelsen folk flest fikk med seg oftest var klart læstadiansk

---

²⁶ Johan Wegelius publiserte en prekensamling på finsk i to deler i h.h.vis 1747 og 1749.

²⁷ Lyngen-læstadianernes åndelige sangbøker bærer fortsatt denne betegnelsen i bokens tittel: "Vekter-ropet".

preget. Selv om den læstadianismens innflytelse i de senere år har avtatt en god del, er området likevel sterkt preget av læstadianske mentalitet og kulturell tradisjon.

Læstadianske idealer for lære og liv preger fortsatt området og mange kjenner seg igjen i benevnelsen “*kulturlæstadianere*” som kan brukes også av de som selv ikke betegner seg som troende kristne.

Det vanlig å skjelne mellom østlige og vestlige dialekter innenfor den nordsamiske gruppen (Nickel 1994), men den samisk-svenske språkforskeren Mikael Svonni velger å dele inn annerledes (Svonni 2005). Han deler inn mellom kystsamisk, finnmarkssamisk og tornesamisk. Kystsamisk snakkes i kystområdene i Norge. Finnmarkssamisk snakkes i Indre Finnmark og tilstøtende områder i Finland. Tornesamisk snakkes i Sverige og tilstøtende områder i Finland og Norge, dvs Troms.

Denne inndeling viser seg å spille på lag med en annen måte å dele inn i samiske underkulturer. Tidligere var det vanlig å dele samene inn i underkulturer alt etter hvor de bodde og hvilket erverv de hadde. Kategoriene som ble brukt var sjøsamer, fjellsamer (innlandssamer) og elvesamer.

Begrepene er i dag svært omdiskuterte, ettersom de gir inntrykk av at for eksempel sjøsamer er fiskere, dvs at samer bare arbeider innenfor primærnæringene (Lehtola 2008). Bildet i dag er mer komplisert enn som så, samer har ulike yrker akkurat som nordmenn har det. Likevel skal vi bruke denne inndelingen, i geografisk og til en viss grad språklig forstand, for å forstå mangfoldet innenfor det nordsamiske området.

Kystsamene har tradisjonelt hatt fiske og jordbruk som næringsvei og hatt mye større kontakt med det norske samfunnet. Her har fornorskningen fått sterkest tak (Infonuorra). Selv om det samiske er lite synlig i disse lokalsamfunnene, ligger den under overflaten. I Alta holdes det årlig en samisk gudstjeneste, en praksis som blir mer og mer vanlig i kystkommunene som er samiske mindretallsområder. Økt bevissthet om den samiske bakgrunnen til områdene og befolkningen fører til at det samiske hentes frem og synliggjøres i forbindelse med enkelte anledninger, for eksempel Samefolkets dag.

Innlandssamene på sin side lever i en samisk majoritetskultur og flertallet har tradisjonelt hatt en nomadisk livsstil knyttet til reindrift i en eller annen form. Her er det samiske ofte selvfølgelig. Samfunnet her har gjennomgått store endringer; det er bygget sterke institusjoner og den samiske kulturen står sterkt i dag, samfunnslivet er gjennomsyret av samiske kjennetegn og verdier.

Foruten sjøsamene og innlandssamene glemmes ofte elvesamene. Samene som omtales med dette begrepet er hovedsakelig samer som har bodd langs Tanaelven hvor vi hovedsaklig møter denne kulturen i dag. Tradisjonell levevei har vært laksefiske, men også jordbruk i enkelte områder, for eksempel Utsjok.

I denne oversikten er det antydnet at samer er noe mer enn bare reindriftssamer både i tradisjonell og moderne forstand. Mangfoldet er mye større og omfatter også sjøsamene som i stor grad var fiskebønder ute ved kysten og elvesamene langs de store elvene. Det samiske samfunnet i dag er like mangfoldig som det norske samfunnet.

Likevel spiller reindriftsnæringen fremdeles en stor rolle i enkelte lokalsamfunn, og er sterkt til stede både i Kautokeino, Karasjok og Nesseby. I følge SSB er det totalt i Norge 2 815 personer tilknyttet reindriftsnæringen, av dem 2 229 personer i Troms og Finmark. Det er altså relativt få som er tilknyttet reindrift, noe som viser at det samiske samfunn er mye mer enn reindriftsnæring.

Samiske samfunnsforhold og spesielt familieforhold er et kulturelt trekk som bør nevnes. De samiske familiene er i større grad tradisjonelle storfamilier, med sterke familiebånd. De var opprinnelig organisert i *siider*, en slags utvidet storfamilie med hvert sitt område og tilhørende reinflokker. I dag er siidaen bare i bruk i reindriftssammenheng. Familiemønstrene er i endring som følge av generelle samfunnsendringer, blant annet skole og barnehage. Til familietradisjonen tilhører faddertradisjonen i samiske miljø. Den knytter familier sammen, er fremdeles en viktig del av barnas oppvekstvilkår og viser at tette bånd i familien i stor grad lever ennå innenfor samiske familier. Den norske pedagogen Vegard Nergård har analysert samiske familieforhold ut i fra rituelle slektskap, dvs fadderinstitusjonen, og viser blant annet at de er en videreformidling av siidaens betydning (Nergård 2005).

Et annet eksempel på kulturelle kjennetegn er den tradisjonelle samiske klesdrakten. Akkurat som de norske bunadene følger sted gjør også de samiske folkedraktene, koftene, på nordsamisk ”gákti” det. Den nordsamiske koften er den mest kjente, med grunnfargen blå og pynt i rødt, grønt og gult. Den pyntes ulikt etter hvor i nordsamisk område koften kommer fra. Kautokeinokoften har mange pyntebånd og regnes nok for den mest karakteristiske av de nordsamiske.

Koftene har ikke bare vært viktig for å signalisere opprinnelse, men også for å si noe om sosial status. Selv om deres funksjon som sosiale markører er mindre viktig i dag, så spiller de en større rolle i dag som kulturelle eller etniske markører for å tilkjenne samisk tilhørighet og identitet. Det er også tilfelle innenfor samisk kirkeliv.

Læstadianismen er en svært viktig religiøs faktor i det nordsamiske området. Det er mange retninger innenfor læstadianismen (Kristiansen 2005), og det nordsamiske området er dominert hovedsakelig av to retninger, gammellæstadianismen og lyngelæstadianismen. Begge disse er konservative retninger, men har tradisjonelt en tilknytning til Den norske kirke. Dette varierer noe i forhold til om man befinner seg i et nordsamisk minoritetsområde eller majoritetsområde (Sarre 2003, s. 25).

Lyngenretningen er sterkt profilert luthersk, mens gammellæstadianismen ikke er fullt så profilert. Påvirkningen fra læstadianismen preger det religiøse livet i Troms og Finnmark, og den samiske kristendom har hentet avgjørende impulser fra læstadianismen. Enkelte forskere har gått så langt som å si at læstadianismen er avgjørende for samisk identitet, og vektlegger kontinuiteten mellom det samiske og læstadianismen (Nergård 2000).

En slik impuls fra læstadianismen innenfor samiske miljøer er skepsis mot forandringer. Det som begynte som en radikal vekkelsesbevegelse har blitt en av de viktigste konserverende faktorer i de samiske samfunn. Blant annet viser det seg i kirkelige sammenhenger vanskelig å innføre og oppdatere salmebøker, liturgier osv. En av grunnene til dette er læstadianismen. Det er også en generell skepsis mot tradisjonelle samiske uttrykk som joik, selv om denne skepsisen ikke bare er religiøst begrunnet.

I tillegg til læstadianismens rolle og påvirkning må det også sies at Den norske kirkes nærvær i Indre Finnmark med organiseringen av et eget samisk prosti er spesiell i norsk sammenheng. Sammenfallet mellom en tydelig samisk majoritetskultur og et tydelig samisk prosti er viktig og gir gode strukturer for kirkelig arbeid i blant samer. Det er også en egen stiftskapellan for nordsamer, som har blant annet ansvar for de såkalte ”spredtboende” samer.

Det samiske kjerneområdet, dvs. Indre Finnmark prosti, har enn høyere kirkesøkning enn landsgjennomsnittet (Winsnes 2002). Blant annet ligger gudstjenestebesøket på søndags- og helligdagsgudstjenester på ca 5 prosent, mot landsgjennomsnittet på ca 2 prosent. Medlemstall, dåpstall og konfirmasjonstall viser også den samme tendensen. Enkelte vil da konkludere med at kirken står sterkt i Sápmi, men det betyr ikke at det ikke er utfordringer for kirkens trosopplæring.

4.2 Lulesamer

4.2.1 Geografi og fakta

Lulesamisk område omfatter på svensk side Lule lappmark og er i Norge området fra Saltfjellet i sør til Ofoten i nord. De fleste lulesamer,

ca. 1500, bor på svensk side. På norsk side regner man med at der er ca 700 lulesamer. Det lulesamiske kjerneområdet finner man i Tysfjord kommune og de tilstøtende områdene. Et lulesamisk senter, *Árran*, er etablert på Drag i Tysfjord (<http://www.arran.no>). Senteret utgir det populærvitenskapelige tidsskriftet *Bárjås* som flere ganger har utgitt temahefter knyttet til lulesamisk religiøsitet. Det nye testamentet er nylig blitt oversatt til lulesamisk og ble presentert i oktober 2000 ved en høytidelighet i Tysfjord. En lulesamisk salmebok ble utgitt i 2004 med 232 salmer.

Sør-Hålogaland bispedømme har ansvaret for kirkelig tiltak i det lulesamiske området på norsk side og samarbeider i disse spørsmål med Svenska Kyrkan, særlig med utgivelsen av en lulesamisk bibeloversettelse.

4.2.2 Kulturelle og religiøse kjennetegn

Senteret *Árran* har følgende formålsparagraf:

Institusjonens formål er å eie og drive Árran som en nasjonal samisk institusjon for derigjennom å sikre, utvikle og videreføre lulesamisk kultur, språk og samfunnsliv. I sin virksomhet skal institusjonen stimulere og utvikle et inspirerende miljø i tråd med lokale samiske verdier og tradisjoner, og i respekt for den kristne kulturarv.²⁸

Det er et typisk trekk ved det lulesamiske samfunnet i Tysfjord at den læstadianske tradisjon har stått særdeles sterkt. Førstefødt-læstadianerne utgjør nærmest utgjør en slags “folkekirke” blant lulesamene på norsk side i den forstand at forsamlingsmøtene også er viktige sosiale arenaer for folk flest, dvs ikke bare for de bekjennende kristne.²⁹

Sammenstillingen av religion og politikk har ofte vært et sensitivt tema blant førstefødt-læstadianerne.³⁰ Da den samepolitiske bevegelsen vokste frem i Tysfjord, ble den politiserte tenkningen et problem fordi den ble

---

²⁸ I nettpresentasjonen presenterer *Árran* bare første setning, jfr. <http://www.arran.no/index.php?id=348902>

²⁹ For læstadianismens historie i Tysfjord, se Andersen, Knut-Tore. *Den læstadianske vekkelsen i Tysfjord: fra 1850 til andre verdenskrig*. Drag: Báhko, 2007. Marit Myrvoll arbeider med en avhandling om konstruksjon av religiøs identitet i et lokalsamfunn i Tysfjord (Ph.D.).

³⁰ Det henger sammen med striden omkring Petter Bakkejord (1859-1925), predikant og stortingsmann. Han ble av den svenske ledelsen kritisert for sitt politiske engasjement som de mente gikk ut over hans predikantoppgave. Dette førte til en bitter strid som fikk varige konsekvenser for hvorvidt predikanter kunne bli engasjert i politiske verv (jfr. Hallvard Larsen, *I verden, men ikke av verden: tilbaketrekking eller deltakelse i samfunnet. Et pietistisk dilemma i læstadiansk kontekst*. Hovedoppgave i kristendoms-kunnskap - Universitetet i Bergen, 1995.

ansett som en trussel mot en klar læstadiansk identitet. Utviklingen de siste 15-20 år har imidlertid ført til erkjennelsen av at læstadianisme og samiskhet ikke trenger å bli oppfattet som konkurrerende kategorier.

Det er denne erkjennelse som er reflektert i Árrans formålsparagraf om at senteret skal drives i tråd med lokale samiske verdier og i respekt for den kristne kulturarv.

Den norske kirke i Tysfjord har i likhet med andre prestegjeld i Sør-Hålogaland bispedømme de senere år ønsket å bekrefte sitt ansvar overfor det samiske samfunn, for eksempel ved å bruke lulesamisk språk i kirkens liturgi. Dette har blitt gjort tross protester fra lokalt hold, ikke minst fordi det tradisjonelt har vært slik at samene forholdt seg utelukkende til læstadianernes forsamlingshus, mens nordmennene på sin side sluttet opp om kirken. Det sterke fornorskingspresset har dessuten bidratt til at fornorskede samer ikke lenger så seg tjent med den nye tids oppvurdering av det samiske.

4.2.3 Lulesamisk kontekst

Punkt 4.2.3 er en bearbejdet utgave av et foredrag: "Norsk kirke – samisk forsamling. Etniske spenninger i lulesamisk kontekst" av Roald Kristiansen, holdt i Tysfjord om kirken og lulesamene (1800-2000). Det er tatt med i denne rapporten fordi det gir en relevant eksemplifisering av motsetningene mellom det norske og det samiske, ikke minst i kirkelig sammenheng. Foredraget er tilpasset rapportmalen av redaktøren.

Et sagn

Sagn kan til tider gi unike innblikk i faktiske forhold i opplevde realiteter i lokalsamfunnet. Kanskje er det slik at der hvor et lokalsamfunn lever med sterke interne spenninger mellom ulike grupperinger, kan sagnet tjene til å sette ord på denne opplevde virkelighet. Ved at sagnet blir fortalt i uoffisielle fora, kan fortellingene bidra til at man kjenner seg igjen i fortellingens tematikk.

Gjennom fortellingene kan man speile spenningene i den opplevde virkeligheten gjennom andre skikkelser enn dem man omgås daglig. De folk som i det daglige skaper problemer for folks liv fordi de er medlemmer av grupper som har større makt enn den gruppen en selv tilhører, erstattes av mytiske personer som kan tilskrives egenskaper eller handlinger man ikke har "lov" å tilskrive de *virkelige* personene i ens egen livsverden. Fortellingene kan derfor virke som spenningsutløsere og stressreducerende ved at de forteller om relasjoner mellom visse grupper av mennesker som den normale samfunnsmessige diskurs ikke ønsker å sette fokus på i full offentlighet. Følgende fortelling kan bidra til å kaste lys over forholdet mellom det lulesamiske miljøet i Tysfjord og Den

norske kirke som representant for det norske storsamfunnet. Fortellingen er i korte trekk som følger:

Fra gården Mellabogen i Tysfjord finnes der et sagn om ei hulderkirke.³¹ Denne “kirka” ble kalt Tårnet fordi den lå i en haug som var formet som et tårn. I dag har veien mellom Storjord og Korsnes spist opp en del av Tårnet, men formasjonen er fortsatt godt synlig i terrenget.

Midt på 1800-tallet fant der sted en underlig hendelse i Mellabogen. Maren Anna var en av tre døtre til en enke på gården. Jenta var 15 år og svært vakker, men hun var også kjent for å kunne se mer enn de fleste andre. Blant annet hadde hun ikke bare sett, men også snakket med, en eldre og rik herremann av huldrefolket – det var selveste presten i Tårnet, kjent under navnet Grønbech. Omkring kirka bodde der også mange andre huldrefolk som hørte til og arbeidet på gården.

For Maren Anne innebar huldrepresten Grønbech et alvorlig problem. Han var blitt forelsket i den unge jenta, og fortalte henne at den dagen hun fylte 16 år ville han komme og hente henne til Tårnet enten hun ville eller ikke. Jenta ble som ventelig var, svært fortvilt. Hun hadde ikke lyst til å gifte seg med en gammel hulderkall, selv om han var aldri så mye prest. Kvelden før 16-årsdagen forberedte familien seg på det som kunne komme til å skje. Hun fikk ligge i senga mellom søstrene sine og de lovet å passe godt på henne. Da de våknet morgenen etter, var imidlertid Maren Anna borte. Hvor mye de enn lette og soknet etter henne, ble hun aldri funnet.

Moren og de to gjenværende døtrene orket ikke lenger å bo på gården. De solgte den og flyttet nordover, bort fra huldreheimen.

Det er en underlig historie. Man kan under tiden høre historier om underjordiske kirker, men det er ikke så ofte en hører at de har egne prester og at de endog er kjent under et så jordisk navn som “Grønbech” lyder ganske unikt! Hva er dette for slags historie? Vår tolkning av historien bygger på at det ikke er noen tilfeldig at presten figurerer som en sentral person, og at det heller ikke er tilfeldig at bærer navnet Grønbech. At historien også forteller om norsk/samiske relasjoner, er også et viktig element.

---

³¹ Anna Hansen. “Sagnet om Grønbech i Tårnet” i *Årbok for Tysfjord*, 1992, s.66-67.

I eldre tid hørte Tysfjord til Lødingen prestegjeld, men dit var det langt, og turen over Vestfjorden var heller ikke ufarlig. De første tanker om kirkebygg i Tysfjord fremkom dels med begrunnelse i lang reisevei og dels i forbindelse med svenskenes krav på beskatning av samene i Tysfjord på siste halvdel av 1500-tallet. Kirkebygging var på den tid et velkjent virkemiddel for å befeste rikets posisjon i områder der statlig styring var truet av fremmed innflytelse. I Tysfjord var en slik trussel til stede gjennom svenskenes planer om skattlegging av samene med ledsagende planer om kirkebygg på Drag. Initiativet til kirkebygg kom fra allmuen,³² men for kongen var svenskefaren en annen god grunn til at han skulle imøtekomme deres ønske. En søknad til kongen ble derfor sendt gjennom biskopen i Trondhjem, og biskopens navn var ingen ringere enn Isak Grønbech! I 1601 ga Christian IV sin tillatelse til kirkebygging og biskopen selv fikk i oppdrag å sørge for at kirkebygget ble reist på forsvarlig måte.

Sagnet om hulderpresten kan leses som en fortelling om forholdet mellom kirke og folk i allmennhet og mellom det norske samfunn og den lokale samiske befolkningen i særdeleshet. Det kan også leses som en historie om den *avmakt* folk til tider har følt overfor offentlige myndigheter, nidkjære embetsprester – og andre storfolk som har faktisk makt til å bestemme over allmuens liv og skjebne. Som representanter for et undertrykkende storsamfunn fremstår endog de utenforstående som *røvere*: endog gjennom religionsutøvelsen utvises det utilbørlig press overfor lokalbefolkningen og tar fra dem det mest verdifulle de har, deres egen fremtid. I så måte er fortellingen om huldrepresten en *paradigmatisk* fortelling: den angir et mønster for hvordan folk lokalt har tolket de erfaringer man gjort seg har med samfunn og myndigheter. Fortellingen illustrerer den skjebne en selv tildeles i de roller og relasjoner en plasseres inn i av andre og mektigere krefter.

Huldrekirken i Mellabogen er riktignok et sagn, men den inneholder likevel en type sannhet i form av en folkelig tolkningstradisjon om kirkens plass i Tysfjordsamfunnet. Kirkens øverste representant, biskop Grønbech i Trondheim, tok i sagnet skikkelse som hulderprest. Dermed signaliserte fortellingen at han ikke ble oppfattet som *folkets* rettmessige prest. Og enn mer: han fremstår som en farlig prest fordi han bergtar og røver fremtidshåpet, den unge og vakre kvinnen. Fortellingen uttrykker dermed at kirken fremstår som en trussel overfor folket: kirken svikter, røver og tvinger folk vekk fra deres egne hjem og skaper derved sorg og fortvilelse hos folk. Men sagnet om huldrekirken kan også tolkes i videre forstand. Det kan tenkes å representere en form for innsikt om forholdet

---

³² N. A. Ytreberg. *Tysfjord i fortid og nutid*. Nordland Portland Cementfabrik A/S. Kjølsvik og Oslo 1943, s.27.

mellom kirke og samiskhet i Tysfjord som kan ha relevans også for dagens kirke.

Misjon og embetskirke

I tiden fra Tysfjord ble etablert som eget prestegjeld og frem til 1.verdenskrig, hadde menigheten et skifte av prester om lag hvert 6.år. Det var i og for seg ikke noe uvanlig. Kjopsnes, eller Kjopsvik, som stedet etter hvert kom til å hete, lå i denne tiden ganske isolert og der var ikke mange "kondisjonerte" som holdt til i fjorden. I de indre fjordstrøk bodde så og si kun samer som stort sett var etterkommere av reindriftsfolk som hadde innvandret fra Sverige, blitt bofaste og slått seg ned ved fjorden der de livnærte seg av kombinasjonsnæringer (fiske, jordbruk, husdyrhold, reindrift, skogbruk, bærsanking, jakt og fangst). Naturalhusholdningen dominerte i fjorden helt frem til 2.verdenskrig. Norsk bosetting fant man først og fremst i de ytre strøk av fjorden, samt i industristedet Kjopsvik samt på Drag og Helland der en hadde større mulighet for å drive jordbruk.

Prest, lege og handelsmann utgjorde den norske overklassen. Deres holdninger til det samiske folket varierte. Fra 1870 av ble fornorskninglinjen den dominerende ideologi i embetsverket. Samene skulle assimileres og integreres inn i det norske samfunnet for å bygge den norske stat. Samfunnet skulle fremstå som en enhet for derved å lette nasjonens løsrivelse fra Sverige og etablering som egen suveren og uavhengig stat. Datidens kirkeforståelse, i hvert fall i mange liberale kretser, støttet opp under denne ideologien. Kirken skulle bidra til det nasjonale prosjektet ved å fremme allmenn dannelse, høyne moralen og utvide horisonten for folks forståelse av religion, samfunn og kultur. Disse nasjonale normer skulle gjøres gjeldende også på det lokale plan. Det ble forventet at kirken skulle støtte den nasjonale reformsaken gjennom opplysningsarbeid og holdningsdannende virke. Så også i Tysfjord.

Kristendommen fra Nattavaara

Til Tysfjord kom læstadianismen fra Sverige med reindriftssamene som hadde sommerbeite på norsk side.³³ Svært mange samer i Tysfjord hadde slekt blant disse familiene som bodde i områdene rundt Store Lulevann og de hadde igjen nær kontakt med bofaste svenske samer i andre områder. De svenske samene fra Karesuando i nord til Jokkmokk i sør hadde siden 1845 blitt sterkt influert av den læstadianske vekkelsen. Ikke

---

³³ Om læstadianismens historie i Tysfjord, se Kurt-Tore Andersen, *Læstadianismen i Tysfjord fra 1850 til Andre verdenskrig*. Tysfjord 1995 (upublisert). Arbeidet er senere revidert og publisert som *Den læstadianske vekkelsen i Tysfjord: fra 1850 til andre verdenskrig*. Báhko 2007.

minst innebar Johan Raattamaas arbeid på misjonsskolen i Nattavaara i årene 1851-53 en viktig inspirasjonskilde til vekkelser og fornyelse. En del av de som fikk erfaringer med Raattamaas arbeid der, kom også til Tysfjord. Disse svenske relasjonene ble bestemmende for utviklingen av læstadianismen i Tysfjord. I den første tiden og antagelig helt frem til den store vekkelsen i 1911, ble de læstadianske møtene holdt slik man var vant til fra Nattavaara. Det var ikke først og fremst prekener, men samtaler om dagliglivets mange gjøremål og problemer, og hva kristentroen kunne ha for betydning for folk i forhold til det å leve rett. I ordets egentligste forstand var talene enkle lekmannspredikener der man gjennom utveksling av personlige erfaringer søkte å forstå og formidle budskapet om omvendelsens nødvendighet for den enkelte, og hvordan en deretter skulle ordne sine liv slik at det ble praktisert rett kristendom blant de troende.

Inntil læstadianismen kom til Tysfjord, hadde samene i fjordene i stor grad holdt i hevd de gamle tradisjonene. Der var stor avstand til det norske samfunnet, ikke minst til kirken. Da Tysfjord ble eget sogn, medførte det egentlig ikke de helt store omveltninger for samenes forhold til kirken. Embetspresten sto dem fjernt, ikke talte han deres språk og ikke forsto han deres skikker. Når han en sjelden gang kom på besøk til deres bosteder, var han i beste fall den nysgjerrige iakttaker og førte seg slik at han tydelig viste at han tilhørte en annen kultur.

De "Ordets menn" som kom over grensen fra Sverige, kom imidlertid fra samene selv. De snakket deres eget språk og levde slik Tysfjord-samene selv gjorde. Noen av predikantene hadde kanskje med sine egne ører hørt Læstadius forkynne og lært at man som troende kunne bruke sin egen naturlige uttrykksform med sterke ord og rikt billedspråk. Ordene talte til hjertet, ikke bare til hodet, slik prestene gjorde. De snakket om livet slik det ble opplevd – og hvordan dette livet *burde* være. Folk kjente seg igjen i deres forkynnelse og tok imot med et åpent hjerte. De lærte også at det var fornuftig å være forsiktig overfor kirkeprester og andre fremmede. Læstadius var ikke redd for å kritisere kirken for unnfalpenhet og urettferdighet. Prestene var av ulikt slag, og det var de troende læstadianeres plikt å se til at deres forhold til kirken også var betinget av at de hadde en prest de kunne stole på. Prestene skulle helst prøves av de troende selv etter deres egne kriterier før de kunne godkjennes av Lappmarkens troende. Slike prøver hadde de troende rett til, for det var først og fremst deres egen oppgave å sørge for at det var rett kristendom som ble formidlet til så vel vantro som gjennfødte mennesker.

En av de første som brakte den læstadianske vekkelsen til Tysfjord, var Mikkel Pedersen Guoljok. Olivia Ugland kalte ham for "en slags prest for læstadianerne". Når han holdt samling om Guds Ord, var det ikke nødvendig å preke i kirker eller andre egnede forsamlingshus. Det var

tilstrekkelig at man kom sammen hjemme hos folk i deres egne gammer eller ute i det fri, f.eks. inn under en steinheller.

Det var reindriftssamene som tok med seg kristendommen over fjellene fra Sverige og ned til de norske fjordene. Til tider kunne det nok gjøre at en del av de bofaste samene kunne være noe skeptiske til deres virksomhet, kanskje fordi de bofaste ofte var eldre mens de nyankomne stort sett tilhørte en yngre generasjon. Forholdene roet seg imidlertid etter hvert, og gradvis etablerte det seg et nytt fellesskap med læstadianismen som sammenbindende faktor, kanskje ikke minst fordi man hadde en felles motstander, nemlig det norske samfunnet som i stor grad møtte vekkelsen med sterk motvilje. Frem til århundreskiftet forble derfor læstadianismen i utpreget grad en *samisk* vekkelse, utbredt og vedlikeholdt av samer for samer. Innad i det samiske samfunnet i Tysfjord var det oversiktelige forhold og ingen forble derfor uberørt av vekkelsen. Omvendelsesforkynnelsen lød klart og direkte til den enkelte, og gjennom rørelsen fikk man et synlig bevis for at Ånden var virksom blant dem. Rørelsen la grunnlaget for et åndelig fellesskap som hadde store konsekvenser også for det sosiale fellesskapet. Gjennom rørelsen og predikantenes råd og veiledning fikk man mulighet til å ta opp konflikter som ofte lå skjult i det daglige, og derved finne frem til muligheter for å løse dem til beste for alle parter. Det var en virkelighetsnær og konkret kristendom som ble forkynt og utøvd blant den samiske befolkningen i Tysfjord!

Da de store konfliktene kom frem innad i den læstadianske vekkelsen etter Raattamaas død i 1899, gikk man i Tysfjord relativt raskt inn i den vest-læstadianske retningen, de “førstefødt”.

I forholdet til den norske befolkningen i Tysfjord og til kirken, medførte vekkelsen ingen egentlig endring, annet enn at den nok forsterket motsetningene og mistenksomheten. Læstadianismen var for samer mens kirke og misjon var noe nordmenn drev på med. Den norske misjonen klargjorde dessuten at religionen var en viktig del av motsetningsforholdet mellom samer og nordmenn. Læstadianismen var ikke minst etter den store vekkelsen blitt akseptert som den *eneste sanne kristendom* blant samene i Tysfjord – og denne formen for læstadiansk kristendom utviklet seg til å bli nærmest en *folkekirke* for Tysfjords samer. Ettersom læstadianismen verken ble akseptert av kirken eller det øvrige norske samfunnet, koblet man i stor grad mentalt ut de som man oppfattet som utenforstående. I likhet med den gamle noaiden, måtte også det norske gå “under jorden”: Den norske kirke ble en hulderkirke og deres prest en hulderprest. Det var ikke bare den gamle religionens makter som ble nedtonet, men også den norske religionens makter. Begge var imidlertid der som håndfaste ytre realiteter, og man ble derfor nødt til å finne måter å håndtere sine relasjoner til begge makter. De

---

læstadianske predikantene ga derfor “søstertroen” en viss berettigelse fordi de på sin måte bidro til å bedre folkets materielle kår. Likeledes sluttet de læstadianske troende til en viss grad opp om kirken ved å gjøre bruk av dens sakramentsforvaltning. Kirke og misjon fulgte dermed læstadianismen som en skygge – omtrent som noaiden og hans makter – man ble ikke kvitt noen av dem! De to typer krefter har likevel begge tatt karakter av *gadniha*, underjordiske krefter som en helst ikke bør ha et altfor nært forhold til, ettersom de like gjerne skaper problemer og konflikter som de er til hjelp!

Forsamlingsfellesskapet vokste dermed sterkt, ikke bare på grunn av den kristne tro de delte, men også fordi de var en del av et naturlig fellesskap konstituert gjennom slektskap og etnisk tilhørighet. Felles måltider og “kristendomsprat” bidro også sterkt til å styrke det indre fellesskapet. Ved storsamlingene, der man fikk utsendingspredikanter fra Sverige eller Ofoten, kunne samlingene være i flere dager på hvert sted over en periode på 1-2 uker. En viktig kilde for økt kunnskap om kristendommen var de såkalte *gasskahålla*, samtalemøter der en kunne spørre predikantene og andre om hva og hvordan en burde tro eller om hvordan en skulle forholde seg i dagliglivets problemer. Ordet gikk fritt og det var åpent for enhver å gi uttrykk for egne tanker. Her var det ingen utenforstående autoriteter til stede, bare folkets egne “høvedsmenn” som de stolte på fordi de kjente den enkelte og fordi de hadde tillit til at de som sendte dem ut, visste hvem de var som ble utsendt. Det var et system som bygget på gjensidig tillit i alle ledd. Man visste hvem som i siste instans sto med ansvaret. Det var verken et kirkedepartement i Oslo eller biskoper i de større norske byer, men Lappmarkens egen Moderforsamling på den andre siden av fjellene der Tysfjordsamene hadde sine slektninger og nære venner. Ansvaret lå i det indre fellesskapet, ikke i ytre behov og de utenforståendes interesser, og de valgte derfor tilsynsmenn, utsendingspredikanter, som kom tilbake år etter år slik at de etter hvert fikk grundig kjennskap til forholdene i Tysfjord og kunne veilede på en måte som bekreftet at de var verdige folkets tillit. Majoriteten av de troende fortsatte å være samer, men etter hvert kom også noen norske til. I Tysfjord ble de imidlertid i stor grad en slags “innpodede” lemmer, og vekkelsen forble i stor grad en samisk folkekirke for området.

Kirken og læstadianerne i det moderne Tysfjord

Den moderniseringspolitikken som sogneprest og senere prost (etter 1954) Kolbjørn Varmann sto for, førte etter hvert til store endringer for Tysfjordsamfunnet. De nye idealene om enhetssamfunnet, effektivt markedsført av Det norske Arbeiderparti, var basert på sentralisering, planøkonomi og likhetstenkning. Dette var idealer som i det store og hele

hadde røtter i det norske storsamfunnets idealer, og det ble i liten grad tatt hensyn til samisk identitet og lokale tradisjoner.

Industribyggingen og sentraliseringsbestrebelsene i Tysfjord bevirket at yngre samer etter hvert flyttet inn til Kjøpsvik der en kunne få arbeid på sementfabrikken. Disse kom derved på avstand fra sitt hjemlige samiske miljø og overtok gradvis de norske samfunnsidealene og atferdsmønstre. Denne gruppen definerte seg på derved stadig mer ut av det samiske miljøet ved å nedtone sin etniske arv og identitet; de ble *fornorskede* samer. Dette kommer frem også i det kirkelige miljøet, f.eks. når biskopen på sine visitasreiser tok opp spørsmål om bruk av samisk i gudstjeneste- og kirkeliv. Slike spørsmål ble konsekvent avvist på lokalplanet fordi man ikke følte behov for slikt. Man anså det samiske som en trussel mot sin fornorskede identitet og fryktet for å bli behandlet som en *særgruppe*. Fremtiden lå i det å gå inn som vanlige medlemmer i samfunnet, uten å markere noen særskilt form for samisk identitet. I den grad en skulle la seg betjene av sogneprest og kirke, så skulle en derfor gjøre det på lik linje med alle andre i Tysfjord.

Den såkalte boligaksjonen på 1970-tallet forsterket problemet ved å synliggjøre samisk identitet ytterligere fordi mange følte at de gjennom tildeling av bolig på sosialt grunnlag, ble nedvurdert og stigmatisert *som samer*, og at deres situasjon dermed ble forverret, snarere enn forbedret. Gjennom politiske tiltak som boligaksjon og sentralisering, ble man i realiteten avskåret fra å benytte seg av den smule naturalhusholdning en tidligere hadde kunnet trekke veksler på. For Tysfjord-samene ble følgelig boligaksjonen noe man følte som la stein til den byrden man allerede bar på.

Stigmatiseringen av den samiske identitet gjorde samtidig at det etter hvert ble mobilisert til kamp *for* det samiske, ikke minst blant de yngre som flyttet ut fra de indre fjordstrøkene. På norsk side forsto man sjelden de etniske omkostningene det medførte å komme på avstand fra tradisjonell livsform og bomønster, og det i seg selv bevirket en ytterligere skjerping av konflikten. De kontakter som etter hvert ble utviklet mellom det samiske miljøet i de indre fjordstrøk og de sentrale myndighetene, medførte at en del statlige midler ble kanalisert direkte til disse områdene, men det førte samtidig til at de lokale myndighetene kunne fraskrive seg ansvaret for utviklingen i de samme områdene. Problemene var ikke lenger bare lokale, men *statlige* problemer, og de måtte derfor løses uten at man lokalt trengte å bry seg med saken.

Tidlig på 1970-tallet ble den første sameforeningen i Tysfjord stiftet, og med det ble det også i større grad akseptert å vedkjenne seg sin samiske identitet. Også i det norske samfunnet endret man i det påfølgende tiåret gradvis holdningen til det samiske, ikke minst som resultat av Alta-

aksjonen, og utover 1990-tallet vokste den positive holdningen overfor det samiske seg stadig sterkere. For de som hadde kjent fornorskingspresset sterkest på kroppen, ble imidlertid disse endrede holdninger kilden til et nytt problem. Man hadde brukt så mye kraft til å anonymisere sin samiske identitet, at den hardt ervervede norske identiteten ble truet av et *indre* press om igjen å fremstå som samisk. Etnisk identitet er ikke noe en kan ta av og på som om det var et klesplagg! Fornorskningen hadde lykkes overfor mange samer. Nå fremsto de som norske – bare for å møte et nytt press fra sine egne om igjen å skulle bli samisk!

I det læstadianske miljøet som gjennom mange tiår hadde vært så og si enerådende i forvaltningen av samisk identitet, ble problemet akutt. Forsamlingen hadde alltid fremstått som et vern mot den “verden” som ville gjøre samene til noe de egentlig ikke var og heller ikke ville være. Både samfunn og kirke tilhørte kategorien “verden”. Helt siden biskop Grønbechs tid hadde kirken i stor grad blitt oppfattet som en “hulderkirke” fordi den ikke var til å stole på. Den ville ta fra folket det vakreste man hadde og berøve dem dets identitet idet en omskapte vanlige folk til “hulderfolk” og gjorde dem lik andre nordmenn. Den nye tid hadde imidlertid medført en radikal endring av situasjonen i forhold til hva man før hadde vært vant til. Mens den verdslige øvrighet hittil hadde vært fiendtlig innstilt til det samiske, fremsto sameforeningene i den nye situasjonen som verdslige institusjoner, som en del av verden, og dermed som *forsvarere* av det samiske. Hvis nå verden sa at det var riktig å være same, da kunne det etter forsamlingens normer ikke være kristelig rett å fremstå som same! Fiendebildet hadde endret seg, og den tradisjonelle skepsis til verden slik den var koblet sammen med avvissningen av offentlige institusjoner akseptert av det norske storsamfunnet, skapte dermed nye problemer – ikke minst for de yngre samene som ønsket å gjenvinne sin tapte samiske identitet. Utover 1980-tallet mistet dermed forsamlingen noe av sin rolle som forvaltningsorgan for samisk identitet. Denne rollen ble overtatt av samfunnet selv, ikke minst gjennom institusjonen *Arran* der unge og høyt utdannede samer fikk anledning til å kjempe for den kultur den eldre generasjon hadde blitt opplært til å ta avstand fra. Innen forsamlingen forble man sterkt kritisk til den nye situasjonen: det å være samisk og i det ytre skulle opptre som same ble mistenkeliggjort, mens det i større grad ble akseptert å fremstå som norsk. Kofta skulle vekk og blådressen frem! Man hadde dermed internalisert fornorskingspresset og brukte det overfor sine egne. Samisk språk skulle bort i preken og salmesang: det å være same *og* kristen ble problematisk.

Også i andre tradisjonelle samiske strøk hadde den samme prosessen gjort seg gjeldende, og en del samiske predikanter fra fornorskede områder bekreftet den lokale strategien. Kirken, derimot, var fortsatt en

del av den *norske* virkeligheten. Også der ble den positive holdningen til det samiske stadig sterkere. Man ville ikke lenger akseptere at man lokalt “ikke hadde behov for” bruk av samisk språk i det kirkelige arbeidet. Også Sámi girkoráđđi presset på for å styrke det samiske elementet i kirken.

I Bodø fikk Sør-Hålogaland bispedømme et særskilt ansvar for det lulesamiske området som inkluderte Tysfjord. Der innså man etter hvert at kirken altfor lenge hadde vært unnlattende i sin bekreftelse av det samiske, og det ble satt i gang et arbeid for å forsterke bruken av samisk språk i kirken. Man merket seg at samisk alltid hadde vært “hjertespråket” for samisktalende kristne og at dette språket “smaker bedre” enn det å bruke norsk. Læstadianernes motstand mot det samiske ble dermed for kirken nok en bekreftelse på deres “bakstreverske” holdning, og en ønsket å gjøre bot for kirkens unnlattelsessynder ved å satse på en “samifisering” av kirken i Tysfjord.

Ved overgangen til årtusenskiftet sto man dermed overfor den situasjon at kirken hadde lojalt fulgt sporene til det norske storsamfunnets gradvise aksept av det samiske, mens den læstadianske forsamlingen gjennom sin avvisning av verdens skikker og verdier, var blitt mer og mer skeptisk til den samme akseptering – selv om man også der på ingen måte stilte seg prinsipielt avvisende til å akseptere sin historiske samiske identitet. Man var seg simpelthen bevisst på at spørsmålet om *hvordan* samisk identitet fremstår og på hvilke *premiss* den fremmes, også var viktige spørsmål.

Den læstadianske forsamlingen har utover på 1990-tallet endret sin tidligere kritiske innstilling til det samiske og aksepterer igjen at det samiske er en integrert del av det å leve som kristen og læstadianer. Prekener og salmesang lyder igjen på samisk, og mange har nok innsett at den skeptiske holdningen til det samiske i seg selv var en reaksjon på de holdningsendringene til det samiske som preget det verdslige samfunnet.

Men likevel, for mange læstadianerne er kirken enda – og vil nok også fortsette å være det! – en *hulderkirke* som utgjør en dypt følt trussel mot egen identitet. Selv om presten taler varmt for det samiske, er han (eller hun) fortsatt en *hulderprest* som med vakre, men farlige ord, søker å røve bort og usynliggjøre det en holder mest kjært. Og spørsmålet er om ikke dette er en mer treffende beskrivelse enn kirken egentlig setter pris på å høre! Nå som det *ytre* fornorskningspresset er blitt borte i sin historiske form, har kirken fra storsamfunnet overtatt premissene for en ny type press, et *indre* press, om at det samiske i så stor grad skal *inkluderes* i kirken at en i realiteten vil “spise” det opp innenfra, så og si sluke det med hud og hår. Det samiske skal integreres inn i Den *norske* kirken slik

---

at det blir en “berikelse” for det norske storsamfunnet og for kirken.³⁴ Det samiske skal bli en del av “vår” (les: norske) kirke som kan vises frem og som en kan være stolt av når en føler behov for det – fordi man tross alt ønsker å fremstå som et moderne inkluderende folkekirke som ikke avviser noe som er menneskelig og naturlig. Det som tidligere var negativt skal skjules, og det som er positivt, fargerikt og interessant skal frem i dagen. Den offisielle velviljen fra det norske storsamfunnet overfor det samiske blir dermed paradoksalt nok en minst like sterk trussel mot samisk kultur og identitet. I dag er ikke faren den intense og målrettede fornorskningspolitikken som åpent og direkte søker å knekke det samiske, men snarere at en blir oppslukt av den allmenne og velmente godvilje på en slik måte at samisk selvforståelse og selvstendighet utslettes – en forsvinner så og si som “fargeklatter” inn i Den norske kirke.

Hvis situasjonen er blitt slik, så må kirken spørre seg selv om hvilket forhold en egentlig ønsker å ha til det samiske. På hvilke premisser baseres forholdet: veldedighet eller rettferdighet? Historisk sett har kirken alltid hatt et tvetydig forhold til den norske statens fornorskningspolitikk. I nyere tid har en hatt en sterk tendens til å ville harmonisere forholdet mellom samer og nordmenn, glatte ut motsetninger og gi et inntrykk av alt er såre bra. Alt er imidlertid ikke såre bra, selv ikke i dag hvor en arbeider for å løfte frem det samiske også innen kirken. Er det kanskje nye “Judaspenger” en vil betale – slike som gammelpresten i sin tid fikk for å redde kirkens offentlige ære? I så fall fungerer kirken fortsatt som en hulderkirke som ikke viker tilbake for å røve verdier og følelser fra folket. Mens en tidligere røvet ved å avvise og fortrenge, røver en i dag ved å akseptere og integrere det samiske på kirkens og det norske storsamfunnets egne premisser. Dermed er egentlig ingenting endret, *premissene* er de samme som før: det er kirken, Den norske kirke, som bestemmer hvordan kristendommen må praktiseres og hvordan man skal tro. Hulderkirken er fortsatt “Tårnet” som vil berøve folket fremtiden, det vakreste man har. Det er derfor ikke underlig at den læstadianske forsamling fremstår som kritikere overfor kirkens forsøk på å “samifisere” Tysfjord i kristelig forstand, og man overser fortsatt samenes egen dyrebare kristendom som i alle år med ytre fornorskningspress har maktet å opprettholde samisk liv og samisk identitet innenfor rammen av den kristne tro. Hvis det er rett, som en tysfjæring nylig bemerket, at læstadianismen har reddet det samiske liv i Tysfjord, så må det også være til den læstadianske forsamlingen at kirken må gå for å gjøre bot for sine unnlåtelsessynder. Men i stedet tilbyr kirken kun krav om stadig nye endringer og tilpasninger, krav som

---

³⁴ Jfr. Svein Malmbekk, “Det samiske er en berikelse for det norske storsamfunnet og for kirken.” Om forvaltning av lule-samisk språk i en kirkelig sammenheng”. Semesteroppgave ved Høgskolen i Bodø. 1995.

samiske kristne i Tysfjord har hørt mange ganger før. Inntil kirken fremstår som en angrende synder som selv trenger nåde og forsoning med så vel sine venner som motstandere på veien, vil den fortsette å være en hulderkirke også i fremtiden, og prestene står i fare for å fortsette sin karriere som hulderprester som verken vil eller kan tilpasse sin arbeidsform til de troende og deres livsvilkår i Tysfjord.

4.3 Sørsamer

4.3.1 Geografi og fakta

Det sørsamiske området er ved siden av det nordsamiske det største i utstrekning, men samtidig det området hvor det bor færrest samer.

Området strekker seg fra Saltfjellet i nord til Elgå i Engerdal kommune i Hedmark i sør. Det betyr at det strekker seg over fire fylker med 70 kommuner, og at det er over 830 km fra sør til nord. Området kan deles i 3 regioner:

- Helgeland
- Nord-Trøndelag fylke
- Sør-Trøndelag og Engerdal kommune i Hedmark fylke.

De sørsamiske samfunnene er spredte små enklaver i dette store området. De stedene med sterkest innslag av sørsamisk befolkning er Elgå i Hedmark, Røros og Brekken i Sør-Trøndelag, Meråker, Steinkjer, Snåsa og Røyrvik i Nord-Trøndelag, Hattfjelldal og Nord-Rana i Nordland. I tillegg hører Trondheim med på listen.

Hvor mange sørsamer finnes det i Norge? Dette er svært vanskelig å beregne, spesielt siden det ikke finnes statistikk for samer utenfor SUF-området. Estimatenes veksler mellom 3 000 og 1 200 personer totalt på norsk og svensk side (Gordon 2005). I følge Inger Johansen (2006), som har skrevet masteravhandling om revitalisering av sørsamisk, er det i underkant av 1 000 sørsamer i Norge, og om lag det samme i Sverige. På svensk side bor sørsamene fra Ume elv i nord til Dalarna i sør. Selv om sørsamene er et relativt lite folk, har de sin egen kultur, historie og språk som er umistelig for dem det gjelder.

Hvor mange snakker språket? Johansen viser til Sammallahtis grammatikk som anslår tallet til å være mellom 300 og 500 personer, men antyder at Sammallahti er noe pessimistisk (Johansen 2006). Det er uansett få som bruker språket til daglig, og språket regnes som et av de språk som står i fare for å utryddes.

Tidligere sto reindriften for hovednæringen blant sørsamene, men i dag driver mindre enn 10 prosent med reindrift. Fra 1 januar 2008 ble det bestemt at Snåsa kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune skal utgjøre et særlig forvaltningsområde for sørsamisk språk. Et samarbeids-

prosjekt er etablert for å gjøre Snåsa til tospråklig kommune som skal synliggjøre og vitalisere sørsamisk språk og kultur og fremme funksjonell tospråklighet i Snåsa og Nord- Trøndelag så vel som i hele det sørsamiske området.

De to nordligste regionene har med sine to barneskoler, *Åarjel-saemiej skuvle* på Snåsa og *Sameskolen i Hattfjelldal* blitt naturlige sentra i sørsamisk sammenheng. *Saemien Sijte* er et sørsamisk museum og kultursenter i Snåsa (<http://www.saemiensijte.no/>). Ved siden av museal virksomhet skal institusjonen arbeide med fremtidsrettede kulturspørsmål og har som hovedmål å styrke sørsamisk identitet og fellesskapsfølelse. Senteret er utpekt av Sametinget til å ha et overordnet ansvar for å ivareta sørsamisk språk og kultur i Norge. Den sørligste regionen har ingen egen samisk institusjon.

I NOU 2003:3 påpekes det at et av problemene for sørsamisk område, i motsetning til nordsamisk område, er at de har få institusjoner som fungerer som kulturbærere. Hattfjelldal og Snåsa har de tyngste sørsamiske institusjonene og kan karakteriseres som "kraftsentra" innenfor sørsamisk område. Både i Hattfjelldal og Snåsa er det sameskoler, dvs skoler hvor det er et grunnskoletilbud i sørsamisk og hvor de tilbyr et utvidet tilbud til sørsamer som leser språket i sine hjemkommuner (NOU 2000: 3, s. 50). På begge stedene ligger det også sørsamiske kultursentre, i Hattfjelldal ligger Sijit Jarng, mens Samien Sijte ligger i Snåsa. I tillegg ligger det et lokalkontor for sameradioen i Snåsa, samt Samisk kulturminneråd, reindriftskontor, sørsamisk prest og kirkebladet *Daerpies Dierie*.

I Elgå og Brekken er det oppvekstsentre, dvs barnehage og skole, hvor det gis noe opplæring i sørsamisk innenfor rammen av et språk-motiveringsprosjekt. På videregående nivå er det Mosjøen videregående skole som har fått et ansvar for språkopplæring. Høgskolen i Nord-Trøndelag har fått et særlig ansvar for høgskoleutdanning i sørsamisk språk og kultur, og Høgskolen på Nesna har noe utdanning innenfor sørsamisk kultur.

I kirkelig henseende er det Nidaros bispedømme som har ansvar for tiltak knyttet til det sørsamiske området på norsk side. *Åarjelhsaemien Gærhkoejjelemen Moenehtse*, Utvalg for sørsamisk kirkeliv, er oppnevnt av Nidaros bispedømmeråd for å jobbe særskilt med saker knyttet til sørsamisk kirkeliv. I tillegg har bispedømmet to fast ansatte, en prest og en diakon.

4.3.2 Kulturelle og religiøse kjennetegn

I Sør-Hålogaland og Nidaros finnes det svært gamle samiske bosettingsområder, særlig i dalførene i innlandet i Trøndelagsfylkene og i Nordland. Det er mange kulturminner, stedsnavn og rike muntlige

---

tradisjoner som vitner om at samene har dype røtter i regionen. Mange steder utgjorde samene en majoritetsbefolkning til langt inn på 1800-tallet, men ble gradvis fortrent av den økende norsk befolkningen som tok seg til rette og overtok de områdene samene tidligere hadde brukt i forbindelse med reindriften.

Fornorskningstiden innebar en språklig og kulturell katastrofe for det sørsamiske miljø slik at i dag fremstår det få mennesker med en for utenforstående synlig samisk identitet. Sørsamisk språk brukes for eksempel ofte kun i forbindelse med reindriften og regnes som et av verdens truede språk.³⁵

På det kirkelige området har man fra sørsamisk hold uttrykt bekymring for at sørsamisk kirkeliv generelt er usynlig i de fleste menigheter. Det har for eksempel vært pekt på at det ofte er vanskelig å få menighetsrådene til å se betydningen av å holde sørsamiske gudstjenester. Slike spørsmål blir ofte ansett som en sak som kun berører det samiske miljø og dermed overlatt til samene selv.

Manglende forståelse, lojalitet og aktiv støtte fra norsk side er for øvrig et trekk som er et gjennomgående problem i forholdet mellom samer og nordmenn. En del steder hender det endog at tiltak som settes i gang for å fremme samisk kirkeliv aktivt *motarbeides* av den norske delen av menigheten.

I sørsamisk område har læstadianismen fått relativt lite innpass, selv om det finnes menigheter i Nord-Trøndelag, i Malm og Steinkjer. Det har medført at den sørsamiske religiøse tradisjonen har vært relativt lite utsatt for pietismens skarpe skillelinjer mellom “før” og “etter”, dvs at restriksjonene overfor det “førkristne” har vært betydelig mindre enn i de nord- og lulesamiske områdene. Resultatet er at man har en betydelig åpnere holdning til den eldre tids religiøse tradisjon. Jorunn Jernsletten skriver i sin hovedoppgave om sørsamisk religiøs tradisjon at

*Sørsamers forestillingsverden var nært knyttet til den avhengighet man hadde av naturens ressurser. Dette gjenspeiles i en egen mentalitet, hvor det å høste av naturressursene var knyttet til skikker og kulthandlinger som uttrykte respekt og ærbødighet ovenfor det landskap man hadde sin tilhørighet i. Selv om sørsamers livsform har endret seg, er basisen for sørsamiske verdier fortsatt knyttet til denne mentaliteten.*³⁶

---

³⁵ Ved siden av norskspråkets inntrenging fremstår til tider *nordsamisk* til en viss grad som en truende faktor i kraft av sin dominerende stilling i Sápmi som helhet.

³⁶ Jorunn Jernsletten, *Dovletje Jirreden. Kontekstuell verdiformidling i et sørsamisk miljø*. Hovedoppgave i religionsvitenskap – Universitetet i Tromsø, 2000: 6.

Forbindelsen og fortroligheten med eldre tiders religiøse forestillinger og tradisjoner er derfor som oftest sterkere i det sørsamiske miljøet enn i de øvrige områdene.

Et av de viktigste kulturelle kjennetegn for den sørsamiske kulturen er at den så å si alltid vært en minoritetskultur, i motsetning til det nordsamiske. Sørsamene har sameksistert sammen med nordmenn i veldig lang tid. I Østerdalen mener man at dette forholdet går tilbake til jernalderen (Bergstøl i Akerhaug 2008). Det har levd spredt over et stort geografisk område, som nevnt over, og er i større grad enn andre samiske språkgrupper synliggjort. I enkelte områder vil det derfor være en lav bevissthet om at det er sørsamisk område. De ble også utsatt for en kolonisering i norrøn tid, hvor de ble fortrent fra sine gamle bosetningsområder i dalene og opp i fjellene, jf. Bergstøl. Det har ført til en rekke konflikter.

Til tross for at sørsamene har bodd spredt har de tradisjonelt hatt et sterkt internt samhold og nære forbindelser med hverandre, også over grensen til Sverige.³⁷ Dette henger nok sammen med den minoritetssituasjonen de står i, og tilknytningen til reindriftsnæringen.

Sørsamene har tradisjonelt vært knyttet til reindriftsnæringen, i følge Bergstøl skyldes dette at de ble fortrent fra boområdene i dalene opp til fjellet. Samene ble derfor avhengig av reinen, og reindrift fungerte som en tydelig etnisk markør. Da nordmennene på 1500-tallet tok i bruk fjellet til seter og fjellbeite gikk sørsamene over til tamrein. I følge Reindrifftsforvaltningen er det 112 driftsenheter, eller *siidaandeler*, i sørsamisk område i 2008. De fleste familier er knyttet til reindriftsnæringen i sørsamisk område.

Reindrift i samisk minoritetsområde fører ofte til konflikter mellom minoritetskulturen og majoritetskulturen om benyttelse av beiteområder, innenfor sørsamisk område viser dette seg tydelig. I sørsamisk område er det ført en rekke rettssaker om retten til sedvanemessig bruk av beiteområder, og som regel er avgjørelsene falt til fordel for norske bønder. I NOU 2003: 3 hevdes det at *”konfliktsituasjonen er blitt en del av kommunikasjonen mellom samer og nordmenn”*, og at denne får store konsekvenser for fremtiden til det sørsamiske samfunn.³⁸

Tidligere har det sannsynlig vært en egen sørsamisk kystkultur. Lisa Dunfjeld-Aagård har undersøkt arkeologisk materiale i Ytre Namdalen og funnet spor av en sørsamisk kystkultur for ca. 1000 år siden (Dunfjeld-Aagård 2005). Denne kulturen mener hun er forsvunnet gjennom en lang prosess, der reindriften overtok som den eneste bærekraftige sørsamiske etniske markøren. Det viser hvordan det

---

³⁷ St.meld. 55, s. 55

³⁸ NOU 2003: 3, s. 50

sørsamiske gradvis er fortrenget til fordel for en norsk kultur, og hvor det viktigste kulturelle kjennetegnet på en sørsamisk kultur etter hvert blir reindrift.

Foruten reindriften deler sørsamene mange av nordsamenes kulturelle kjennetegn, som for eksempel klesdrakt og familieforhold, men imotsetning til nordsamisk og lulesamisk område har ikke sørsamisk område vært nevneverdig preget av læstadianismen. Historisk har det nok vært enkelte forbindelser, men de fleste læstadianske forsamlinger i området i dag er tilflyttede. Til en viss grad har Samemisjonen (tidligere Finnemisjonen) hatt innflytelse, men det har vært begrenset til for eksempel området rundt Majavatn på grensen mellom Nord-Trøndelag og Nordland.

I følge Toamma Bientie³⁹ har sørsamene en åpen holdning til forskjellige kulturuttrykk. Den sørsamiske presten Bierna L Bientie har for eksempel forsøkt å ta i bruk den samiske trommen i gudstjenestesammenheng (Kristiansen 2004), og har også sagt at han ikke opplever en konflikt mellom joik og kristendom.⁴⁰ Dette er mulig innenfor sørsamisk område, men lang mer konfliktfylt innenfor nordsamisk område. Slik sett har sørsamene mer til felles med østsamene, hvor joik ikke har blitt sett på som noe ondt eller uønsket i kirkelig sammenheng (NOU 2000: 3).

Det sørsamiske området fikk i 1984 tilgang på kirkelige tjenester på sørsamisk, men først i 1998 ble det opprettet en heltids prestedtjeneste for den sørsamiske befolkningen. Prestekontoret har base på Snåsa i Nord-Trøndelag. Det er også en sørsamisk diakonstilling som arbeider innenfor sørsamiske miljøer. Likevel betyr det at kirkens nærvær er helt annerledes i sørsamisk område enn i nordsamisk område og Indre Finnmark prosti.

Det finnes ingen sørsamiske menigheter eller menigheter i sørsamisk området hvor det sørsamiske trer frem som en naturlig del av gudstjenestelivet. Det sørsamiske er derfor i stor grad usynlig i kirkelige sammenhenger i sørsamisk område. Det sørsamiske er usynliggjort, men troen lever ofte i familienettverk og mer uformelle sammenkomster.⁴¹

---

³⁹ Samtale, 4. februar 2008

⁴⁰ Samtale 2. oktober 2007

⁴¹ Samtale med Toamma Bientie, 4. februar 2008

5 Samisk trosopplæring før reformen

5.1 Et historisk blikk på kirkens trosopplæring i et nordperspektiv

Før lutherdommens tid i Norge, foregikk store deler av kirkens *trosopplæring* ved hjelp av kirkekunsten, supplert av prestens norskspråklige preken. Altertavler, ikoner og skulpturer ga folk et innblikk i emner både fra teologi og kirkehistorie, og var viktige redskaper for å minne den jevne kvinne og mann om hva som sto sentralt i kristendommen.

Selve kirkeåret ga muligheten til jevnlig å komme tilbake til de sentrale fortellinger i evangeliene samt de evangeliske råd for tros livet. Ved særskilte anledninger fremførte man hellige “skuespill”, kirkelige forestillinger i dramatisk form av viktige begivenheter for troen. Ved hjelp av *synlige uttrykk* kunne troen komme “inn under huden” på folk og bli levende på en slik måte at kristendommens budskap kunne aktiveres, for eksempel ved *pasjonsspill*. Kunstsatter fra katolsk tid minner en om denne kirkelige fortiden da denne form for “teater” var et legitimt uttrykk for kirkelig trosopplæring.

En annen katolsk tradisjon var *valfart*. Man kunne dra på pilegrimsreiser til særskilte kirker som et uttrykk for erkjennelse av egne synder og mangler, for derved å få mulighet til syndsforlatelse og oppreisning. Den såkalte *Mariakirken* i Tromsø var en slik valfartskirke. Den hadde jomfru Maria som sin høye beskytter og hennes høytidsdag, Maria bebudelsesdag, var en stor lokal høytid. Den ble dessuten feiret i den tid på året da fiskere sørfra var på vei for å ta del i Finnmarksfisket. Kirken i Tromsø ble et viktig stoppested for å ta del i gudstjenesten før det store vårfisket tok til.

Blant andre viktige valfartskirker var Trondeneskirken, erkebiskopens egen kirke. Steinkirkene langs kystleia hadde ganske sikkert også sin betydning som lokale valfartskirker. Alle var de innviet til sine helgener. Ved at det ble fortalt om deres liv, *vitae*, fikk folk opplæring i hva det ville si å tro og tjene Gud i praksis. Helgenkulten hadde en viktig betydning i trosopplæringen ved å tjene som forbilder for de troende. Valfartstradisjonen var en viktig del av den folkelige fromheten. Etter reformasjonen så den nye lutherske staten på valfartsskikken som en form for uønsket “papisme” som man ønsket å utrydde.

Men folk fortsatte likevel å strømme til valfartskirkene, og om det viste seg å bli vanskelig fordi skikken offisielt ble avskaffet, laget man nye tradisjoner. Det fortelles at på den gamle storgården Stave på Andøya var der et kapell som ble gjenstand for en lokal valfartsskikk. Veien dit gikk over fjellet fra øst- til vestsiden, og langs denne veien gikk folk til kapellet selv om der ikke lenger var noen prest. Folk selv organiserte sin gudstjeneste der. Da de kirkelige myndigheter la hindringer i veien for denne valfartsveien, gikk folk lange omveier for ikke å bli oppdaget. Til slutt ble kapellet brent ned for å sette en stopper for slike religiøse “uskikker”.

I disse fortellingene om kirkelig trosopplæring i nord, er samene fraværende, noe som ikke er tilfeldig. Kirkene i nord ble alle reist langs kysten av Nord-Norge og betjente først og fremst det norske samfunnet. Slik var det helt frem til begynnelsen av 1700-tallet. Det betyr imidlertid ikke at samene var et “glemt” folk for kirken. Da biskop Erik Bredahl i noen år oppholdt seg på Trondenes under sin “asylperiode” da svenskene hærtok Trøndelag på slutten av 1650-tallet, forsøkte han å sende ut sine katedralskolestudenter som hadde flyktet nordover sammen med biskopen. Forsøket lyktes imidlertid ikke, og ingen vendte tilbake, uvisst av hvilken grunn. Også Bredahls forsøk på å ansette en ambulerende sameprest etter at han hadde vendt tilbake til Nidaros, var mislykket.

Også Petter Dass uttrykker i *Nordlands Trompet* at han vet om at kirken har et ansvar for det samiske folk, men samtidig gjør han det klart at her står kirken overfor et alvorlig problem fordi kirkens arbeidere ikke behersket samenes språk. Også samenes livsform sto kirken fremmed overfor, og Petter Dass måtte derfor nøye seg med å akseptere at samene brukte kirken slik det passet dem selv. Hans eget store “trosopplæringsprosjekt” med å sette toner til kirkens troslære og bibelkunnskap, nådde dermed aldri frem til det samiske folk.

Kirkens store trosopplæringsprosjekt på 1700-tallet var *konfirmasjonsundervisningen*. Konfirmasjonen var i stor grad et uttrykk for tidens rådende teologi: *pietismen*. Denne fokuserte på den enkeltes ansvar for å gi en trosmessig respons til evangeliet, samt på hvordan trosfellesskapet i seg selv, konventiklene, var en styrke for den enkelte troende. Men ettersom konfirmasjonsopplæringen foregikk på norsk ved norske prester, berørte den i liten grad det samiske samfunn.

Et tiltak som derimot i langt større grad kom det samiske samfunnet til gode, var pietismens sterke innflytelse i Nord-Sverige. Her kom pietismens anliggender til uttrykk i praktiske former på måter som var langt forut for sin tid. Hvor det var lang vei til kirke, og det var det som regel i nord, særlig i samiske distrikter, fikk utvalgte legfolk ansvar for å holde bønnesamlinger uten prest. Ordningen ble kalt for *byabön* og kom i stand allerede tidlig på 1600-tallet. Her kunne man lese bibelen, be og

synges salmer, samt lese fra postiller på svensk og, i områdene lengst i nord, på finsk. Etter hvert dannet det seg en tradisjon om å samtale om postillens budskap. Slik skapte byabönen grobunn for senere tiders legpredikanter, inkludert læstadianske predikanter, som forklarte Bibelens eller postillens ord vers for vers, idet man føyde til sine egne kommentarer og drøftet dem etterpå i trosfellesskapet.

På svensk side sto pietismen mye sterkere enn på norsk side, så byabön-tradisjonen ble ikke innført her i landet, i hvert fall ikke før læstadianismen for alvor slo gjennom etter 1850. Til gjengjeld hadde man tradisjonen med husandakter der familiefaren sammenkalte familie og tjenestefolk til samling om Guds Ord. Denne tradisjonen sto sterkt langt inn på 1900-tallet.

Konfirmasjonen var en ordning som primært siktet mot å øke innsikten hos unge mennesker i den tro de var døpt til. Men ettersom den ble innført i statspietismens tid, fikk den også andre funksjoner, som for eksempel å markere skillet mot den voksnes liv. Konfirmasjonen ble ikke minst viktig ved at den ble markøren som viste at en var skikket til å ta på seg et selvstendig samfunnsansvar. Dette aspektet førte til at det ikke bare var kristendomsundervisning som skulle inn i trosopplæringen. Det å lese Bibelen og skrive, samt det å få elementær regneferdighet, var også elementer som ble trukket inn i opplæringen. Selve den kirkelige konfirmasjonsundervisningen var dermed samtidig starten på den offentlige skolen. En allmenn skoleordning kom imidlertid langt senere. De første skritt kom først litt inn på 1800-tallet og skjøt for alvor fart fra 1840-årene og utover. De nye ordningene, først med konfirmasjon og senere med et offentlig skolesystem, førte mange steder til gode lokale initiativ.

Mens konfirmasjonen var forankret i pietismen, var det fremvoksende skolesystem noe som særlig berørte de rasjonalistisk orienterte prestene. Den teologiske rasjonalismen vokste frem mot slutten av 1700-tallet og var særlig fremtredende i første halvdel av 1800-tallet. Rasjonalismen bygget teologisk sett på skapelsesteologien, første trosartikkel, og var som regel mindre interessert i frelsesteologien, annen trosartikkel, og i trosfellesskapet, tredje trosartikkel.

For det rasjonalistisk orienterte presteskapet ble trosfellesskapet nærmest avløst av ideen om et kristelig forankret *folkefellesskap*, og det allmennmenneskelig ansvar som følger av tanken om et slikt fellesskap. Vi vil trekke frem et par eksempler fra nordnorske forhold som belyser hvordan den kirkelige rasjonalisme praktiserte sin form for "trosopplæring".

Omkring 1720 kom en flokk brødre fra Hægeland i Agder til Nord-Norge for å hjelpe Thomas von Westen i hans

samemisjonsprosjekt. Fire av dem tok aktivt del i arbeidet som misjonærer (og prester), mens en femte bror kom nordover for å hjelpe den av brødrene som hadde største misjonsdistriktet og som også var en av fremste lokale lederne i misjonsarbeidet. Dette var brødrene Jens, Søren, Simon og Sigvart Kildal, samt deres eldste bror Christian. Selv om misjonærbrødrene utvilsomt var influert av pietistiske strømninger, spilte nok også rasjonalismens idé om det kristne folkefellesskapet også en stor rolle: samene skulle inn i den norske folden gjennom kristen omvendelse og effektiv kristelig opplysning. I dette programmet var skolen et viktig instrument, og Thomas von Westen var derfor særlig opptatt av å få utdannet samiske lærere som behersket samisk språk og som kunne bruke det i undervisningen. Von Westens høyre hånd i dette arbeidet var den eldste av Kildal-brødrene, Jens Kildal.

Jens' yngre bror, Simon Kildal (1701-1761), var den nest yngste av brødrene og ble sogneprest til Trondenes 1746-1761. Sent i livet fikk han en sønn som også fikk navnet Simon (1761-1822). Gjennom denne yngre Simons virksomhet får vi et godt innblikk i et nordnorsk trosopplæringsprosjekt gjennomført innenfor rammen av den teologiske rasjonalismens folkeopplysningsarbeid.

Simons (den eldre) hadde først virket som misjonær i Saltdalen og i Folda (Nord-Salten). Senere ble han kapellan på Karlsøy med særlig ansvar for Lyngen. I 1734 visiterte biskop Hagerup Karlsøy og skrev: "Præsten Hr. Simon Kildahl prædikede enfoldigen" og tilføyer: "Almuen i vakker Mængde tilstede baade Nordmænd og Finner, men deres Oplysning var ikke saa almindelig." Bare noen få år senere, i 1740 under neste visitas, hadde biskopen hyggeligere ord. Presten fremsatte salighets orden "flittelig" og allmuen var vel opplært. Ingen hadde opptrådt forargelig selv om de alle var meget fattige. Det kan virke som om Simon i hadde "skjerpet seg" og tatt undervisningsdelen av sitt embete mer alvorlig. Denne endringen sammenfalt med at konfirmasjonen ble innført, og det kan være at den utløste en ny giv i hans arbeid som prest. Simon ble i 1742 utnevnt til sogneprest i Flakstad og kom derfra til Trondenes i 1746. På Trondenes gjorde han seg bemerket som en særdeles ivrig lærer og han la ned mye arbeid med konfirmasjonsforberedelsene for ungdommen. Det bør legges til at Trondenes var et prestegjeld med stor (marke-)samisk befolkning.

Det var nok farens interesse for konfirmasjonsarbeidet som inspirerte sønnen overtok og videreførte i sin prestatjeneste. Han startet sin karriere som misjonær i Øst-Finnmark og på

Måsøy/Ingøy, før han ble sogneprest i Steigen og deretter til Trondenes. Under hans 18-årige periode i Steigen fikk Simon i 1807 besøk av Leopold von Buch som skrev om sin geistlige vert: "Dersom mange prestegjeld i Nordland har hatt den lykke å bli betjent av en predikant som Steigen har, så måtte en vente at denne landsdel snart ville utmerke seg som en av de mest opplyste i Danmark/Norge. Hr. Simon Kildal som er født i Nordland, er en overmåte kunnskapsrik, omtenkstom, frisinnst og forutseende mann. Han kjenner folket, har studert det særegne i deres tankegang, forstår å behandle menneskene og vet hva som tjener deres beste." Det var særlig i forbindelse med skolevirksomheten at Simon utmerket seg som en dyktig organisator.⁴² Arbeidet med skolen fortsatte han med på Trondenes der sønnen Simon Nicolay ble den første bestyreren for Trondenes Seminar. I 1813 ble Simon Ridder av Dannebrog for sin tjeneste som embetsmann og for sitt arbeid til beste for folkeopplysningen. Han er særlig kjent for å ha skrevet pedagogiske skrifter til bruk i skolen der han tok utgangspunkt i lokalmiljøet for sin undervisning og var dermed en de første lærebokforfattere i Norge som drev "lokal tilpasning" av skolens lærestoff.

I 1816 kom en foreløpig skolelov. Den var kort og innholdsløs, men den virket likevel, kanskje nettopp ved sin korte form som gjorde at man lokalt måtte ta ansvar for hvordan den kunne effektueres. En av de som lot seg inspirere til å gjøre noe, var Simon på Trondenes. Han tok initiativ til opprettelsen av en allmueskole for fastboende i Trondenesområdet og ansatte mange omgangskolelærere. Han besørget endog selv lærebøker til elevene. Disse bøkene ble brukt i lang tid både i Nordland og Troms.

I en viss forstand fulgte Simon Kildal i Petter Dass' fotspor, men med en vinkling som var mer direkte relevant for skolen. Som sin forgjenger Petter Dass, skrev Simon Kildal mange leilighetsskrifter og dikt. Blant hans religionspedagogiske publikasjoner kan nevnes:⁴³

Samling af muntre Sange for den nordlandske Ungdom af begge Kiøn, til Lærdom og Sinds Opmuntring ved Arbeyde og i Hvilestunder i Skolen. Bergen 1799.

Samlingen inneholder 48 sanger, 13 av den skrevet av Kildal. De øvrige er omdiktet av Kildal slik at de skulle passe bedre for nordnorske forhold. Siktemålet hans er at sangene skal bidra til kristelig innsikt og fremme moralsk lærdom blant allmuen.

⁴² Svein Fygle, *Steigen bygdebok I*, Steigen 1980: 90ff.

⁴³ En gjennomgang av Kildals diktning fines i tidsskriftet *Håløygminne* Vol. 47 b.12, hefte 3, 1966.

Hjelpemiddel til Guds Egenskabers Erkiendelse. Trondhjem 1799. En liten bok på 36 sider med sitater fra bibelen og med katekisasjon over Guds hellighet, allvitenhet og allmakt.

Øvelse-Bog til Bogstav-Kjendskab, rigtig Staven og Retlæsning, bestemt til Veiledelse for Forældre og Ungdomslærere. Til Brug med Drængebørn. Bergen 1804.

ABC-bøker var i Danmark/Norge kjent siden 1649, men utbredelsen var vanskelig. Det var derfor et viktig behov Simon Kildal ønsket å tilfredsstille da han som prest i Steigen ga ut sin egen lesebok. Det er åpenbart at Kildal så på leseopplæring som en del av sin prestelige tjeneste – allerede på bokens tittelside kan man lese: “Hvo som annammer et Barn i mit Navn, den annammer mig, Jesus”. Den skulle seg ut fra andre ABC-bøker ved å inkludere mange referanser til et nordnorsk miljø i sine lesestykker. Det var viktig for Kildal å ta utgangspunkt i lokalmiljøet, inkludert nordnorsk språk! Ordet “glunt” er f.eks. ofte brukt (ikke gut / dræng). Ved innlæringen av bokstaven S, er det seien Kildal lar barna assosiere med denne bokstaven: “Du spiser jo gjerne Sei! Smager den ikke god? Hva slag Bokstav bruger vi naar vi nævne Sei? Vi bruger S – og sette saa dertil – ei, Ei, – Sei?” Etter at bokstavene er lært, kommer Kildal med en lang rekke fortellinger som samtidig illustrerer den moralske opplæringen: bokstaven J er knyttet til en fortelling om Justs tyveri av jekta til Jens, og om hvordan tyveri ikke lønner seg.

Ellers utga Kildal en forklaring til biskop Schönheyders katekisme (Bergen 1806), en samling reisesalmer for unge og eldre (Bergen 1807), en lærebok for konfirmanter (Kristiania 1818) som var en bearbeidet utgave av en annen av Kildals bøker for skolebruk, *Melk for Børn, eller de Umyndiges Christelige Religion paa deres Viis efter Spørsmål og Gjensvar* (København 1805, Bergen 1806 og 1815). I den sistnevnte boka vil Kildal hjelpe barna til å få “forstand til å dømmе, og Hjerte til at føle Jesu Læres Værd”.

I tillegg til Kildals virke for skolen, arbeidet han også for å forbedre folkehelsen, blant annet ved å innprente sine sognebarn om å leve sunt gjennom nyttige helseregler, passelig med søvn, renslighet og måtehold med mat og ikke minst drikke. I sitt bidrag til helsearbeidet var Kildal inspirert av bl.a. “Højærverdige Hr. Erich Gerhard Schytte, Nordlands fortjente Olding, Professor i Theologien og Provst i Salten”, som det heter i Kildals bok med reisesalmer, en av de største pionerer i nordnorsk helsearbeid.

For samenes vedkommende hadde kirkens trosopplæringsprosjekter på 1800-tallet liten innflytelse annet enn at det innebar en stadig sterkere integrering inn i det norske systemet. Selv om kirkens prester erkjente det

ansvaret de hadde overfor betjeningen av kirkens *samiskspråklige* menighet, innebar denne erkjennelsen ikke noen mulighet for at samene som *samer* hadde noen plass verken innenfor kirken eller noen annen samfunnsinstitusjon.

I den grad det samiske i det hele tatt var gjenstand for noen som helst oppmerksomhet, ble det utelukkende erkjent som et problem. Det er vel kjent at biskopen i Nidaros, Johan Chr. Schönheyder (1742-1803), arbeidet sterkt for at all undervisning av *samer* skulle foregå på norsk, fordi det samiske etter hans mening var "*den værste Hindring for Kristendommens Frømme i folket*". Biskop Schönheyder og hans forgjenger Marcus Bangs beslutning om å nedlegge von Westens samemisjon, bidro vesentlig til å svekke kirkens arbeid blant samene. Resultatet var, som man så ofte kunne se i skolens og kirkens protokoller utover på 1800-tallet, at: "*Man finder kun faa blandt Finnerne, der kan læse taalelig i en dansk Bog, færre, der kan gjøre Rede for deres Kristendom.*" Og bedre blir det ikke senere. Det nasjonale trykket mot det samiske ble bare ytterligere forsterket og endret seg egentlig ikke før helt mot slutten av 1900-tallet.

5.2 Innhold og omfang før reformen

Trosopplæring blant samene har en historie som strekker seg tilbake til de første misjonærens arbeid blant samefolket. Undervisning og opplæring av *samer* i den kristne tro sto sentralt blant misjonærene. I løpet av første halvdel av 1700-tallet ble skolen opprettet i Danmark-Norge. Skolen og konfirmasjonen hørte sammen i pietismens program for trosopplæring, og derfor utgjorde skolen på mange måter det samme skillet for trosopplæring blant *samer* som hos nordmennene.

Vi skal derfor si noe kort om trosopplæring blant samene før trosopplæringsreformen med utgangspunkt i tre epoker: Misjon (-ca. 1700), skoleperioden (1719-1969) og tiden etter skolen ikke lengre har ansvar for trosopplæring (1969-2003).

Misjon

Den første perioden er den tidlige misjonstiden. Det er normalt å datere den fra middelalderen, dvs vikingtiden, til ca 1700 e.Kr. I denne tiden er det tydelig at misjon og trosopplæring går hånd i hånd, med vekslende intensitet og hell. Språket utgjorde en av de største hindringene, og misjonsfremstøtene lyktes relativt dårlig, spesielt i de indre strøk av Sápmi hos fjellsamene.

Reformasjonen brakte med seg sammen med statsmaktens kolonisering en styrking av misjonen blant samene.⁴⁴ Det ble opprettet samekapellan-

---

⁴⁴ Kjølås 1996, s. 43

stillinger som hadde undervisningsansvar blant samene. Tidlig på 1600-tallet forelå det første samiskspråklige undervisningsmateriellet. Det ble utgitt på svensk side og var presten Nils Anderssons sangbok og en ABC (1619), på sørsamisk.⁴⁵ I 1648 kom den såkalte Manuale Lapponicum på tornesamisk som inneholdt bibeldeler, bønner, salmer og Luthers lille katekisme. Trønderen og misjonæren Isaac Olsen var den første på norsk side som oversatte bibeldeler og katekismen (1680-1730), men hans arbeid er gått tapt.⁴⁶ På norsk side er Morten Lunds (1686-1756) oversettelse av Luthers lille katekisme bevart. Mellom 1728 og 1764 var hans oversettelse det eneste religiøse skrift for samer på norsk side.

Skolen

Statspietismen i Danmark-Norge innebar overgangen til skolens tid. Ønsket om å omforme folket til en sann kristelighet i statsopplysningens navn, førte blant annet til at den første almueskolen i Norge ble etablert i Máze/Masi i 1719, 20 år før den ble innført i hele Norge.

Konfirmasjonen og skolen var de viktigste redskapene for å gjennomføre statspietismens program. Målet for misjonens arbeid i Finnmark inneholder en setning om trosopplæringsarbeid. Alle samer «*maatte ret føres ... til den christelige Troes fuldkomne Antagelse*».⁴⁷

Skolen var etablert for å gi konfirmasjonen et grunnlag. Den var trosopplæring, blant annet ved at barna lærte å lese og skrive. I Nord-Norge var skolen i stor grad omgangsskole til langt ut på 1800-tallet. Det samiske språket hadde vekslende plass innenfor denne skolen.

Kirke

Kateketstillinger

Læringsmateriell/bibeloversettelser

Lokale planer

5.3 Samiske innslag i Trosopplæringsreformen

Samisk kirkeråds arbeid for å innarbeide det samiske aspektet i reformen var viktig i forberedelsen av Trosopplæringsreformen. I 1992 opprettet Den norske kirkes kirkemøte et eget organ for samisk kirkeliv, Samisk kirkeråd.

I Samisk kirkeråd sitter det blant annet representanter for de ulike samiske språkområdene. Rådet arbeider for både å samordne kirkens

---

⁴⁵ Hansen og Olsen 2004, s. 319; Kjølås 1996, s. 41

⁴⁶ Kjølås 1996, s. 43

⁴⁷ Hammond, sitert etter Kristiansen 2005, s. 40

innsats i de samiske befolkningsgrupper, men også med å bedre kirkens kjennskap til samisk kirkeliv, jfr statutter fra 1992. Rådet har hatt sete i Oslo siden 1995, sammen med de andre sentralkirkelige organer.

I forbindelse med behandlingen av NOU 2000: 26 etterlyste Samisk kirkeråd ivaretagelse av det samiske i et eget tilleggsdokument, se nedenfor. Disse momentene ble fulgt opp og innarbeidet i Trosopplæringsreformen.

Samisk kirkeråds arbeid førte blant annet til at det ble gitt støtte allerede i første tildelingsrunde til prosjekter i menigheter som hadde valgt å satse på samisk trosopplæring.

I den første tildelingsrunden, vinteren 2004, ble det gitt midler til to trosopplæringsprosjekt med samisk tilknytning:

- ”Tro, språk og kultur” i det nordsamiske kjerneområdet. Prosjektet omfatter hele det samiske prostiet, Indre Finnmark prosti, som er et stort geografisk område. Det er et fullskalaprojekt, 0-18 år, og varer til og med 2008.
- ”Dialog og livsmestring” i lulesamisk område. Prosjektet er i Hamarøy og Sagfjord menigheter og har som målgruppe aldersgruppen 16-18 år. Prosjektet varer til og med 2008.

I den andre tildelingsrunden, 2005, ble det gitt midler til ett trosopplæringsprosjekt med samisk tilknytning:

- ”Mov Aehtjien gietesne” (I min fars hånd) i sørsamisk område. Prosjektet er i Nord-Rana Menighet og har som målgruppe aldersgruppen 0-1, 6-10 og 13-15 år. Prosjektet varer til og med 2008.

I tillegg er det en del tilstøtende prosjekter, med varierende tilknytning og finansiering:

- ”Sammen i naturen – sammen med Gud – sammen med hverandre” er et prosjekt i Snåsa menighet som ønsker å gi ungdom en opplevelse av mangfoldet i menigheten, både samisk og norsk. (2007-).
- ”Tro og livstolkning i Sápmi” (2008) er et regionalt prosjekt i regi av Samisk høgskole / Sámi allaskuvla. Prosjektet skulle startet i 2007, men høgskolen har hatt problemer med å ansette folk og har fått overført midlene til 2008.
- ”Aktivitetsbasert trosopplæring på nett for samiske barn og unge” er et prosjekt som eies og driftes av Samisk kirkeråd og Kirkerådet. Prosjektet har flere mål, se nedfor, men forprosjektets hovedmål er å opprette et samisk nettsted under portalen www.kirken.no (www.osko.no, www.jahkko.no, www.jahkkoe.no). Samisk kirkeråd ønsker å ta i bruk internett slik at de «kan nå flere, og

motivere flere barn og unge til å delta» i trosopplæring
(Arbeidsrapport del 1, s. 4).

6 Evaluering av nordsamiske trosopplæringsprosjekter

6.1 Indre Finnmark prosti – ”Tro, språk og kultur”

Indre Finnmark prosti omfatter kommunene Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Tana og Nesseby. Det totale arealet for disse kommunene er 25 520,2 km², et område på størrelsen med Oppland eller Troms fylke. Fra den østlige delen av prostiet til den sørvestlige delen er det ca 360 km. Det er Norges største prosti i utstrekning med noen av Norges største kommuner i utstrekning.

Befolkningstallet i dette området er 13 723 innbyggere (2007), og av disse er 12 475 medlemmer av Den norske kirke (2007). Medlemmene utgjør 91,9 prosent av innbyggerne i prostiet, på landsplan er tilsvarende tall 82,7 prosent (2006). I prostiet ble det døpt 128 av 145 fødte, dvs. 88,3 prosent. Landsgjennomsnittet i 2006 var 81 prosent (SSB).

Prostiet ble opprettet 1 april 1991 og det er det eneste prostiet i Norge hvor den samiske befolkning er en majoritet (Gjønnes 2006). Prostiet ble opprettet etter en større omorganisering. Det ble gjort ved å skille ut prestegjeld fra Alta prosti, Hammerfest prosti og Varanger prosti, og samordne det i ett samisk prosti. Nyorganiseringen har ført til en styrking av det samiske kirkelivet og har styrket Den norske kirke i Sápmi.

Prestetjenesten ledes av prosten som har sete i Karasjok. Totalt leder han 8 prestestillinger i Indre Finnmark prosti:

- Kautokeino 1
- Karasjok 2
- Porsanger 2
- Tana og Nesseby 2
- 1 prostipreststilling.

Følgende menigheter har kateket:

- Kautokeino
- Karasjok
- Tana/Nesseby.

Det er seks menigheter og fem fellesråd i Indre Finnmark prosti.

6.2 Prosjektet

Vinteren 2003 ble det sendt ut brev til alle menigheter med utlysning av prosjektmidler i forbindelse med Trosopplæringsreformen. Utlysingen, som vektla det samiske, skapte initiativ i Indre Finnmark og det ble arbeidet med søknader om prosjektmidler.

6.2.1 Søknadsprosessen

I Tana var det et arbeid med søknad underveis, men de ble lagt til side etter at Karasjok kom på banen. Porsanger menighet sendte søknad, men fikk ikke prosjekt. Det ble Karasjok, et prostiprojekt, som fikk støtte. Utformingsprosessen av prostiprojektet gikk svært hurtig og de andre menighetene i prostiet var i liten grad involvert i denne prosessen. Dette var blant annet med på å skape misnøye hos enkelte. Behovet for en prosess i de enkelte menigheter var til stede, men det må også sies at det kom innspill til prosessen fra enkeltpersoner rundt om i menighetene.

Hovedgrunnen til at søknadsprosessen gikk hurtig, var mest sannsynlig korte nasjonale frister. Samtidig understreker prosten at de så potensialet for hele prostiet. Blant annet understreker han at det var gunstig ettersom ”alle kunne få litt”.⁴⁸

Prosessen, og dermed prosjektets særegenhet, kan lett utvikle seg til å bli prosjektets største svakhet. Det strekker seg over et enormt område og med en svak basis i de enkelte menighetene, vil det lett gi en følelse av å ”bli overkjørt” i de andre menighetene. Enkelte stemmer uttrykte også en bekymring mens søknadsprosessen gikk i indre Finnmark, relatert til spørsmålet om den samiske dimensjonen ved eventuelle trosopplæringsprosjekter.

Faren for at noen blir værende igjen etter at toget var gått, er blant annet reflektert i et foredrag holdt på en konferanse om dåpsopplæring på Sommerøya høsten 2003 av daværende sogneprest i Tana, Tore Johnsen. Han uttrykker det slik:

Jo, jeg redd for at trosopplæringsreformen skal favorisere målestokkene og kompetansen som det norske samfunnet er i besittelse av fremfor å lete etter det som berører dypet i samisk kirkeliv.⁴⁹

Johnsen tenker seg at dersom prosessen ikke foregår på samisk kirkelivs premisser, blant annet ved at den tar seg tid til å gjennomtenke hva samisk trosopplæring er og skal være, så kan også trosopplæringsprosjektet faktisk virke ”mer fornorskende enn identitetsstyrkende på samisk kirkeliv”.

---

⁴⁸ Samtale med Arild Hellesøy, 23.5.2007

⁴⁹ Johnsen 2004, s. 11

I etterkant av at prosjektet var tildelt, ble det arbeidet med å feste prosjektet lokalt i menighetene. Slik har prosessen til en viss grad tatt høyde for at ikke alle har fått med seg starten, og gitt menighetene en mulighet til å være med og også bestemme innholdet i prosjektet, se organisering under.

6.2.2 Prosjektbeskrivelsen og mål for prosjektet

Visjonen for prosjektet i indre Finnmark er: *”Tro, språk og kultur - En trygg tro forankret i lokal kristen tradisjon som uttrykkes på barnas morsmål.”* Visjonen vektlegger den lokale kulturen og språket, dvs. de kontekstuelle vilkårene, som krybben for en trygg tro.

Visjonen utmynter seg ved å fokusere på tre delmål:

- *Bevare, føre videre og fornye den kristne tradisjon og trosopplæringen i menighetene.*
- *Styrke den kristne identiteten hos de døpte barn/unge.*
- *Fokusere på tro og identitet, den samiske kristne kulturarv og samisk språk.*

Med unntak av det andre målet er målene relativt konkrete og i den videre prosjektbeskrivelsen sies det at de skal arbeide med å etablere nye og videreutvikle eksisterende tiltak for de ulike aldersgruppene (dvs. 0-18 år). De ønsker også å gi tilbud som skal styrke barnas/de unges kulturelle identitet, med vekt på samisk og kvensk. Herunder hører også det å ivareta flerspråkligheten i menighetene. En siste arbeidsmetode er å skape mulighet for fellesskap på tvers av menighetsgrensene, dvs. på prostinivå.

6.2.3 Organisering av prosjektet og medarbeidere

Prosjektet er organisert med en styringsgruppe på prostinivå som har ansvar for å tenke strategi. Prosjektleder er ansatt av styringsgruppen, men arbeidsgiveransvaret er formelt plassert i Karasjok fellesråd. Kirkevergen i Karasjok har regnskapsansvaret for prosjektet.

I den første fasen av prosjektet var medlemmene i styringsgruppen valgt fra dåpsutvalgene i prostiets menigheter. I tillegg satt prosten i styringsgruppen. Å hente medlemmer fra dåpsutvalgene skapte problemer, spesielt med tanke på ansvarsforhold. Medlemmene i dåpsutvalgene fungerte dårlig, ettersom de i stor grad er rådgivende organer for kateketene og dåpsopplæringsarbeidet i menighetene. Problemet ble evaluert, blant annet med hjelp fra prosjektets mentor, og en reorganisering av hvem som sitter i styringsgruppen ble vurdert som nødvendig.

Reorganiseringen medførte at medlemmene til styringsgruppen i stedet hentes fra menighetsrådene i menighetene. De har formelt ansvaret i

menigheten for at ”døpte gis trosopplæring” (Kirkelovens § 9). Endringen har stimulert menighetene til sterkere eierforhold til prosjektet, og vil på sikt kunne styrke den lokale forankringen av dåpsopplæringen som menighetens ansvar. Samtidig ble kateketenes ansvar tydeliggjort, og de kom mer på banen i prosjektet. Reorganiseringen svarer dermed på noe av kritikken som kom frem i forbindelse med søknadsprosessen.

Det er to ansatte i prosjektet. Prosjektleder er ansatt i en 100 prosent stilling. Prosjektleder er ikke samisk, men behersker til en viss grad det samiske språket. I tillegg er det en 10-prosentstilling som leirmedarbeider. Leirmedarbeideren har ansvar for fire leirer i året, og er i likhet med prosjektleder ikke samisk.

6.2.4 Oversikt over tiltak i prosjektet

Totalt er det innrapportert 108 prosjekttiltak i prostiet pr 31 januar 2008. For å få oversikt over hvordan tiltakene fordeler seg i forhold til alle menighetene, er det laget tre oversikter:

- Fordelingen på år (2004-2007)
- Hvorvidt tiltakene er kontinuerlige eller tidsavgrenset
- Hvorvidt tiltakene er nyopprettete eller en videreføring av eksisterende tiltak.

Oversiktene gir et inntrykk av hvordan prosjektets nedslagsfelt har vært i de ulike menighetene. I tillegg, med enkelte forebehold, kan de også si noe om hvordan utviklingen over de ulike årene har vært.

Oversikten er satt opp etter innrapporterte tiltak (www.storstavalt.no/prosjekter). Det gjør at oversikten er avhengig av at alle prosjekttiltak er rapportert, og at de er rapportert korrekt. Ikke alle tiltak i 2007 er rapportert inn pr 31 januar 2008. Videre er det tydelig at kategoriene tidsavgrenset/kontinuerlig er vanskelig å håndtere. Denne oversikten er likevel tatt med for å kunne holde den sammen med kategoriene nyetablert/videreføring.

Tabell 6.1 Tiltak over tid

År	Prostitiltak	Kautokeino	Karasjok	Porsanger	Tana og Nesseby	Totalt
2004	3	0	1	2	0	6
2005	5	5	11	5	9	35
2006	6	7	12	3	7	35
2007	7	4	12	6	3	32
Totalt	21	16	36	16	19	108

Tiltak som er på prostinivå, inkluderer også samarbeid over menighetsgrensene, for eksempel viddetreff i samarbeid mellom Kautokeino menighet og Karasjok menighet.

Tana og Nesseby menighet er slått sammen fordi mange av tiltakene i disse tre menighetene er samarbeid om forskjellige tilbud/tiltak.

Tabell 6.2 Fordeling mellom tidsavgrensede og kontinuerlige tiltak

	Prostitiltak	Kautokeino	Karasjok	Porsanger	Tana og Nesseby	Totalt
Tidsavgrenset	20	16	36	16	18	106
Kontinuerlig	1	0	0	0	1	2

Tabell 6.3 Fordeling mellom nyetablerte og videreførte tiltak

	Prostitiltak	Kautokeino	Karasjok	Porsanger	Tana og Nesseby	Totalt
Nyetablerte	17	12	31	13	12	85
Videreføringer	4	4	5	3	7	23

Det mest iøynefallende er at de fleste tiltakene er gjennomført i Karasjok menighet, men også at aktiviteten har vært fallende i Tana og Nesseby og til en viss grad også i Kautokeino.

6.3 De enkelte menighetene og trosopplæringsarbeid i menighetene

6.3.1 Guovdageaidnu / Kautokeino

Kautokeino kommune er Norges største kommune i utstrekning med et areal på 9 708,1 km², og har en befolkning på 2 965 mennesker.⁵⁰ I kommunen, som er tospråklig, er ca 90 prosent av befolkningen samisktalende. Reindriftsnæringen er hovednæring i kommunen, og omlag 1/5 av befolkningen i kommunen er tilknyttet reindrift som omfatter ca 100 000 rein. Kommunesenteret Guovdageaidnu/Kautokeino er det største tettstedet. Máze/Masi er det nest største.

Kautokeino regnes for å være kultur- og utdanningscenteret i Sápmi. Her finnes en del større og yngre institusjoner. Utdanningssektoren er representert ved Samisk høgskole/Sámi allaskuvla med Nordisk samisk institutt. Sametingets avdeling for oppvekst- og utdanning, tidl Samisk utdanningsråd, ligger også i Kautokeino, og det samme gjør Sámi Joatkkaskuvla ja Boazodoalloskuvla/Samisk videregående skole og reindriftsskole. Den er statlig. Andre institusjoner i Kautokeino er Sámi Arkiiva/Samisk arkiv, Beaivváš Sámi Teahter/Samisk teater, Internasjonalt Samisk Filmsenter og Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuodaguovddáš/Kompetansesenteret for urfolks rettigheter.

Kautokeino ble eget pastorat i 1673 og lå lenge i grenselandet mellom Norge og Sverige (Meistad 1999 og Kautokeino sokneprestembete). Ved grensetraktaten med Sverige i 1751, sammen med Lappekodocillen, tilfalt

⁵⁰ 1.1.2007, SSB

Kautokeino prestegjeld til Norge. Prestegjeldet inkluderte også Karasjok (Afjuvarra), og en periode var det en del av Kistrand prestegjeld. I 1851 ble Kautokeino skilt ut til eget prestegjeld; året før Kautokeinoopprøret.

Kautokeino menighet har i dag en prestestilling og en kateketstilling foruten kirkeverge, menighetssekretær, to kirketolker og flere kirketjenere.

Det er tre kirkesteder hvor det jevnlig holdes gudstjeneste. Det er hovedkirken Kautokeino kirke oppført i 1958, etter at den gamle kirken, ”St. Carls kyrka” fra svensk tid, ble brent i 1944), Masi kirke, oppført i 1965, etter at kirken ble brent i 1944 og Lahpoluoppal kapell fra 1967. I tillegg holdes det gudstjenester på ulike steder, også i andre menigheter ute ved sommerbeitet.

Den norske kirke har 2 770 medlemmer pr 1 januar 2006 i Kautokeino kommune. Det utgjorde 93,4 prosent av befolkningen i 2006. 91,7 prosent av antall fødte ble døpt, og hele 104,3 prosent av 15-åringene ble konfirmert. Det høye konfirmasjonstallet skyldes at barn som har røtter i kommunen, og er fraflyttet, konfirmerer seg i Kautokeino.

Kirkebildet i Kautokeino preges i dag av en rekke faktorer som kan være verdt å nevne. Kristendommen i kommunen er her som i andre deler av det nordlige Sápmi, preget av læstadianisme. Historisk er det åstedet for det såkalte Kautokeinoopprøret i 1852, men det er nyere hendelser som preger kristenlivet mest. Det var i Kautokeino kirke at ”vigslingen” av Børre Knudsen til biskop av Strandebarm prosti fant sted (1997). Den daværende sognepresten i Kautokeino og verten for hendelsen, Olav Berg Lyngmo, og sognepresten i Gamvik, Arne Thorsen, frasa seg tilsynet til biskop Ola Steinholt. De ble permittert og ble avsatt i 2001. I dag har Lyngmo dannet en bedehusmenighet som er vigslet av Knudsen (2007). Menigheten kaller seg ”Den lutherske kirke i Kautokeino – bedehusmenigheten”. Menigheten tilbyr alternative arrangementer til Den norske kirke, blant annet ved at alle arrangementer legges til samme tid.⁵¹ Bedehusmenigheten planlegger etter hvert å utvide tjenestene til kirkelige handlinger, blant annet begravelser. Dåp har vært gjennomført, men ikke konfirmasjon.⁵²

Kautokeino menigheten driver trosopplæring i aldersgruppene 4-10 år med søndagsskole og forbønnsgudstjeneste for førsteklassinger, 11-12 år med utdeling av Det nye testamente og bibelkurs og 14-15 år med konfirmasjonsundervisning. Aldersgruppene 0-4 år og 16-18 år mangler tilbud.

---

⁵¹ Samtale med Guttormsen og Kemi, 29.1.2008

⁵² Samtale med Arild Hellesøy, 28-1-2008

Når det ikke eksisterer noe trosopplæringstilbud i Kautokeino menighet for barn mellom 0-4 år skyldes det mangel på ressurser, hovedsakelig mangel på frivillige medarbeidere. Menigheten har valgt å bruke ressursene på de andre aldersgruppene.

Når barna er fire år inviteres de til en gudstjeneste for å motta Mu Girkogirji/Min kirkebok (1990). Søndagsskolen er ved siden av konfirmasjonsundervisningen menighetens ”klassiske” trosopplæringstilbud. Den er for aldersgruppen 4-10 år og fungerer godt og etter hensikten.⁵³ Søndagsskolen har grupper i en rekke kretser i Kautokeino og kan vise til en god historisk kontinuitet. En viktig årsak til at den fungerer fint, er at det har lyktes å rekruttere stadig nye medarbeidere til å holde søndagsskolen. Dessuten er undervisningen i hovedsak på samisk.

Enkelte foreldre sender dessuten barna til søndagsskole i hjemkretsen, selv om det er flere kilometer dit, i stedet for i den lokale kretsen.⁵⁴ Det er muligens en indikasjon på hvordan familietilhørighet spiller en sterk rolle innenfor samiske miljøer.

Et problem knyttet til søndagsskoleundervisningen er søndagsskolemateriell. De har muligheten til å benytte seg av Søndagsskoleforbundets materiell, men det er svært mye arbeid å oversette og tilrettelegge det for undervisning. Det blir som regel valgt ut det som oppleves som passende. Kemi mener også at materialet kan virke ”fornorskende”, i og med at det ikke er tilpasset konteksten i indre Finnmark og dermed er fremmed for livet der.

I 2006 ble det etablert et tiltak knyttet til søndagsskolens arbeid, nemlig julevandring i Kautokeino kirke som juleavslutning for søndagsskolen:

Kautokeino søndagsskoles julevandring. Opplegget ble fulgt både i 2006 og 2007. Målet med julevandringen er å gi barna mulighet til en aktiv deltakelse i juleevangeliet – slik at de husker fortellingen bedre. Ønsket er også at opplegget kan virke rekrutterende for søndagsskolen. Aldersgruppen er 4-15 år, og begge gangene har oppmøteprosenten vært på 100 prosent. Det er et dyrt opplegg, hovedsakelig kostnader til utstyr, men opplegget er i ferd med å feste seg som en tradisjon og vurderes som et bra opplegg. Det har blant annet ført til at julevandringen er utvidet til andre grupper også.

Menigheten har også satt i gang tiltak for førsteklasingene:

---

⁵³ Samtale med Guttormsen og Kemi, 29.1.2008

⁵⁴ Samtale med Guttormsen og Kemi, 29.1.2008

Gudstjeneste for 6-åringene. Dette tiltaket har vært gjentatt i 2005, 2006 og 2007 med egen gudstjeneste i Masi (ingen rapport). Begrunnelsen for gudstjenesten er å skape flere kontaktpunkter med kirken mellom utdelingen av Mu Girkogirji og utdelingen av nytestamentet i 11-årsalderen. Også andre menigheter i Indre Finnmark har samme opplegg. Fokuset er hovedsakelig på fadervår. Barna får utdelt en fadervårplakat og et arbeidshefte. Fadervårplakaten er utviklet av trosopplæringsprosjektet, og arbeidsheftet er et egenutviklet aktivitetshefte. Det er laget av undervisningsutvalget i Kautokeino og blir revidert årlig. I tillegg synges det salmer i gudstjenesten som egner seg for barn, og i etterkant får de noe å drikke og spise. Språket i gudstjenesten er samisk, men med norsk som støttespråk av hensyn til barna med norsktalende foreldre. Deltakerprosenten er økende og omtrent halvparten av barna som skal begynne i første klasse, deltok i gudstjenesten i 2007. Barna kommer i sine fineste kofter og foreldrene/foresatte deltar gjerne også. Erfaringene med denne gudstjenesten er veldig gode, og menighetskontoret får mange positive tilbakemeldinger («veldig sterkt»). Menigheten vurderer hvorvidt de skal utvide gudstjenesten med en samling, hvor arbeidsheftet er arbeidsredskap og gjennomgås i fellesskap.

Adventsverksted for 6-åringer. I rammen av trosopplæringsprosjektet er det også opprettet adventsverksteder for ulike aldersgrupper, deriblant 6-åringene. Det har vært arrangert adventsverksted for de i 2005 og 2006. I 2007 var det ikke kapasitet til å gjennomføre det, og fordi kateketen er i permisjon og det er en vikar inne for kateketen. Målet er å gi adventstiden og julefeiringen et innhold. På denne måten følges også barna (og foreldrene) som var til gudstjenesten, opp gjennom tre samlinger. Innholdet (lærestoffet) har endret seg litt underveis, men er i hovedsak en gjennomgang av ulike symboler og ting som barna møter i advents- og juletiden (eks. engel, hjerter og julekort). Arbeidsmåten har vært å benytte fortellinger og praktisk aktiviteter (eks. silkemaling, formingsaktiviteter, samtale, dialog), gjerne med utgangspunkt i samiske tradisjoner. Siste gang avsluttes opplegget med en måltidssamling. Oppmøtet har vært noe lavere enn ved gudstjenesten. Likevel har foreldrene til barna uttrykt at opplegget er et positivt tilbud.

Det neste alderstrinnet menigheten har rettet fokus mot, er 11-12-åringene. Barna får i femteklasse i en egen gudstjeneste utdelt samisk nytestamente, Odđa testamta (1997). Dette er vanlig mange steder i landet, og det også vanlig med et bibelkurs i etterkant av dette. Bibelkurs

har vært gjennomført tidligere, og det er gjerne kombinert med enten adventsverksted eller julevandring.

Adventsverksted for 11-åringer. I 2005 og 2006 ble det gjennomført adventsverksted for 5.-klassingene med samme mål og etter samme mal som for 1.-klassingene (se over). Heller ikke disse fikk tilbud om verksted i 2007. Oppmøteprosenten var omtrent den samme (hhv. 36 og 41 prosent), men i større grad var det barna selv som gav tilbakemelding om de satte pris på opplegget.

Bibelkurs og julevandring for 5. klassene i Kautokeino. I 2007 forsøkte menigheten noe nytt. De prioriterte bibelkurs med en julevandring som avslutning på kurset i stedet for adventsverkstedet (som normalt arrangeres for en rekke grupper). Målet er at de i tillegg til å greie å slå opp i Bibelen og lære om innholdet i NT, så skal de lage seg et bokmerke i skinn (samisk duodji). De skal også i forbindelse med julevandringen lære juleevangeliet bedre å kjenne. Arbeidsmåtene er varierte (eks. duodji, vandring, oppgaveløsning, samtale og lesing). I tillegg bør det nevnes at arbeidsmateriellet til bibelkurset jevnlig revideres. Opplegget hadde 100 prosent fremmøte, og i tillegg fungerte det bra og var engasjerende. De fikk også hjelp av barnas foreldre til det praktiske ved gjennomføringen.⁵⁵

I tillegg til disse tiltakene er det også arrangert adventsverksted i Masi (2005 og 2006). Det ble arrangert etter samme mal som de andre, men hadde en større målgruppe, 6-11 år, og en lávvu, hvor fortellingen sto sentralt, ble benyttet på utsiden av kirken. I tillegg tilbys det aktiviteter sammen med Karasjok, et viddetreff på Lahpoluoppal, for aldersgruppen 4-12 år.

Konfirmantundervisningen i Kautokeino er av kortere varighet og mer intens enn det som er normalt i en norsk menighet. Den forholder seg til arbeidsåret når konfirmantene og familiene deres er i Kautokeino. Konfirmantundervisningen går derfor fra oktober til påske. Det betyr at det er korte og ofte intense perioder for konfirmantene og for staben i kirken. Selve konfirmasjonen er inndelt slik at barna også kan velge tradisjonell overhøring og konfirmasjon som avslutning på dåpsopplæringen. Dette kan skape en konflikt, spesielt i forhold til besteforeldregenerasjonen. Det handler om å bli konfirmert på "gammelmåten" og barna kan ende opp med å bli presset til å velge den "riktige" konfirmasjonsmåte.⁵⁶

---

⁵⁵ Samtale med Kemi og Guttormsen 29.1.2008

⁵⁶ Samtale med Håldis 23.5.2007

Kateketen har hovedansvaret for trosopplæringen og spesielt for konfirmandundervisningen. Fast ansatt kateket er i permisjon, og det er nå en vikar i stillingen. Vanligvis deltar kateketen i flere aktiviteter.

Vikaren har fortsatt å benytte en konfirmandbok som er på samisk, ”Oktavuohta?”, på norsk. ”Felleskap?”, men opplever den som for omstendelig.⁵⁷ Den krever for mye av barna, mener menighetspedagogen. Fast ansatt kateket har tidligere søkt om midler til å kjøpe boken til konfirmandene ut fra begrunnelsen at det er en bok med bruksverdi utover konfirmandtiden.⁵⁸

En del tiltak som er knyttet til konfirmandundervisningen er innrapportert:

Frelshistorien gjennom bilder. Tiltaket ble gjennomført i 2006 og 2007. Begge gangene har oppslutningen fra målgruppen vært på 100 prosent (både konfirmanter fra Kautokeino og Masi). Hovedmålet er å forsøke å finne et språk for kristen tro – utover ord og musikk. Det gjør de ved å gi konfirmandene mulighet til å reflektere og utveksle tanker med hverandre i møte med hverandres kunstneristiske fortolkning av bibelmaterialet. Opplegget fungerer fint i rammen av konfirmandopplegget, blant annet ved at sentrale tema fra trosbekjennelsens tre artikler gjennomgås. Arbeidsmåtene inkluderer både å møte andres kunstverk, reflektere over dette og til slutt egenarbeid. Konfirmandene skal på egen hånd både lese tekster, lage skisser til tekstene og så male bildene på lerret. Bildene henges så opp til slutt i våpenhuset slik at menigheten kan få et innblikk i hva konfirmandene jobber med. Opplegget er justert noe fra 2006 til 2007, blant annet er antall samvær økt fra to til tre samvær.

Sett grenser – om vold og seksuell trakassering. I forbindelse med en omfattende overgrepssak i Kautokeino som ble avdekket i 2005, har menigheten sammen med skole og helsetjeneste vært med på forebyggende arbeid. Mannsforeningen «Dievddut» (no. «menn»), som ble dannet i forbindelse med overgrepssakene, hadde invitert organisasjonene «Menn mot vold» og «Sett grenser». Dievddut inviterte kirken til å benytte seg av resurssene, og menigheten valgte å legge inn foreldremøtet i rammen av konfirmasjonsundervisningen. Prest, menighetspedagog og prosjektleder deltok fra menigheten. Over 80 prosent av konfirmandkullet deltok (både Kautokeino og Masi – samt et par konfirmanter fra Alta). I tillegg til foreldremøtet ble konfirmandtimer dedikert

---

⁵⁷ Samtale med Kemi og Guttormsen 29.1.2008

⁵⁸ Samtale med Håldis 23.5.2007

problematikken. Det ble vist film, og konfirmantene ble delt inn i grupper basert på kjønn. Uken etter ble opplegget fulgt opp med samtaler. Årsaken til at konfirmantene ble valgt, er at etter konfirmasjonsalderen regnes barna som voksne seksuelt sett, og at det er viktig å sette inn forebyggende arbeid før de er ferdig med konfirmasjonen.

Problemet ble ansett som en stor diakonal utfordring, og behovet for å følge det opp i rammen av aldersgruppen 16-18 år førte til at det ble søkt om midler til en ungdomsdiakon i Kautokeino.⁵⁹

Søknaden ble imidlertid avslått, og i dag er de siste domsavsigelser i overgrepssakene falt. Holdningen ved menighetskontoret i Kautokeino er at nå er saken over.⁶⁰

Spørsmålet er om problemene er løst, eller om ting bare er tilbake til det normale.

I tillegg tilbys konfirmantene å delta på konfirmanttreff i Karasjok i løpet av konfirmantperioden, for å møte andre samiske konfirmanter fra andre menigheter i Indre Finnmark.

Et savn i staben på menighetskontoret er et opplegg for aldersgruppen 16-18 år. Inger Håldis sier at det ”nærmest tradisjon for at de bryter med kirken”.⁶¹ Det er nærmest som om når de er ferdig konfirmant så er kirken uaktuell. Guttormsen og Kemi mener at det er vanskelig å se på seg selv som kristen, det er høye krav til de som er kristne. Dessuten mangler menigheten ressurser til å starte et ungdomsarbeid. Det behøves et ungdomsarbeid som er på ungdommenes premisser.⁶²

Kirke- og skolesamarbeidet inkluderer de tradisjonelle jule- og påskegudstjenestene. Det er noe personavhengig om det fungerer. Lærerne er ofte opptatte og det krever en del planlegging, men hovedinntrykket er at samarbeidet fungerer bra.⁶³ Det arbeides med å få til lignende barnehagegudstjenester. Da vil de ha et tilbud for aldersgruppen 0-6 år. Arbeidet med dette planlegges gjennomført våren-sommeren 2008.⁶⁴ Verdt å nevne i denne sammenhengen er at i forbindelse med innføringen av KRL-faget i skolen og den hyppige nedbyggingen av K-delen av faget, mener Kemi og Guttormsen at foreldrenes oppmerksomhet rundt trosopplæring har økt. Det er et økende behov for et tydeligere kirke som tar ansvar for egen trosopplæring, også i Kautokeino.

---

⁵⁹ Samtale med Håldis 23.5.2007, se også «Livsveier» Oppvekstplan for Kautokeino kommune 2007

⁶⁰ Samtale med Kemi og Guttormsen 29.1.2008

⁶¹ Samtale med Håldis 23.5.2007

⁶² Samtale med Kemi og Guttormsen, 29.1.2008

⁶³ Samtale med Håldis, 23.5.2007

⁶⁴ Guttormsen, e-post 22.2.2008

Bemanningen i Kautokeino skaper utfordringer, i likhet med mange menigheter i Indre Finnmark prosti. Menigheten har vært avhengig av vikarprester i svært lang tid, siden 1998, med unntak av en kort periode i 2004-2006. Det samme gjelder for kateketstillingen, som har hatt nesten like stor utskifting. Det sier seg selv at det er vanskelig med kontinuitet i arbeidet og kontinuiteten ville forsvinne helt uten de andre som arbeider i menigheten.

Rekrutteringen av frivillige medarbeidere oppleves som vanskelig i Kautokeino. Håldis mener dette skyldes at arbeidsåret er annerledes i Kautokeino, men også at samfunnet er generelt i endring.⁶⁵ Der den gamle storfamilien var mer engasjert, er besteforeldre lengre i jobb i dag. Det fører til at kjernefamilien blir viktigere i det samiske samfunn enn tidligere, slik som i det norske samfunn.⁶⁶ Det er tradisjonelt god rekruttering til søndagsskolen, og i 2007 har de også lyktes med å rekruttere medarbeidere til julevandringene.

En oppsummering:

- Kautokeino menighetens arbeid strekker seg over de fleste aldersgruppene, med unntak av de yngste og de eldste. Årsaken til at barna mellom 0-4 og 16-18 år ikke har et tilbud er mangelen på ressurser. Det kontinuerlige arbeidet i form av søndagsskole er solid. De ulike stasjonene for de ulike aldersgruppene (4, 6, og 11 år) som avsluttes med konfirmasjonstiden er utbygget. Stasjonene består i stor grad av at de inviteres til kirken for en gudstjeneste med utdeling av materiell og så følges det opp i forskjellige opplegg i etterkant av gudstjenesten. Det er en modell som synes å fungere bra. Oppleggene justeres og forbedres, men dårlig kontinuitet i stillinger fører til at de ikke alltid kan gi de samme tilbud jevnlig.
- Svært mange ressurser er knyttet til personer og deres kompetanse. Det er vanskelig å få kontinuitet i arbeidet dersom det er for hyppige utskiftninger i staben. Prosjektet har gitt en unik mulighet til å prøve ut nye ting ved hjelp av ressurser, men kontinuitet i stillinger og frivillige arbeid er mye viktigere.⁶⁷
- Det samiske elementet i trosopplæringen er hovedsakelig knyttet til bruken av språk i prosjektet. Det er gode muligheter til det i Kautokeino hvor om lag 4/5 av befolkningen er samisktalende, og Masi er så å si helt samisktalende. Kemi forklarer at morsmålet er hjertespråket.⁶⁸ Hun bruker ordet kjærlighet som et eksempel.

---

⁶⁵ Samtale med Håldis, 23.5.2007

⁶⁶ Samtale med Kemi og Guttormsen, 29.1.2008

⁶⁷ Samtale med Kemi og Guttormsen, 29.1.2008

⁶⁸ Samtale med Kemi og Guttormsen, 29.1.2008

Det samiske ordet *ráhkisvuohta* kommuniserer annerledes enn det norske ordet *kjærlighet*, det er naturlig nok nærmere hennes egen erfaringsverden og gir følgelig rikere assosiasjoner. Også andre uttrykk for det samiske elementet er til stede i trosopplæringen. Først og fremst handler det om å gi samiske tradisjoner videre, her knyttet til advent og jul, men også den samiske fortellingstradisjonen er til stede i enkelte av tiltakene. I stor grad er opplegg som er oversatt fra norsk til samisk som er nyvinningene.

6.3.2 Kárášjohka / Karasjok

Karasjok kommune er Norges nest største kommune i utstrekning med et areal på 5 452,9 km², og har en befolkning på 2 873 mennesker.⁶⁹ Kommunesenteret er Karasjok. Reindrift og jordbruk er viktige tradisjonelle næringer, men i dag sysselsetter servicenæringer og offentlige tjenester flest mennesker.

Karasjok er sammen med Kautokeino de sentrale stedene i Sápmi. Her finnes en del større og tyngre institusjoner som har mye å si for det samiske samfunn. Karasjok kan omtales som den politiske hovedstaden i den norske delen av Sápmi, siden Sámidiggi/Sametinget ligger her. Det ble opprettet 1989 og fikk sitt nye bygg i 2000. Under Sametinget ligger både Samisk spesialbibliotek og Samisk språknemd. NRK Sámi Radio er den tyngste institusjonen ved siden av Sametinget. I tillegg har Kautokeino ulike institusjoner som det samiske museet Sámiid Vuorká-Dávvirat/De samiske samlinger, Sami dáiddaguovddás/Samisk kunstnersenter og Sápmi/Samisk kulturpark.

Karasjok var frem til 1873 et annekssogn i både Kautokeino prestegjeld og Kistrand prestegjeld. I 1991 ble det sete for prosten i Indre Finnmark prosti.

I tillegg til prosten er det to andre prestestillinger knyttet til Karasjok. Det er soknepresten og en prostiprest. Menigheten har en kateket foruten kirkeverge, menighetssekretær, kirketolker og kirketjenere.

Det holdes gudstjeneste jevnlig på tre kirkesteder. Hovedkirken er Karasjok nye kirke, oppført i 1974, Šuoššjávri kapell, oppført i 1968 og Váljohka kapell fra 1932. I tillegg holdes det gudstjenester på ulike steder i soknet. Karasjok gamle kirke fra 1807 er Finnmarks eldste trekirke.

Den norske kirke har 2 618 medlemmer i Karasjok kommune pr 1 januar 2006. Det utgjorde 91,1 prosent av befolkningen. 148,3 prosent av antall fødte ble døpt, og 89,5 prosent av 15-åringene ble konfirmert. Det høye dåpstallet skyldes trolig at foreldre som har røtter i kommunen og er fraflyttet, velger å døpe barna i Karasjok.

---

⁶⁹ 1.1.2007, SSB

Akkurat som i Kautokeino, er det kristelige livet i tettstedet preget av læstadianisme. Det kirkelige livet er noe bredere enn i Kautokeino ettersom det er en frikirke på stedet. Det er også en pinsemenighet i Karasjok og et evangeliesenter ved grensen til Finland. Nytt i 2007 var at ble det avholdt humanistisk konfirmasjon for første gang i Karasjok med 3 konfirmanter.⁷⁰ Human-Etisk forbund har ikke lokallag i Karasjok, men de planlegger å tilby humanistisk konfirmasjon som et fast tilbud til de unge i kommunen.

Karasjok menighet har gjennomført flest tiltak av menighetene i prosjektet, og bredden i alle forsøkene viser at de har i stor grad forsøkt å tenke nytt og tenke trosopplæring på mange felt. Mange av tiltakene er brede og har som målgruppe større årskull enn de vanlige trosopplæringsfasene. Menigheten trosopplæring er konsentrert om aldersgruppen 4-10 år med søndagsskole, utdeling av 4-årsbok og forbønnsgudstjeneste for førsteklasinger, 11-12 år med utdeling av Det nye testamente og 14-15 år med konfirmasjonsundervisning. Aldersgruppene 0-4 år mangler et tilbud, og lite er gjort i forhold til aldersgruppen 16-18 år.

I likhet med Kautokeino er tilbudet til barn mellom 0-4 år begrenset. Menighetens arbeid begynner derfor egentlig med utdeling av kirkeboken for 4-åringene.

Når barna er fire år inviteres de til en gudstjeneste for å motta Mu Girkogirji/Min kirkebok (1990/1996). Menigheten har forsøkt ulike løsninger for å utvide tilbudet til denne aldersgruppen.

4.-åringene inviteres til søndagsskolen etter utdeling av kirkebok (2005).

I forbindelse med utdelingen av 4-årsboken fikk barna en invitasjon til å delta på en samling søndagen etter utdeling. Ideen er å knytte sammen stasjonene og det mer kontinuerlige arbeidet. Samtidig blir barna bedre kjent med kirkeboken og lærer å bruke den. Rapporten oppgir bare absolutte tall i forhold til deltakelse (7 barn).

Faddertreff med 4-åringene i Karasjok (2006).

Målsetningen med denne samlingen var å invitere fadderne til å gjøre noe sammen med sine fadderbarn, øke bruken av kirkeboken og gi informasjon om kirkens tilbud og annet materiell. Det ble sunget og fortalt fra 4-årsboken, og barna ble invitert til å være aktive deltakere sammen med de voksne. Under informasjonssamlingen etterpå ble barna aktivisert (bespisning

---

⁷⁰ Fritanke.no, 17.4.2007

og listetur i kirken), mens de voksne fikk informasjon. Det var lav oppslutning om arrangementet. Fem barn deltok av 33. Den lave oppslutningen er uheldig ettersom dette er et tiltak som veldig konkret benytter seg av noe som er spesielt for samisk kirkeliv, nemlig fadderinstitusjonen.

Skattejakt – bli kjent i Karasjok kirke (2007).

Opplegget er inspirert av Tana menighets opplegg (se under). Målsetningen med opplegget er å bli kjent med Karasjok kirke, bli kjent med fireårsboken og formidle at barna er verdifulle i Guds øyne.

Opplegget baserer seg på et manus utviklet i Tana, men som ble justert underveis. Barna fikk bevege seg rundt i kirkerommet og prøve ut de ulike delene av rommet. De ulike delene av rommet ble knyttet sammen med fireårsboken, handlinger som skjer i kirkerommet og forskjellige aspekter av kristen tro og liv (eks. lysglobe – bønn, døpefonten – Guds barn).

Selv om arrangementet hadde en relativt lav oppslutning, vurderes det mer positivt enn de tidligere oppleggene.

Søndagsskolen i Karasjok er menighetens kontinuerlige trosopplæringsarbeid, og ett tiltak i prosjektet er forsøkt knyttet til søndagsskolens arbeid.

Påskevandring for søndagsskolen. 2006 2007.

Søndagsskolen har hatt påskevandring i Karasjok kirke, et opplegg som også er gitt til konfirmantene og KANPU-deltakere (se under). Målet med opplegget for søndagsskolen var at barna skulle få et forhold til påskehøytidens innhold gjennom å se, gjøre, smake, føle og høre.

Temaer som ble gjennomgått var litt om Jesu liv, palmesøndag, fotvasking, nattverdmåltidet, korsfestelse og den tomme grav.

Opplegget er basert på et opplegg som IKO har. Oppslutningen om opplegget har ligget på ca 40 prosent. Andre gangen vandringen ble gjennomført, ble opplegget hovedsakelig gjennomført på norsk, grunnet sykdom. Opplegget fungerer fint, barna gav tilbakemeldinger om det er en god måte å få en innføring i påsken på. Opplegget synes også å fungere best dersom det er frigjort mer fra manus.

Barnemesse – søndagsskolegudstjeneste.

I 2006 ble det forsøkt å lage en barnemesse som også fungerte som søndagsskolegudstjeneste. Noe av bakgrunnen for opplegget var at det var mangel på prester, og i den forbindelse ønsket de å prøve ut erfaringer fra Porsanger menighet og deres ITU-messe

(se under).

Tema var Guds omsorg for alle med vekt på tilgivelse (syndsbekjennelse og bønn). Opplegget var mer interaktivt enn i en vanlig familiemesse, med en syndsbekjennelseshandling (legge ned steiner ved alteret) og bønnevandring (tenne lys på lysgloben, knele ved alterringen, tegne/skrive en bønn). Oppslutningen var omtrent halvparten av barna i målgruppen, og både barn og foreldre/foresatt deltok. Vurderingen er at messen fungerer fint og aktiviserer barna. Opplegget er videreført i et eget tiltak for familiegudstjenestene i Karasjok, hvor målgruppen er utvidet til 0-18 år.

Barna i 6-årsalderen får et tilbud om å komme på en egen forbønns-gudstjeneste før de skal begynne på skolen. Menigheten har forsøkt dette to ganger med to litt forskjellige opplegg:

Utprøving av samisk bok til 6-åringene/6-årsklubb (2006).

De er skrevet en bok på samisk (Nystad, Ann Solveig: Gula, manne Jesus goalkkuha vaimmu uvssa?, (Hør, hvorfor banker Jesus på hjertedøra?) som menigheten ønsket å prøve ut med 6-åringene. Samtidig ønsket de å fokusere på fadervår, ettersom barna ikke lærer bønnen i skolen lengre, og synge en del sanger fra kirkeboken. Tiltaket var omfattende og hadde mange temaer (fadervår, bønn, skapelse, drømmer, følelser, Den hellige ånd, engler, om søndagsskolen, bli kjent i kirken). Totalt var det 10 samvær. Arbeidsmåtene var også mangeartede. Blant annet ved å fortelle, bruke lávvu, sang, tenne lys og bønn. Det var relativt lav oppslutning om opplegget, ca. 25 prosent av målgruppen. Et supplerende opplegg for de norsktalende barna var tilgjengelig (oversettelse av noen fortellinger).

Utdeling av Fadervårplakat i Karasjok menighet (2007).

I trosopplæringsprosjektet har de laget en egen fadervårplakat til å dele ut i menighetene (se under). Denne blir delt ut på gudstjenesten for 6-åringene. Målet er å fokusere på fadervår som en bønn for alle livets situasjoner.

I 2007 forsøkte de samtidig med å dele ut plakaten å gjennomføre skattejakt for denne gruppen (skattejakt, se over). I forhold til måloppnåelse var de voksne ikke spesielt fornøyd med oppslutningen (36 prosent), men i ettertid ser en at det er bra for skattejakten å kunne forholde seg til en mindre gruppe. Begge språk ble benyttet underveis i skattejakten.

Når barna går i 6.-klasse, inviteres de til en gudstjeneste hvor de får utdelt nytestamentet på samisk, Odda testamenta (1997).

Barneleir er et av de nye satsingsområdene i løpet av prosjektperioden i Karasjok. Tidligere var det en onsdagsklubb i Karasjok menighet. Denne klubben var et ukentlig opplegg som gikk i ca. 15-20 år før den gikk inn. Årsaken til at den opphørte, var mangelen på frivillige medarbeidere.⁷¹ I et forsøk på å skape nytt arbeid i vakuemet etter klubbarbeidet ble en barneleir startet opp.

Leiren arrangeres fire ganger i året: En på vinteren, en om sommeren, en om høsten og en i adventstiden. Sted for leiren er enten Levvajok i Tanadalen eller Ravnastua på vidda. Det har etablert seg et mønster slik at høstleiren er på Levvajok, og de andre er på Ravnastua. Formålet med leirene er å være sammen med barna over lengre tid, formidle evangeliet og gjøre forskjellige aktiviteter sammen. Tema og aktiviteter varierer fra gang til gang, og barna får god anledning til å bli kjent med bibelhistorien. Samisk kulturformidling er sterkt i fokus, blant annet gjennom fortellinger, men også aktiviteter som duodji, lassokasting, reinslakt og fiske. Målgruppen har vært varierende med forskjellige grupper mellom 8-16 år, hovedsakelig har det vært barn fra Karasjok, men også barn fra andre steder, for eksempel Sirma i Polmak menighet.⁷²

Familieleirer har også vært forsøkt for å inkludere familien. Deltakelsen har ikke vært spesielt god sammenlignet med andre tiltak og arrangementer, selv om det tas en relativt liten egenandel. Den har variert mellom 1-8 prosent, noe lederne ikke er fornøyd med.⁷³ Det er også tydelig ved en gjennomgang av tiltaksrapportene, at leirene på høsten og i adventstiden er de med størst oppslutning. Jenter er godt representert i deltakergruppen, spesielt på høstleiren som ofte inkluderer mulighet til å ri. Det er ikke de samme barna som er på leir fra gang til gang.⁷⁴ Opplevelsen er dermed at det er vanskelig å etablere en ny tradisjon, samtidig som man kan være uheldig med for eksempel vær eller kollisjoner med andre aktiviteter. Det er ansatt en person i 10 prosent stilling som leirmedarbeider i prosjektet. Leirmedarbeideren har hovedansvaret sammen med kateketen for planlegging og gjennomføring av leiren. I tillegg har de lyktes å engasjere foreldre som frivillige på leirene. De har vært med og bidratt med praktisk hjelp. I tillegg har prosjektet arbeidet med et eget tiltak for å engasjere frivillige ungdommer:

Ungdom som ressurs.

Prosjektet har siden 2006 forsøkt å rekruttere ungdommer (16-18) etter konfirmasjonsalder som medhjelpere på barneleirene. Målsetningen har vært, foruten å skaffe hjelp til leirene, å

---

⁷¹ Samtale med Olaug Eriksen, 23.5.2007

⁷² Anne Karin Hellesøy, e-post 26.2.2008

⁷³ Samtale med Olaug Eriksen, 23.5.2007

⁷⁴ Samtale med Anne Karin Hellesøy, 29.1.2008

rekruttere ledere til menigheten og inspirere unge til å arbeide med barn og andre ungdommer. Prosjektet har lyktes med å rekruttere tre ungdommer som har vært med på en rekke av leirene siden 2006. De har fått noe oppfølging i forkant av leirene og underveis på leiren. De får respons i etterkant av leiren. Dersom de har spesielle oppgaver, får de innføring i forkant av leiren.

Arbeidet med barneleir er et stort arbeid sett i sammenheng med en del andre aktiviteter i Karasjok. Det er lagt ned en betydelig del ressurser i arbeidet samtidig som oppslutningen er lav i forhold til målgruppen. Det er derfor grunn til å stille spørsmålstegn ved ressursbruken, men som samisk trosopplæringsarbeid er leiren en nyvinning. Blant annet er det samiske elementet tydelig i form av kulturformidling, og dermed livstolkning, ved å fokusere på samiske tradisjoner og naturen som livsvilkår/-område.

Konfirmasjonsundervisningen i Karasjok har mange fellestrekk med konfirmasjonsundervisningen i Kautokeino, ettersom arbeidsåret er relativt likt. Det fører til at konfirmasjonsperioden er kort. Konfirmantene står til konfirmasjon ved påske. Et av tiltakene på som er kommet i stand i løpet av prosjektperioden er påskevandring.

Påskevandring for konfirmanter.

Fra og med 2005 er det gjennomført et opplegg med påskevandring for konfirmantene. Målet er at konfirmantene skal få et nært forhold til Jesu lidelse, død og oppstandelse (dvs. sentrale fortellinger fra pasjonshistorien) gjennom å være aktiv i kirkerommet. Opplegget er basert på Konfirmantbibelens lærerveiledning og tilpasset de lokale forholdene. Det var lagt opp slik at konfirmantene kunne velge en norsk eller samisk gruppe, og vandringen hadde seks ulike stasjoner (oppstandelsen i tillegg til konfirmantbibelens opplegg). Det ble benyttet ulike arbeidsmetoder (eks. lytte, synge, spise/drikke, skrive og meditere). Konfirmantene får også ansvar for de forskjellige stasjonene. Responsen er god fra konfirmantene. De liker godt vandringen som læringsmåte. Oppmøte har vært vekslende, men ligger mellom 50-90 prosent. Erfaringen tilsier at man gjerne kunne benyttet opplegget også for voksne.

Konfirmantene i Karasjok deltar i felles konfirmantleir sammen med de andre menighetene i prostiet, se under.

Aldersgruppen 16-18 år har få tilbud. Det er mest gjennom menighetens gudstjenester de har et fast tilbud. Dette er et savn, og en stor

utfordring.⁷⁵ Prosjektet har initiert og gjennomført ett tiltak for denne aldersgruppen:

Gi ungdom mulighet til å påvirke menighetsrådets sammensetning. Målgruppen for tiltaket er de stemmeberettigede ungdommene i Karasjok menighet (15-18). Målet er å bevisstgjøre ungdommene på deres medbestemmelsesrett og stimulere til å delta i menigheten etter konfirmasjonstiden. Tiltaket ble gjennomført ved oppslag/plakater og informasjon i menighetsblad og aviser, men også gjennom oppsøkende virksomhet ved menighetsrådsleder (ungdomsskole og videregående). Vurderingen av prosjektet viser at det gikk greit i forhold til den totale oppslutningen ved valget.

I tillegg er det ulike trosopplæringstiltak og -aktiviteter som er gjennomført i Karasjok, og som går utover de vanlige aldersgruppene.

De såkalte KANPU-tiltakene er slike tiltak. KANPU står for Kirkens arbeid i nord for psykisk utviklingshemmede. De er i prosjektperioden hovedsakelig gjennomført med deltakere i aldersgruppen 15-18 år, og vi har løftet dem frem for å synliggjøre dette arbeidet. Det er to tiltak knyttet til dette arbeidet:

Påskevandring for KANPU-gruppen i Karasjok.

Påskevandring for denne målgruppen har samme målsetning som for andre grupper: å skape et forhold til påskehøytidens innhold gjennom å se, gjøre, smake, føle og høre på en vandring i kirkerommet. Det er viktig å gjøre ting konkret for KANPU-deltakerne, og som undervisning fungerer påskevandringen fint. Bispising, grankvister, pynt, musikk, fortelling og lys er med på å gi en opplevelsedimensjon som formidler påskens budskap. Oppslutningen de to gangene har vært varierende, men opplegget vurderes samlet sett som viktig, spesielt i forhold til den pedagogiske formen på opplegget.

Konfirmasjonstiden gjennom bilder.

I 2006 fikk en konfirmant med behov for ekstra tilrettelegging mulighet til å øke opplevelsen av konfirmasjonen. Målet var å gi individuelt tilpasset opplæring og lage en presentasjon som kunne legges frem for de andre konfirmantene. Noen ganger deltok også en konfirmant til i arbeidet. Prosjektet ble gjennomført ved hjelp av samtaler, fotografering, lysbildeformvisning i PowerPoint, pianospill og gitarspill. Måloppnåelsen vurderes som veldig god; en god opplevelse for konfirmanten, de andre konfirmantene og

---

⁷⁵ Samtale med Ann Karin Hellesøy, 28.1.2008

lederne. Prosjektet har med dette tiltaket laget et opplegg som de kan gjennomføre for flere konfirmanter. Styrken i opplegget ligger i at opplegget er både prosessorientert (samtale, refleksjon, samarbeid, aktiviteter) og resultatorientert (presentasjon/fremlegg).

I begynnelsen av prosjektperioden var det satt i gang arbeid med en samisk utgave av Luthers lille katekisme på punktskrift og en digital utgave til de som har behov for det, se nedenfor. Disse er blitt fullført med prosjektmidler.

I tillegg til KANPU har menigheten også arbeidet med å styrke den diakonale kompetansen i staben. Det gjelder sorgarbeid i forhold til barn og unge. I 2005 ble det arbeidet med to tiltak. Det ene var igangsetting av sorggrupper og det andre var dialogmøte om sorgarbeid.

Sorggrupper for barn.

I samarbeid med helsestasjonen i Karasjok ble det invitert til sorggrupper slik at barn og unge kunne få bearbeidet sorg. Selv om det var en rekke som viste interesse for tilbudet, var det ingen som meldte seg. Tiltaket ble derfor avlyst.

Sorg – hvordan hjelpe hverandre?

Dette møtet ble arrangert som en konsekvens av den labre interessen for sorggrupper. Det var lav oppslutning om møtet som drøftet ulike forhold ved sorgarbeid med barn og unge. Men ut av initiativet kom det en sorggruppe for etterlatte ved selvmord. Det har vært et mangeårig problem i Karasjok, og spesielt på 80- og 90-tallet var det mange unge som begikk selvmord. Selv om det er et mindre problem i dag, preger det fortsatt samfunnet.

Andre tiltak knyttet til prosjektet som bør nevnes:

Vi synger julen inn (2005).

Dette tiltaket er en videreføring av eksisterende tilbud i menigheten. Menigheten ønsket å videreutvikle tilbudet blant annet ved å invitere konfirmanter til å delta som ledere av samlingen. Julens budskap samt temaer fra musikalen Emilie, var sangkveldens innhold. Den nye salmeboken ble også tatt i bruk. To konfirmanter, som ledet på hvert sitt språk, ledet samlingen.

Barnas kirkekunst – Karasjok (2006) og Markering av barnas kirkekunst og besøk fra Ecuador (2007).

Målgruppen for dette tiltaket, var barn mellom 10-14, og tiltaket hadde flere mål, for eksempel å bruke barnas billedspråk for å berike kirkekunsten, utvikle fellesskap, kunstnerisk utfoldelse,

---

dialog med kulturskole og utstilling. Innholdet var bibeltekster om Den hellige ånd, og arbeidsmåten har vært en serie med samlinger som har strekt seg over lang tid (22 samvær). Tiltaket har karakter av å være kontinuerlig, ettersom det er et tilbud som går jevnlig over lang tid (høst 05-vinter 06/07). Det strekker seg ikke ut over perioden. Dette er nok årsaken til at det er innrapportert som tidsavgrenset. Blant annet har arbeidet resultert i et større maleri som nå henger i menighetssalen. Maleriet viser Jesu fødsel (Jesus og Maria), og handlingen er lagt til Sápmi. Husrommet er en lávvu. Det er reinsdyr i bakgrunnen, og det er mennesker til stede i kofter. Den hellige ånd svever på himmelen over menneskene. Deltakelsen fra målgruppen var relativt lav (8 prosent), men både prosessen og resultatet vurderes som veldig positiv. Året etterpå ble maleriet i menighetssalen og samarbeidet med Kulturskolen markert, samtidig med at menigheten hadde besøk fra Ecuador. Samlingen ble virkelig flerkulturell, både norsk, samisk og spansk ble benyttet. I samlingen ble det fortalt både om arbeidet med bildet, men også om presentasjon fra skolen i Ecuador. Det ble også sunget, lest bibeltekster og vist film. Samlingen fungerte som en slags avslutning på arbeidet med barnas kirkekunst.

Fagdag – Lávvukurs (2006).

For å erverve seg mer kunnskap om lávvuen, har staben og enkelte frivillige medarbeidere gjennomført et kurs om lávvu. Målet med kurset er å kunne sette den opp, lære om lavuens rom og tradisjonelle bruk. Kurset er filmet slik at det kan legges ut på www.osko.no (se under).

Prosjektkor – Karasjok gamle kirke 200 år.

Karasjok gamle kirke ble i 2007 200 år og ble renoveret i den sammenhengen. Den er Finnmarks eldste kirke. I den forbindelse ønsket menigheten å starte opp et barnekor (9-12 år) som kunne synge ved jubileet. Koret øvde i løpet av åtte samvær og fremførte et sangutvalg ved jubileet.

En oppsummering:

- Menighetens arbeid strekker seg over de fleste aldersgruppene, med unntak av de aller yngste. Årsaken til at barna mellom 0-4 år ikke har et tilbud, er mangelen på ressurser. Det har vært enkelttiltak som har hatt aldersgruppen 16-18 år som målgruppe, men det er ikke etablert noe fast tilbud for aldersgruppen. Arbeidet består av ulike stasjoner for de ulike aldersgruppene, 4, 6, og 11 år som avsluttes med konfirmasjonstiden, 15 år. Stasjonene består i stor grad av at de inviteres til kirken for en gudstjeneste med

utdeling av materiell og aktiviteter. Menigheten har prøvd ut mange forskjellige tiltak for ulike målgrupper og med veldig forskjellig fokus. Det er veldig lite kontinuitet i tiltakene. Men menigheten har fått til svært mye spennende. Prosjektleder formulerer noe som kan danne bakgrunn for disse tiltakene: ”..., noe er kommet seilende på en fjøl og vi har grepet sjansen, og så har man ikke fått gjort igjen fordi situasjonen ikke er der.”⁷⁶

- Ressursproblematikken er i Karasjok, som i Kautokeino, hovedsakelig knyttet til personer. Karasjok har i mindre grad opplevd stor utskiftning i staben, men har opplevd bemanningsproblemer. Å rekruttere frivillige er vanskelig. Det skyldes en mer travel hverdag og tretthet fra de som blir spurt. Arbeidet med å trekke konfirmanter og de som er ferdig med konfirmanttiden inn i ulikt arbeid, er positivt.
- Språket er det bærende elementet for samisk trosopplæring. Det gjelder også i Karasjok. I forhold til Kautokeino, har Karasjok et større innslag av barn og unge som snakker norsk slik at de har en større utfordring med å inkludere disse. Det er også jobbet med samisk kultur og tro i prosjektet. Spesielt kulturformidling er i fokus i enkelte av tiltakene. Også her er det grunnlag for å jobbe videre med den samiske kulturen i kirken.

6.3.3 Porsángu/Porsanki/Porsanger

Porsanger kommune er Norges tredje største kommune i utstrekning med et areal på 4 873,9 km², og har en befolkning på 4 141 mennesker.⁷⁷

Kommunen er den mest folkerike av kommunene i Indre Finnmark.

Kommunesenteret er Lakselv. Servicenæringer og det offentlige sysselsetter flest i Porsanger. Forsvaret er en av de største innenfor de offentlige med Banak flystasjon og Garnisonen i Porsanger.

Primærnæringer, dvs jordbruk og fiske, og gruvedrift og industri finnes også, men er ikke lengre blant de viktigste næringene.

Det er ingen tyngre samiske institusjoner i Porsanger, men et sjøsamisk tun er etablert i Smiervuotna/Smørfjord på vestsiden av Porsangerfjorden. Det ble åpnet i 2004. Kommunen er Norges eneste offisielle trespråklige kommune med norsk, samisk og kvensk. Porsanger er ett av de kvenske kjerneområder i Norge, og derfor er et Kvensk institutt lagt til Pyssyjoki/Børselv på østsiden av Porsangerfjorden. Det ble åpnet i 2007.

Frem til 1964 het Porsanger kommune Kistrand kommune. Året etter skiftet sokneprestembetet også navn fra Kistrand til Porsanger. Porsanger prestegjeld har hatt forskjellige navn gjennom årene, avhengig av hvilke

---

⁷⁶ Samtale med Anne Karin Hellesøy, 28.1.2008

⁷⁷ 1.1.2007, SSB

av sognene som var hovedsogn. I eldre tid ble det kalt både ”Kjelvik”, ”Porsanger” og ”Kjelvik og Kistrand”. Både Nordkapp, Kjelvik, Kautokeino og Karasjok har vært en del av Kistrand prestegjeld, men etter hvert ble alle skilt ut. Siste sokn som ble skilt ut til eget prestegjeld, var Karasjok i 1872.

Det er to prestestillinger i Porsanger menighet, sokneprest og sogneprest II. I tillegg er det ansatt en kirkeverge/daglig leder og organist. Menigheten har ikke kirketolk. Det holdes gudstjeneste jevnlig på tre kirkesteder. Hovedkirken er Lakselv kirke, oppført i 1963, Børselv kapell fra 1958, Kistrand kirke, oppført i 1856, Indre Billefjord bedehuskapell fra 1951, Skoganvarre kapell fra 1963 og Brenna kapell, oppført i 1971.

Den norske kirke har 3 799 medlemmer pr 1 januar 2006 i Porsanger kommune. De utgjorde 91,7 prosent av befolkningen. 84,2 prosent av antall fødte ble døpt, og 85,7 prosent av 15-åringene ble konfirmert.

Porsanger er i likhet med Nesseby en kystkommune og dermed et kystsamisk område. Fornorskningen har vært gjennomgripende, og i dag står det samiske svakt i kystsamiske områder. I Smørfjord er det forsøkt en revitalisering av den sjøsamiske kulturen med blant annet språkkurs og forsøk på å rekonstruere en kystsamisk kofte fra Porsanger. Det er behov for å styrke den kystsamiske identiteten. Dessverre er samisk i tilbakegang i skolene i Porsanger.⁷⁸ Det kvenske har derimot fått et oppsving de siste årene. Kristendommen i Porsanger er, i likhet med andre deler av Indre Finnmark, sterkt preget av læstadianismen og det samiske har tradisjonelt vært knyttet til læstadianismen.⁷⁹

Menigheten har de siste årene hatt store problemer med bemanningen. Det har vært en del vikarer i stillingen som sokneprest II, og stillingen er på nytt lyst ut pr 1 mars 2008.

Trosopplæringstilbudet i Porsanger er hovedsakelig for aldergruppene 4-6 og 12-15 år. Det er gjort enkelte forsøk på å utvide disse aldersgruppene, og arbeidet har konsentrert seg om to ting. Det ene er ITU-messer som handler om barns aktive deltakelse i gudstjenesten. Det andre, som hører sammen med dette, er arbeidet med det kvenske.

Det ble forsøkt å starte opp et arbeid for den minste aldergruppen. Det viste seg vanskelig og tiltaket ble ikke videreført.

Småbarnsgruppe – Porsanger.

Tiltaket hadde som mål å gi et kristent tilbud til de minste barna i menigheten og hjelpe foreldrene å følge opp dåpsløftet.

Målgruppen var fra 2-6 år. 10 barn ble påmeldt, men det oppsto

---

⁷⁸ Samtale med Anne Karin Hellesøy 28.1.2008

⁷⁹ Persen 1982

problemer med å forplikte foreldrene til å delta jevnlig (en gang i måneden i ett år). Det lykkes gruppen å møte seks ganger, men det var ujevn oppslutning. Foreldre og barn er veldig opptatt med andre ting. De som var til stede på gruppene, fikk lære en ny salme hver gang, lytte til CD, be fadervår, leke og fikk lyst velsignelsen over seg.

Akkurat som i Kautokeino og Karasjok, mottar barna i Porsanger 4-årsboken i en gudstjeneste. I Porsanger har de valgt en litt annen løsning i enn i de andre menighetene. Barna får den gamle trosopplæringsboken på både samisk og norsk. Det er også utarbeidet et vedlegg på kvensk. Barna slipper dermed å velge, men har muligheten til å benytte begge språk. Det er forsøkt med ulike former for utdeling av fireårsbok og oppfølging av aldersgruppen 4-6 år.

Gjestebudsgudstjenester og 4-åringer (2004).

Gudstjenesten er for aldersgruppen 5-6 år samt konfirmantene. Den har som mål å skape fellesskap mellom de ulike aldersgruppene. Det var god oppslutning om gudstjenesten selv om bare barn fra selve Lakselv var til stede. Det var samling forut for gudstjenesten for konfirmantene, og boken ble delt ut i begynnelsen av gudstjenesten. Den ble så benyttet underveis. Gudstjenesten fungerte godt for de som var til stede. Barna spurte etter gudstjenesten: «Når skal dette skje igjen?».⁸⁰

ITU-messe med utdeling av 4-årsbok (2005, 2006 og 2007).

Tiltaket er ment å være gudstjenestefornyende ved å sette fokus på og ta i bruk det som gjerne omtales som trestammemøtet (samisk, kvensk og norsk). Itu er kvensk for groing/spiring, og gudstjenesten er en kvensk vri på den finske mukulamessen (fi. av løk, en thomasmesse for barn). Messa har ulike stasjoner i kirkerommet med ulike tema/symboler. Det serveres også litt mat underveis. Andre året ble messen utvidet og økt til to samvær med sang- og dramaøvelse på lørdag og gudstjeneste på søndag. Det var blant annet for å bli bedre kjent med fireårsboken. Fremmøtet var veldig godt (71 prosent). I 2007 ble tidspunktet for messen flyttet, og det var en sterk nedgang i fremmøtet (51 prosent). Erfaringene fra messene er at språket er en utfordring. Kunnskapene er svake blant de voksne, men barnene synes å håndtere det best. De hermer etter de voksne. Det kvenske har dessuten en tendens til å bli underrepresentert, ettersom det mangler tekster på språket.

ITU-messe i Porsanger (2005 og 2006).

---

⁸⁰ Mørch og Paulsen 2005

Målet var å skape en trekulturell messe som skal nytenke gudstjenesten. Målgruppen var de som har mottatt fireårsboken og deres nærmeste familie Bare barna av dem som var med å planlegge gudstjenesten, deltok (dvs. 6 av 55 barn). Året etter ble messen i stedet prøvd ut for aldersgruppen 12-14 år (se under).

Skattejakt – bli kjent i Lakselv kirke (2007).

I likhet med Tana og Karasjøk har Porsanger forsøkt skattejakt som et opplegg for å aktivisere 4-åringene. Målet er å utvide tilbudet for fireåringene. I stor grad ble samme opplegg som i Tana benyttet. Det var 100 prosent oppmøte, og de er godt fornøyd med tiltaket.

I Porsanger er det også etablert en gudstjeneste med utdeling av fadervårplakat til 6-åringene. Dette tiltaket fungerer på samme måte som i de andre stedene. Det er en forbønns-gudstjeneste for skolestart. I 2006 ble menigheten nødt til å sende plakatene med en hilsen i posten fordi de var underbemannet med en vakant prestestilling. Menigheten har mottatt god tilbakemelding på gudstjenesten. Foreldrene opplever at det ligger en trygghet i at kirken er med på å følge opp dåpsløftet.

12-åringene mottar Det nye testamente/Oddå testamenta. Utdelingen er blant annet forsøkt fulgt opp med et prosjekttiltak, en trespråklig barnemesse:

ITU-messe – trespråklig barnemesse (2006).

Opplegget var opprinnelig prøvd ut for aldersgruppen 4-6 (se over), men er flyttet til 12-14-åringene. Det var likevel mange som kom (bl.a. dåpsfølge), og innenfor målgruppen var det 14 prosent som deltok. Gudstjenesten er ment som en oppfølging av tema om Bibelen. Det ble tatt utgangspunkt i søndagens tekst, om Guds kjærlighet og velsignelse.

Konfirmantarbeidet i Porsanger er preget av at menigheten ligger i en kystkommune. Det betyr blant annet at undervisningsperioden er lengre enn i Karasjøk og Kautokeino. Ettersom det ikke er noen kateket i Porsanger, er det prestene som har ansvaret for konfirmasjonsundervisningen. Et av de tiltakene de har arbeidet med i forbindelse med prosjektet, er fra 2007 en ITU-messe for konfirmanter.

ITU-messe – trespråklig messe for konfirmanter.

Menigheten opplevde konfirmantenes delaktighet i tidligere ITU-messer som positivt og ønsket å ha disse som spesifikk målgruppe. Oppslutningen var relativt god (71 prosent), og selv opplevelsen av at kvensk ble underrepresentert, så var opplevelsen positiv.

Neste gang ønsker de å ha en samling i forkant der konfirmantene øver på å synge på samisk og kvensk.

Konfirmantene deltar også i løpet av året på konfirmantlördager i Karasjok.

Et sentral del av trosopplæringen i Porsanger, har vært å sette fokus på det kvenske språket og den kvenske kulturen. Kainun kieli/kvensk språk har mye til felles med tornedalsfinsk dialekt (fi. *meänkieli*). Kvenene innvandret hovedsakelig til Norge på 1700- og 1800-tallet. Norske kveners forbund mener at det er så mange som 50 000-60 000 personer i Troms og Finnmark som regner seg som kvener. Anerkjennelsen kvenene har fått de siste 20-30 år, har ført til at kvenene har gått fra å være innvandrere til en nasjonal minoritet.⁸¹

I Porsanger er kvenene sterkt representert i Lakselv og i Børselv. I dag er det svært få under 50 som behersker kvensk, og under 40 er det nesten ingen.⁸² Lakselv menighet og prostiet har derfor samarbeidet med Kvensk institutt i Børselv om å forsøke å revitalisere språket. ”*Det er et taust språk som er begynt å lyde i kirken*” (Arild Hellesøy). Tre tiltak retter seg mot kvensk språk og kultur.

Kvensk – Norsk familiegudstjeneste (julaften).

I 2005 ble det holdt en familiegudstjeneste hvor målet var å bruke kvensk språk i gudstjenesten. Fadervår ble fremsagt, og to julesalmer ble sunget på kvensk. En kvensk sanggruppe deltok. Omtrent 31 barn og unge i alderen 0-18 møtte frem, og responsen fra de som bor i Børselv, var god. De uttrykte glede over tiltaket i etterkant av gudstjenesten og videre arbeid med kvensk språk og kultur diskutert. I den forbindelse kom det inn forslag om å knytte samarbeidsrelasjoner med det kommende Kvenske instituttet i Børselv.

Kvensk liturgi.

Arbeidet med kvensk liturgi har som mål at menigheten skal kunne gjennomføre en gudstjeneste på kvensk. Gamle oversettelser er blitt forbedret, og nye oversettelser av liturgi fra norsk er laget. Dette arbeidet er blitt samlet i et eget hefte. Erfaringene med dette arbeider tilsier at de trenger et fast tilbud med kvenske gudstjenester, samt en helhetlig liturgi. Ennå mangler noen ledd slik at arbeidet er ikke over ennå, men en enkel høymesse kan nå gjennomføres på kvensk. Arbeidet er gjort

---

⁸¹ Jaklin 2004, s. 450

⁸² Samtale med Arild Hellesøy, 28.1.2008

av sokneprest i samarbeid med en språkkyndig medarbeider. Den finske liturgien er brukt som støtte.

Kvensk vedlegg til Min kirkebok.

Målet med arbeidet er at barna skal kunne få litteratur på kvensk, og legges deles ut til fireåringene. Det er jobbet med vedlegget siden 2006 og med å oversette deler av kirkeboken. Det er kjøpt inn ressurser fra Kvensk senter, og heftet er trykket som en prøveutgave. Heftet skal være ferdig i 2008.

I 2007 forsøkte Porsanger menighet å revitalisere et barnekor som var lagt ned grunnet mangel på ledere.

Prosjektkor til julaften - Lakselv menighet.

Målet var å gi et korttilbud for barn og unge i skolepliktig alder og aktivisere de i gudstjenesten. Koret er ikke tenkt som et kontinuerlig tilbud, men som et julekor. Vurderingen av tiltaket var positiv, og barna/de unge så ut til å trives med å synge julesanger.

En oppsummering:

- Menighetens arbeid strekker seg over de fleste aldersgruppene med unntak av de aller yngste og de eldste, 16-18 år. Det er ulike årsaker til det, men mangel av ressurser er en viktig årsak. Arbeidet med ITU-messene ser ut til å ha båret frukter for de fleste aldersgruppene. Gudstjenesteformen er tatt i bruk både for fireåringer, tolvåringer og konfirmanter. Utfordringen ligger for de yngste og de eldste. Men først må ressursituasjonen tillate det.
- Ressursproblematikken er i Porsanger er vanskelig. Det skyldes at den ene prestestillingen har stått vakant, og at den har vært fylt av vikarer.
- Samisk og kvensk språk har vært i sterk tilbakegang på 1900-tallet i Porsanger. Kirken står derfor overfor en helt annen situasjon enn i for eksempel Karasjok og Kautokeino. Det kvenske har fått en revitalisering gjennom et arbeid med både liturgi/gudstjenester og oversettelser av tekster og salmer. Dette er noe som menigheten og prosjektet er svært fornøyd med, og opplegget er nå etterspurt i østfylket.⁸³ Prost Arild Hellesøy viser til at når eget språk forsvinner og norsk overtar, så forsvinner ikke bare identiteten som kvener, men også identiteten som kristne.⁸⁴ Og man sitter igjen med en kystbefolkning som ikke bare er identitetsløse nordmenn, men også med en sekularisert kystbefolkning. Dette gjør det viktig

⁸³ Samtale med Anne Karin Hellesøy, 28.1.2008

⁸⁴ Se f.eks. Kristiansen 2005, s. 911f

å koble identitet og tro sammen og språket kan være en viktig hjelp. Dette gjelder også i stor grad det samiske. Det samiske har fått et mindre fokus i Porsanger, og i stor grad møter vi her samme problemstillinger for samisk språk som i minoritetsområdene. Mangel på fast tolk er også en belastning for prestejetenesten. Samtidig er det en fare for at det er innlandssamisk som får dominere, og ikke kystsamisk.

6.3.4 Deanu/Tana (Polmak og Tana) og Unjárgga/Nesseby

Tana kommune har et areal på 4 049,2 km² og har en befolkning på 2 979 mennesker.⁸⁵ Kommunesenteret er Deanu šaldi/Tana bru.

Service næringer og det offentlige sysselsetter om lag halvparten av kommunens innbyggere. Primærnæringene er også representert, noe høyere enn landsgjennomsnittet.

Tanaelven med sine 348 kilometer er kommunens livsnerve. Elven er Norges største lakseelv. Den strekker seg gjennom hele kommunen og danner grense til Finland. I forlengelsen av elven ligger Tanafjorden, 65 km lang. Tana kommune ble dannet i 1964, da Tana og Polmak ble slått sammen. Kommunen er trespråklig med samisk, norsk og finsk. Finsk er ikke et offisielt språk, men svært mange snakker det, spesielt i grenseområdet.

Sis-Finnmárkkku diggegoddi/Indre Finnmark tingsrett, som ble opprettet 2004, ligger i Tana bru.

Den norske kirke har 2 641 medlemmer i Tana kommune pr 1 januar 2006 som utgjorde 88,7 prosent av befolkningen. 74,2 prosent av fødte ble døpt, og 72,2 prosent av 15-åringene ble konfirmert.

Tana prestegjeld ble eget prestegjeld i 1861 Det hadde til da tilhørt Lebesby prestegjeld og var også en periode under Nesseby prestegjeld. Polmak sokn lå tidligere under Nesseby prestegjeld.

Nesseby kommune har et areal på 1 436,1 km² og er den minste av kommunene i Indre Finnmark. Den er samtidig den minste i innbyggertall med 884 mennesker.⁸⁶ Kommunesenteret er Varangerbotn. Service næringer og det offentlige sysselsetter majoriteten av kommunens innbyggere.

Kommunen er en kystkommune i likhet med Porsanger, og er den mest utpregete sjøsamiske av kommunene i Indre Finnmark. Kommunen har profilert seg som et sjøsamisk sentrum, og et sjøsamisk museum er etablert i Varangerbotn, Várjjat Sámi Musea/Varanger Samiske Museum.

---

⁸⁵ 1.1.2007, SSB

⁸⁶ 1.1.2007, SSB

Den norske kirke har 785 medlemmer pr 1 januar 2006 i Nesseby kommune som utgjorde 88,8 prosent av befolkningen. 150 prosent av antall fødte ble døpt, og hele 110 prosent av 15-åringene ble konfirmert. De høye dåps- og konfirmasjonstallene skyldes at foreldre og barn som har røtter i kommunen, og som er fraflyttet, velger å døpe og konfirmere barna i Nesseby.

Nesseby lå opprinnelig under Vadsø prestegjeld, men ble skilt ut sammen med Polmak til Nesseby prestegjeld. Polmak ble egen kommune i 1903. I 1999 ble Nesseby prestegjeld med soknene Nesseby og Polmak innlemmet i Tana prestegjeld.

Det er to prestestillinger i Tana og Nesseby menigheter. I tillegg er det en kateketstilling, 70 prosent Tana og Polmak og 30 prosent Nesseby. Tidligere har det vært en diakonstilling, men den er lagt ned. Andre stillinger er kirkeverger på deltid, kirketjenere på deltid, kirketolk på heltid og organist på deltid. Stillingen som sokneprest i Nesseby sokn er ubesatt pr 1 mars 2008.

I Tana sokn holdes det gudstjenester i Tana kirke, oppført i 1964, Austertana kapell, oppført i 1958, Vestertana bedehuskapell, oppført i 1980 og Øvretana kapell, Seida, oppført i 1956. I tillegg holdes det gudstjenester på ulike steder i soknet. I Polmak sokn holdes det gudstjenester i Polmak kirke, oppført i 1853, Levajok fjellkirke, oppført i 1973 og Sirbma kapell, oppført i 1954, privateid. I tillegg holdes det gudstjenester på ulike steder i soknet. I Nesseby sokn holdes det gudstjenester i Nesseby kirke, oppført i 1858 og Karlebotn kapell, oppført i 1955, privateid. I tillegg holdes det gudstjenester på ulike steder i soknet.

Tana, Polmak og Nesseby menigheter utgjør et stort område, og det er forskjeller i kultur og språk mellom de tre menighetene. Nesseby kommune er et sjøsamisk område, mens Tana er en innlandskommune med en kultur preget av Tanaelven. I dag er det Polmak som utgjør det samiske kjerneområdet i Tana kommune. Kristendomsformen er preget av læstadianisme. Tidligere var Tana et kraftsentrum for læstadianismen i østfylket, men i dag er det svært lite aktivitet. I følge kateketen merkes læstadianismen mest hos eldre i Nesseby. Det er Nesseby som har det vanskeligste bemanningssituasjonen. De er uten fast prest, og foruten kirkevergen har de en 30 prosent kateketstilling. Det er derfor naturlig å se det kirkelig arbeidet under ett i disse tre menighetene.

På grunn av at vi ser Tana menighet, Polmak menighet og Nesseby menighet under ett virker det som om de har hatt relativt mange tiltak sammenlignet med for eksempel Kautokeino og Porsanger. Likevel har det vært en jevn nedgang fra begynnelsen til 2007 til i dag.

En forklaring er at det har vært utskiftning i staben, men en annen mulighet er etterslep i rapporteringen.

Tana menighet har trosopplæring for alle aldersgrupper unntatt 12-åringene. Det betyr at de har tilbud for aldersgruppene 0-4 år med CD/bok, hilsen på dåpsdagen, for 4-10 år med bl.a. søndagsskole i de ulike kirkene, utdeling av 4-årsbok og forbønnsgudstjeneste for førsteklassingene, for 14-15 år med konfirmasjonsundervisning og 16-18 år med fritidsklubb.

Nesseby menighet har trosopplæring for aldersgruppene 4-10 år med bl.a. søndagsskole i Nesseby kirke, utdeling av 4-årsbok og forbønnsgudstjeneste for førsteklassingene og for 14-15 år med konfirmasjonsundervisning.

I forbindelse med dåpssamtalen blir foreldrene i Tana og Polmak spurt om de ønsker besøk på 1-års dåpsdag. Dersom de ønsker det, får de besøk av noen fra dåpsutvalget som har med en hilsen og en sanghefte med CD.⁸⁷ Heftet er utviklet av Berit Frøydis S. Johnsen i Karasjøk. Dåpsutvalget informerer også om andre ressurser. Barna får så en påminnelse på sin 2. og 3. dåpsdag i form av en hilsen fra menigheten. I Nesseby er det ikke noe tilbud til denne aldersgruppen.

I fireårsalderen mottar barna i både i Tana, Polmak og Nesseby Min kirkebok. Barna kan velge mellom den gamle samiske Mu Girkoirji (1990) eller den norske Min egen kirkebok (1996). Barna velger som regel den norske siden den har fine farger og er mer oppdatert.⁸⁸ Det er prøvd ut ulike prosjekttiltak i tilknytning til utdelingen av kirkeboken:

4-årsfasen i Tana og Polmak (2005).

Målet med tiltaket er å gjøre utdelingen til noe mer enn en enkelthendelse. Både fireåringene og barn fra søndagsskolen er målgruppe, slik at det også kunne fungere rekrutterende til søndagsskolen. Innholdet var å gi barna en innføring i kirkens interiør og fokusere på noen sentrale fortellinger. Måten det ble gjort på, var å arrangere en samling forut for utdelingsgudstjenesten og en i etterkant. Vurderingen var at selve gudstjenesten fungerte fint (20 barn, men at det var vanskelig å få barn og foreldre til å stille opp i forkant og etterkant (1-3 barn).

Treff for 4- og 5-åringer i Nesseby (2005).

I Nesseby ble det forsøkt et lignende opplegg som i Tana og Polmak. Det ble arrangert et treff i etterkant av utdelingsgudstjenesten for å hjelpe foreldrene og barna til å bli

---

⁸⁷ Samtale med Annamaria Sepsi, 25.5.2007

⁸⁸ Samtale med Anne Karin Hellesøy, 28.1.2008

kjent i Min kirkebok. Dessverre var det ingen fremmøtte. Tidspunktet som var valgt, var uheldig.

Skattejakt – bli kjent i Tana kirke (2006).

Tana ønsket å utvide tilbudet for 3-4-åringene og laget et opplegg for gjøre barna bedre kjent med kirken og formidle at de er Guds dyrebare skatt. De tok utgangspunkt i Tana kirke (selve bygningen) og min kirkebok.

Selve opplegget var laget som en skattejakt. Det gjorde de ved å legge ut sporkort rundt omkring i kirken. Ved å bruke stasjonene som et veikart gjennom kirken sammen med ulike aktiviteter til hver stasjon (for eksempel synge en sang), kommer man til sist til en kiste. I den ligger et speil. Der kan de se Guds dyrebareste skatt. Seg selv. Ved hver stasjon møter de ulike personer med ulike språk, og begge språk blir brukt underveis ved at de voksne kommenterer. Oppslutningen var lav (2 barn), men opplegget fungerte fint. Det har senere inspirert menighetene i Karasjok og Porsanger til å prøve ut det samme (se over).

I likhet med de andre menighetene i Indre Finnmark deles fadervårplakaten ut i Tana, Polmak og Nesseby til 6-åringene. Den har også blitt sendt i posten, men i 2007 plakaten delt ut i en gudstjeneste i menighetene.

Det er søndagsskole knyttet til en del av kirkene i Tana og Polmak. I Tana bru og Rustefjelbma er det søndagsskole annenhver uke, mens det er en gang i måneden i Sirma. I Nesseby er søndagsskole hver uke. I denne aldersgruppen har de i Tana forsøkt å involvere barna i gudstjenesten:

Barns aktive deltakelse i familiegudstjeneste (2006).

Målgruppen for tiltaket var barn mellom 4-8. Et av målene for gudstjenesten var å drive musikalsk utviklingsarbeid, og derfor deltok i tillegg til søndagsskolebarna, en solist. Gudstjenesten ble lagt til samme dag som det ble utdelt både fireårsbok og fadervårplakat. Solisten og barna fremførte sanger, og ettersom solisten var tospråklig, ble sangene tospråklig. Oppmøtet var 62 prosent, og gudstjenesten ble regnet som vellykket.

I Nesseby har de videreutviklet påskevandringen for den samme aldergruppen, 5-8 år. Det er gjort et større arbeid av de ansatte for å få oversatt vandringene fra norsk, dvs IKOs opplegg. Opplegget er også nedkortet, og de har en norskspråklig og en samiskspråklig vandring. Det skyldes at tolkning underveis er tidkrevende. Sangene, som bare finnes på samisk, synges av alle på samisk. Opplegget gjennomføres med forskjellige stasjoner i likhet med opplegget som er basert på

Konfirmantbibelen i Karasjok, se over. Påskevandringene som opplegg, blir vurdert som vellykket, og responsen er generelt god.

Et eksisterende opplegg i Tana med adventsstund er forsøkt videreutviklet ved å prøve det for en bestemt aldersgruppe, 11-12 år. Målet var å samle barna i denne aldersgruppen til et kor som kunne delta på en familiegudstjeneste i adventstiden og samtidig legge grunnlag for videre korarbeid. Ingen barn kom på samlingen, og årsaken oppgis til å være en feil i markedsføringen.

Konfirmantopplegget i Tana, Polmak og Nesseby er omfattende og strekker seg som i Porsanger over en lengre periode samtidig med skoleåret. Enkelte samlinger og gudstjenester er felles for konfirmantene. Et viktig del av konfirmasjonsundervisningen i menighetene, er satsingen på Ung messe. Den har blant annet erstattet den tradisjonelle overhøringsgudstjenesten.⁸⁹ Barna i Tana/Polmak kan vanligvis velge mellom en norsktalende eller en samisktalende konfirmantgruppe. En rekke tiltak er gjennomført i rammen av trosopplæringsprosjektet, noen er videreføring, og noen er nye tiltak:

Konfirmantleir i Vestertana.

Den tradisjonelle konfirmantleiren fokuserer på å bli kjent med hverandre og lære om dåpen og gudstjenesten. Det nye med leiren var å få til en bibelvandring og en sanggruppe som kunne delta både ved gudstjenesten på leiren og lysmessen senere på året.

Lysmesse for konfirmanter i Tana, Polmak og Nesseby.

I begynnelsen av desember er det etablert en felles lysmesse for konfirmantene i de tre menighetene. Opplegget går over to dager (med litt tid i mellom). Den første dagen møtes de for å øve (gruppearbeid med gudstjenestens enkelte ledd og ulike oppgaver), og den andre dagen er de en kort øvelse og gudstjeneste. Gudstjenesten gjennomføres på begge språk. Lysmessen fokuserer vanligvis på en rekke tema, for eksempel fattigdom, sykdom, tro og tvil, død, klima og miljø og krig, men i 2006 fikk opplegget et spesielt fokus ettersom det hadde vært en ulykke noen uker tidligere. Opplegget blir dermed justert mellom hver gang det har vært gjennomført og tilpasset aktuelle hendelser. Forsøket med å aktivisere konfirmantene i gudstjenestene har gitt gode resultater og er en god arbeidsmåte.

Ung messe for konfirmanter i Tana og Nesseby.

---

⁸⁹ Samtale med Annamaria Sepsi, 25.5.2007

Ung messe er forsøkt som en gudstjenesteform for konfirquantene blant annet som en felles avslutning på konfirquanttiden i de tre menighetene. Arbeidsmåten følger i stor grad opplegget som er benyttet til lysmessen (se over).

Ungdom som ressurs i menigheten – Taizèmesse i Tana kirke.

En Taizèmesse er også forsøkt hvor konfirquantene er medvirkende. Målgruppen var veldig bred (unge og voksne). Konfirquantene gjorde en god jobb, og tilbakemeldingen på opplegget var generelt god. I tillegg til samisk og norsk ble det sunget sanger på latin og spansk.

Lávvu som kirkerom.

Lávvu har vært prøvd på konfirquantlördager som læringsarena, og Tore Johnsen ønsket å prøve den ut som kirkerom. I 2006 ble et opplegg som konfirquantene i Tana/Polmak fikk, lagt til Johnsens lávvu i Smalfjord, med to grupper (en samisk og en norsk). Målet var å prøve utvide konfirquantenes perspektiv på hva kirken kan være, og hva som er den «riktige» måte å utøve troen på. Undervisningen fokuserte på lávvuens ulike rom/deler, spesielt boaššu (helligstedet, hvor blant annet den samiske trommen ble oppbevart). Samisk kultur og tradisjon sto sentralt, og det ble sunget sanger underveis. Formen, temaet og rommet førte til en fruktbar dialog. Opplegget var svært vellykket (91 prosent av konfirquantene deltok), og konfirquantene gav bare positive tilbakemeldinger. Året etter ble opplegget gjentatt av menigheten selv, og denne gang også for konfirquantene i Nesseby.

Presentasjon og utvekslingsbesøk fra Ecuador – urfolk til urfolk.

I 2006 fikk to konfirquanter muligheten til å reise til menighetens misjonsprosjekt i Canjar, Tamboskolen. Målet var å videreformidle inntrykk og skape engasjement og solidaritet med andre urfolk gjennom støtte og forbønn. Det ble arrangert en Ecuadorkveld, og møtet var åpent for alle aldersgrupper i de tre menighetene. De to konfirquantene fortalte om sine inntrykk fra indianernes hverdag og viste en presentasjon (PowerPoint) med bilder. De deltok også senere på en konfirquantlördag og fortalte fra Canjar.

Tana opplevde i 2005 en selvmordsbølge. Så mange som fem begikk selvmord i 2005/2006.⁹⁰ De unge var sterkt representert i denne gruppen. I den forbindelse ble det arrangert et selvmordsforebyggende prosjekt i

---

⁹⁰ Grøm 2006

Tana kommune. Prosjektet heter ”Åpenhet og nærhet”. Rus er også en del av problemet.⁹¹ Både kommunen og styringsgruppen i trosopplæringsprosjektet ønsket at menigheten skulle komme på banen og gi et tilbud til de unge. I den forbindelse ble en fritidsklubb startet.

Kirkens fritidsklubb.

Formålet med fritidsklubben er å gi et diakonalt tilbud til ungdom mellom 13-17 år i Tana bru. Målet er å være til stede der ungdom er og vise at kirken er tydelig til stede i hverdagen. Tiltaket er det eneste ukentlige tiltaket i Indre Finnmark (fredag kveld), men på grunn av sykdom har det vært mindre kontinuitet i arbeidet i 2007.⁹² Det har vært forsøk på å rekruttere frivillige medarbeidere. Ungdommene fikk mulighet til å påvirke opplegget gjennom en spørreundersøkelse i oppstarten av tiltaket, og klubben ble lagt opp slik at den var mest mulig lik vanlige ungdomskvelder. De har dermed et tilbud om sosiale spill, filmvisning, måltid. Det lagt opp til at de kan ha samtaler med kateket, enten enkeltvis eller i grupper. Oppslutningen har variert. Konfirmantene utgjør en stor del av de som benytter seg av tilbudet, men også en del eldre unge kommer.

En oppsummering:

- Menighetenes arbeid strekker seg over flere aldersgrupper, men Nesseby er det ikke tilbud til de aller minste, 0-6 år og de eldste, 16-18 år. Aldersgruppen 11-12 år mangler tilbud i alle tre menigheter selv om det forsøkt tiltak rettet mot denne aldersgruppen i Tana og Polmak. Bemanningssituasjonen er en utfordring i Tana, Polmak og Nesseby, i likhet med resten av Indre Finnmark.
- Det har vært lite kontinuitet i arbeidet i Tana. Årsaken er blant annet utskiftninger i staben og en vakant prestestilling i Nesseby som hovedsakelig ble dekket av prostipresten. Det er nok en av hovedforklaringene på at antall tiltak har gått ned, sammen med sykdom.
- I likhet med andre steder i Indre Finnmark er det vanskelig å rekruttere frivillige medarbeidere til annet enn kaffekoking og lignende. Et unntak er Nesseby hvor det frivillige utgjør mye av kontinuiteten når prestetjenesten er vekslende.
- Samisk kultur og språk har vekslende vilkår i Tana, Polmak og Nesseby menigheter, mye på grunn av utskiftningen i staben. Det er for eksempel forskjeller mellom Tana og Polmak, og samiske gudstjenester holdes for det meste i Polmak. De to nye ansatte,

---

⁹¹ Samtale med Sepsi, 25.5.2007

⁹² Samtale med Anne Karin Hellesøy, 28.1.2008

---

soknepresten i Tana og Polmak og kateketen i Tana, Polmak og Nesseby, har vinteren 2007-2008 gått på prostikurs for prester i Kautokeino. Det vil på sikt styrke språkets stilling. Et positiv tiltak med tanke på kulturformidling er hvor låvvu brukes som kirkerom. Det har fått en vinkling der konfirmantene har fått være med på å reflektere over det konfliktfylte i forholdet mellom kristen og samisk identitet. Her inviteres de til å se sammenhenger mellom kristen og samisk tradisjon.

6.4 Trosopplæringsarbeid på prostinivå

Ansvar for trosopplæringsprosjektet ligger i utgangspunktet hos styringsgruppen og prosjektleder. Prosjektarbeidet foregår også på prostinivå og på tvers av menighetsgrensene. Det kan inndeles i to kategorier:

På den ene siden tiltak som er utvikling av kompetanse og ressurser, og på den andre siden tiltak som handler om å møtes på tvers av menighetsgrensene. Skjelningen er ikke lett å opprettholde, men den hjelper til med å strukturere de ulike tiltak som hører hjemme på prostinivå. Først skal vi se på det arbeidet som har karakter av å være utviklingsarbeid:

6.4.1 Utvikling av kompetanse og ressurser

Det har vært holdt fagmøter for de undervisningsansvarlige i prostiet. Formålet med fagmøtene er å sikre fremdriften i prosjektet, utveksle ideer og erfaringer, inspirere, utvikle kompetanse og planlegging av felles tiltak, se under. I tillegg til de som sitter med undervisningsansvar rundt omkring i menighetene, har mentor også deltatt på enkelte av møtene. Vurderingene av møtene er relativt gode, de ansees som viktig for å koordinere felles tiltak og styrke forbindelsen mellom menighetene.

I tillegg til kontinuerlige fagmøter har det også vært arrangert en fagdag om trosopplæring for de som behøver spesiell tilrettelegging. Dagen var arrangert som en prostidag hvor alle ansatte i Indre Finnmark prosti deltok. I tillegg var Erlend Wallander fra Nord-Norges diakonistiftelse og Toril Edøy fra Kirkerådet invitert. Tema var kirken og de utviklingshemmede. Fagdagen opplevdes som veldig viktig for å sikre kunnskap om denne gruppen.

Et av de tiltakene som er fullført i prosjektperioden er å utarbeide konfirmasjonsmateriell for punktbrukere. Dette prosjektet var påbegynt før tildelingen av prosjektet fordi en bruker hadde behov for det. Ved hjelp av prosjektmidler har de kunnet fullføre tiltaket. Derfor er det levert en egen tiltaksrapport på dette materialet. Det materialet som ble tilrettelagt var konfirmantboken "Oktavuohta?", katekismen og en lærerveiledning.

I tillegg til at det ble tilrettelagt materiell for konfirmanden ble det gitt veiledning og opplæring av den undervisningsansvarlige.

I tillegg til fagdagen og utarbeidingen er det også gitt tilbud til de som ønsker å reise på sommerleir for utviklingshemmede. Prosjektet i Indre Finnmark har også jobbet med å videreutvikle deltakelse på en sommerleir for utviklingshemmede i Finnmark. Målet har vært gi et godt tilbud til de som er utviklingshemmet og som er i den øvre aldersgruppen. Det har vært forskjellige aktiviteter knyttet til leiren, blant annet Finnmarksmesterskapet i friidrett. Deltakelsen har vært økende og tiltaket vurderes som vellykket.

Samisk kirkeråd har siden 2004 arrangert en årlig verdikonferanse, og i 2005 var konferansen lagt til Indre Finnmark prosti, til Karasjøk. Samisk kirkeråd og trosopplæringsprosjektet samarbeidet om konferansen. Deltakelsen var god, 57 personer, og det var deltakere fra mange steder og institusjoner. Indre Finnmark prosti var godt representert, men også representanter fra Samisk kirkeråd, bispedømmet, fra andre samiske områder og andre menigheter i Finnmark deltok. Målet med konferansen var å utvikle samarbeidet mellom alle aktørene, inspirere frivillige medarbeidere og introdusere prosjekter som kunne gjennomføres på tvers av menighetsgrenser. Det var både forelesninger og gruppearbeid. Referater fra konferansen er lagt ut på www.kirken.no.

Prosjektets visjon om å gi en trosopplæring på ”barnas morsmål”, har vært sentralt i arbeidet med tiltak. Prosjektleder arbeider med et dokument som heter ”Tilrettelegging av tospråklig opplæring i Indre Finnmark prosti”.⁹³ Dokumentet er tenkt som en hjelp til å tenke gjennom grunnleggende spørsmål ved flerspråklig tilrettelegging av kirkelig arbeid med fokus på hvor, hvordan og hvilke muligheter som finnes, men også til i en viss grad å gi praktisk hjelp til tilretteleggingen for eksempel med salmer, gudstjenesteledd o.l. Dette arbeidet skal slutføres i slutten av prosjektperioden.

Arbeidet berører også en problemstilling knyttet til bemanningsproblemene i Indre Finnmark prosti. Blant annet i forhold til prioriteringer i forhold til kirkelig arbeid, men mest i forhold til vikarer som tjenestegjør eller nye prester som kommer til prostiet. Prosten arbeider med manual for nye prester.⁹⁴ Den skal være konkret og spesifikk for å gi hjelp til vikarer og nye prester til å sette seg inn i det samiske særpreget. De har en bratt læringskurve, og det er ikke alt som kan overføres fra en norsk kontekst.

Fokuset på språk har også ført til at en god del midler er brukt til å oversette materiell til samisk, blant annet Norsk søndagsskoleforbunds

---

⁹³ Samtale med Anne Karin Hellesøy, 28.1.2008

⁹⁴ Samtale med Arild Hellesøy, 28.1.2008

”Sprell levende”, se under. Tidligere har dette gjerne vært gjort på dugnad, men i dag er det lite rom for det. Prosjektleder mener at ”folk orker ikke å oversette på dugnad, vi er over den perioden i Sameland”.⁹⁵ Mindre ting som plakater og lignende lages gjerne på dugnad, men større ting er ikke aktuelt. Det er å ta arbeidet fra de som jobber med det profesjonelt.

Et annet tiltak som er svært arbeidskrevende er ”Sprell levende”. Det er utviklet av Norsk søndagsskoleforbund og er et kreativt opplegg for søndagsskolen. Samisk kirkeråds digitale trosopplæringsprosjekt www.osko.no har fått lov til å oversette materialet til samisk. Prosjektleder og andre i prostiet har begynt å oversette deler av opplegget til bruk i menighetene, men også til bruk på nettsidene til det digitale trosopplæringsprosjektet. Opplegget er veldig stort, og det er vanskelig å oversette alt på en gang. Det er en generell opplevelse av at de ligger på etterskudd med oversettelsesarbeidet.⁹⁶ Et annet problem er at opplegget ikke er laget for en samisk kontekst: Det omhandler ofte fenomener som ikke finnes i Indre Finnmark. De som arbeider med opplegget har møter hvor de prioriterer hva som skal oversettes, deler oversettelser og erfaringer. Generelt er det imidlertid en opplevelse av at det er et meningsfullt arbeid, og at de er på rett vei.

For å styrke språket er det satset på digitale hjelpemidler. De har tidligere benyttet seg av datamaskin og prosjektør, men nå er dette hentet inn i trosopplæringen for å styrke språket. Sammen med det digitale trosopplæringsprosjektet vil for eksempel ”Sprell levende” være lett tilgjengelig på samisk. Opplegget oppleves som positivt fordi man utnytter både det et visuelt uttrykk og en form, sang, som barna er godt kjent med hjemmefra. Resultatet er at det løfter felles sang. Det er mulig å synge på flere språk samtidig og øker muligheten for å bruke kvenske sanger, styrker konsentrasjonen og er med på å gi variasjon i undervisningen.

Et av de prosjektene som er utviklet i Indre Finnmark, er et opplegg for seksåringer. Ideen var å gi disse et tilbud siden det er ganske lang tid mellom fireårsboken og utdelingen av Det nye testamente/Bibelen. Tilbudet er en gudstjeneste ved skolestart hvor barna får en fadervårplakat. Tanken er at denne sentrale bønnen skal bli gitt til barna som en trygg og god bønn å be. Det var en del diskusjon om hvilken versjon av fadervår som skulle stå på plakaten; gammel eller ny, men den nye ble valgt ut i fra begrunnelsen at det er den bønnen som står i det nytestamentet de får utdelt i 12-årsalderen.⁹⁷

---

⁹⁵ Samtale med Anne Karin Hellesøy, 28.1.2008

⁹⁶ samtaler med Anna Karin Hellesøy, Ann S. Nystad, Berit Frøydis S. Johnsen, Inga Buljo og May R. Guttormsen, 29.1.2008

⁹⁷ Samtale med Anna Karin Hellesøy, 25. mai 2007

Alle menighetene i Indre Finnmark har tatt i bruk opplegget og har et tilbud for seksåringene som begynner på skolen.

6.4.2 Møter på tvers av menighetsgrensene

I tillegg til utviklingsarbeid er det en del konkrete tiltak som uttrykker hva det innebærer at prostiet som fellesskap har et trosopplæringsprosjekt. Et slikt prosjekt er barnesidene i menighetsbladene. Menighetene har som en del av trosopplæringsprosjektet laget felles barnesider til menighetsbladene. Barnesidene inneholder stoff på norsk, samisk og noe kvensk, og tilbyr både noe å lese og å gjøre, knyttet til årstiden som menighetsbladet er beregnet for. Det er vanskelig å vurdere hvor vellykket tiltaket er, men menighetsbladene sendes til de fleste husstander i prostiet, selv om enkelte har reservert seg. I tillegg er det med å synliggjøre det flerkulturelle på en veldig konkret måte.

Et par av tiltakene går på tvers av menighetsgrensene. Formålet med disse tiltakene er å la barn og unge møte andre på egen alder fra nabomenigheten. Mellom menighetene i Karasjok og Kautokeino/Masi er det etablert et årlig viddetreff på høsten, i Lahpoluoppal. Møtet er en sammenslåing av et diakonalt tiltak for eldre og et søndagsskoletreff. Målgruppen for arrangementet har variert noe, 4-12, 2-12 og 4-11 år, og oppslutningen har variert noe. I tillegg til å la barn møtes over menighetsgrensene er noe av målet å inspirere medarbeidere og deltakere. Barna deltar i gudstjenesten, men går ut i låvvuen som er satt opp utenfor og har søndagsskole.

Det er også forsøkt å etablere noe som de har kalt grenseløse gudstjenester i Levajok fjellkirke for barn i aldersgruppen 4-12 år. Gudstjenesten er et fellesarrangement mellom menighetene i Tanadalen og Karasjok og har tradisjonelt vært holdt på Kristi himmelfartsdag. I 2005 forsøkte menighetene å starte en tradisjon hvor barna får ta del i treffet over menighetsgrensene. Det var dårlig oppslutning på arrangementet, og det er ikke fulgt opp i senere tiltaksrapporter.

I 2005 ble det forsøkt å arrangere en sanglørddag for 12-åringene i prostiet i forbindelse med lanseringen av ny samisk salmebok, Sálbmagirji II. Arrangementet ble avlyst på grunn av dårlig påmelding og ble omgjort til en øvelse og sangaften i menigheten.

Et av de store tiltak på prostinivå er et konfirmanttreff i løpet av konfirmanttiden. Arrangementet kalles Konfirmantlørddag og holdes vanligvis i Karasjok. Målet med arrangementet er å skape en felles, flerspråklig læringsarena for prostiet som styrker samarbeid i prostiet. I 2005 ble det forsøkt å videreutvikle tiltaket blant annet ved å hente inn samiske tradisjoner. Et eksempel er å bruke låvvu som læringsarena, se over. Siden 2005 er tiltaket blitt større og mer arbeidskrevende.

Dette er utvidet til en dag med svært mange aktiviteter av tradisjonsformidlende karakter, for eksempel lasso, trommeverksted, tegning/maling, baking, fakkelvandring og plakativerksted. Undervisningen på konfirmantlördagen har fokusert på ett større tema, og vært knyttet til fasteaksjonen (KN). På den måten avlaster dagen undervisningen i den enkelte menighet, spesielt når det er bemanningsproblemer i noen menigheter. Dagen avsluttes med en ungdomsgudstjeneste på kvelden i Karasjok kirke. Opplegget er svært variert og har mye for seg. Blant annet er språkdimensjonen godt innarbeidet, både norsk, kvensk og norsk, men også de tradisjonsformidlende elementene er positive. Deltakelsen ligger på ca. 80-90 prosent, noe som må betegnes som en veldig god oppslutningsprosent sammenlignet med andre tiltak i prostiet.

6.5 Trosopplæring i Indre Finnmark – en utfordring

Trosopplæringsprosjektet i Indre Finnmark er et av de mest særpregede av prosjektene i Trosopplæringsreformen. Først og fremst fordi det er et prosjekt hvor målgruppen er spesiell. Området er et av Norges mest flerkulturelle områder med lang historie, både samisk, kvensk, finsk og norsk, og fordi det er det eneste samiske majoritetsområdet i Norge. Utfordringene står i kø blant annet fordi kontekstualisering, se under er nødvendig, men også fordi det som flerkulturelt område har flere målgrupper og ikke bare én. For det andre er det et prostiprojekt med hele seks menigheter.

Med utgangspunkt i et så stort geografisk og organisatorisk område er det vanskelig å engasjere alle ledd i menighetene. Det er for eksempel ikke prosjektmedarbeidere tilknyttet alle fellesråd og menigheter, noe som gjør trosopplæringsarbeidet sårbart i de enkelte menighetene. Arbeidet blir svært avhengig av en stabil bemanningssituasjon.

Med dette som utgangspunkt skal vi se på vi først se på måten prosjektet har forholdt seg til målet om å fokusere på tro og identitet, den samiske kristne kulturarv og samisk språk.

6.5.1 Trosopplæring for samer?

Trosopplæringsprosjektet har ført til at det samiske er satt på dagsorden i Indre Finnmark, med en økt bevisstgjøring på forholdet mellom kristendom og samisk identitet.⁹⁸ Styringsgruppen tar jevnlig opp hva det samiske går ut på og hva i den samiske kulturarven som skal videreføres. I følge prosten har de begynt å nøste i dette, men det er fremdeles en lang vei å gå.

---

⁹⁸ Samtale med Arild Hellesøy, 28.1.2008

Først må det komme en økt bevissthet rundt det samiske før de kan gå ned på et konkret plan. Han opplever også at det er en holdningsendring underveis.

Språket er en viktig del av måten det samiske uttrykkes på, og det er høy bevissthet om det i Indre Finnmark. Målsetningen er at alle skal ha et tilbud på sitt språk. Fra prestens side oppleves det som beklemmende dersom noe må framføres på norsk. Det er stor variasjon mellom de ulike stedene i Indre Finnmark. Enkelte steder snakker over 90 prosent samisk, Kautokeino, mens andre steder høres samisk språk knapt, Porsanger,. Det er i denne sammenhengen at prosjektleders arbeid med en plan for tilrettelegging av tospråklig opplæring hører hjemme. Langt de fleste tiltaksrapporter reflekterer over språket som ble brukt, selv om rapporteringsfunksjonen ikke alltid ivaretar like godt det flerspråklige.

Sammen med samisk er det kvenske språket også kommet inn. I Porsanger er det gjort nybrottsarbeid med kvensk liturgi, og det vil få ringvirkninger utenfor Indre Finnmark prosti. Positivt er det også at det kvenske synliggjøres for hele prostiet, blant annet gjennom barnesidene. Det har tradisjonelt også bodd kvener i Tana og Nesseby, og muligens vil prostiet innføre et kvensk navn på disse menighetene i fremtiden.

Svært mye er oversatt fra norsk til samisk i prosjektperioden. Både skattejakt, jule-/påskevandring og ikke minst ”«Sprell levende” er oversatt, se over. Arbeidet er krevende og trenger tilførsel av midler for å være mulig. Ingen av disse oppleggene er samiske i utgangspunktet. Det samiske vil måtte tilføres gjennom oversettelsesprosessen. Når oppleggene er beregnet på en norsk kontekst, blir det faktisk et spørsmål om trosopplæringen blir en norsk opplæring for samer. Både Inga Kemi og Anne Karin Hellesøy er inne på dette, dog med litt ulik vinkling. Utfordringen blir dermed å lage samiske trosopplæringsopplegg.

Mens de fleste tiltak i Indre Finnmark er oppmerksomme på språkets rolle i opplæringen, så er det færre som uttalt tar for seg den samiske, kristne kulturarv. En rekke tiltak tar for seg emner fra samisk kultur. Vi kan nevne eksempler på ulike arbeidsmåter fra disse tiltakene: fortelling, bruk av lávvu, fadderinstitusjonen, duodji, og aktiviteter på barneleir. Arbeidsmåtene tar i bruk samiske tradisjoner og evt. større samiske livsområder. Det som tydeligst forsøker å la kristen tro og samisk tradisjon møtes, er tiltaket med lávvu som kirkerom, se over.

Enkelte tiltak er vanskelig å gjennomføre ut i fra en mer konservativ holdning lokalt. Det er for eksempel verdt å merke seg at lávvuen ikke brukes til kirkerom i Kautokeino, dog som søndagsskole i Lahpoluoppal. En annen ting og som er lite reflektert i fremstillingen over, er spørsmålet om joikens plass i samisk kirkeliv og trosopplæringen. Dette oppleves som problematisk de fleste steder i Indre Finnmark.

Enkelte steder er den nye liturgien fra 1999, Allameassu, brukt noe, også i trosopplæringssammenhenger. Andre steder er det ikke aktuelt, der benyttes den gamle liturgien fra 1920. Disse to eksemplene viser at forholdet mellom den samiske kulturarv og den samiske kristne kulturarv fremdeles kan være spenningsfylt.

Bemanningssituasjonen i Indre Finnmark har vært turbulent de siste årene. Flere stillinger har stått ledig, og for det meste har det vært vikarer som dekket arbeidsoppgavene. Det gjelder først og fremst prester, men også kateketene. Det er vanskelig å ansette folk, men ennå vanskeligere å finne medarbeidere med kompetanse på samisk kirkeliv, kultur og språk. Selv om det arbeides med å hjelpe på situasjonen, sier Anne Karin Hellesøy at det er et behov for samiske trosopplærere. Det gjelder spesielt for Porsanger.

6.5.2 Kontinuerlige tiltak for alle?

Bemanningssituasjonen i Indre Finnmark prosti er krevende. Dette er en av årsakene til at svært få av tiltakene i Indre Finnmark er etablert som kontinuerlige tiltak, dvs. kontinuerlig forstått som jevnlig f eks ukentlig. Av 108 prosjekt som er innrapportert, er kun ett tiltak etablert som en jevnlig aktivitet. Det kan selvsagt stilles spørsmålstegn ved innrapporteringen som har vært noe forvirrende. Prosjektleder er tydelig klar over at tiltakene i stor grad er tidsavgrenset. En av forklaringene er avstander, men også at arbeidsåret er avhengig av sesongen i reindriften. Samtidig må det sies at det er mye arbeid som er kontinuerlig, også trosopplæring som ikke rapporteres som en del av prosjektet, f eks søndagsskolen. En del tiltak er ikke veldig jevnlig, men har en fast rytme.

En del aldersgrupper mangler generelt. Den aldersgruppen som kommer dårligst ut er de unge mellom 16-18 år. Det er bare i Tana at det er etablert et tilbud, se over. Denne gruppen er også en utfordring diakonalt. Både i Tana og Karasjok er selvmord et problem, og i Kautokeino har det vært en del problemer knyttet til overgrep. Rusbruk er mest sannsynlig en del av bildet. Utfordringen for Indre Finnmark er dermed å etablere kontinuerlig trosopplæring og etablere tiltak for de unge mellom 16-18 år.

7 Evaluering av lulesamiske trosopplæringsprosjekter

Det har ikke vært noen spesifikke trosopplæringsprosjekter med lulesamisk perspektiv. Det nærmeste er Hamarøy og Sagfjord menigheters prosjekt *Dialog og livsmestring*. Prosjektets visjon har vært å gjøre kirken til en viktig samtalepartner for ungdom i tros- og livssynsspørsmål. I den forbindelse har menighetene utviklet et program for dialog og livsmestring som avsluttes med en myndighetsmarkering.

Høsten 2004 startet kirken et dialog- og forsoningsprosjekt i det lulesamiske området. Prosjektet er ikke en del av Trosopplæringsreformen, men har likhetstrekk med prosjektet *Dialog og livsmestring*. Det er av den grunn tatt med i denne rapporten og omtalt senere.

7.1 Enkeltiltak

Prosjektet består av en rekke tiltak som fokuserer på å leve i et flerkulturelt samfunn. Blant tiltakene er det spesielt *Flerkulturell temadag* i 2006, *Dialoggrupper* i 2006, *Tema flerkulturell forståelse* 2007 og *Internasjonal uke med besøk fra Sør-Afrika* i 2007 som har et eksplisitt samisk perspektiv. Samlet sett har tiltakene vært gode og bidratt til å skape større kulturell forståelse i et tokulturelt samfunn.

7.1.1 Flerkulturell temadag 2006

Målet for temadagen var å skape forståelse for den kulturelle bakgrunns betydning for hvordan vi er som mennesker og hvordan vi møter hverandre. I plangruppen deltok både norske og samiske ungdommer. Temadagen ble arrangert i samarbeid med *Knut Hamsun videregående skole* og besto av et spill om flerkulturell forståelse, et foredrag om kulturell forståelse og en presentasjon av en utvekslingsreise til Sør-Afrika. På utvekslingsreisen deltok to samiske og to norske ungdommer. Målet med reisen var å vinne innsikt i forsoningsarbeid mellom ulike folkegrupper. Tiltaket ble meget godt evaluert.

7.1.2 Dialoggrupper 2006

Målet for tiltaket var å øke innsikt i de to kulturene i området og å øke toleransen i møte med ”de andre”. Bakgrunnen for tiltaket var erkjennelsen av at de norske ungdommene hadde svært liten kunnskap

---

om det samiske i nærområdet. Problemstillinger i tilknytning til denne kunnskapsmangelen var forholdet mellom majoritet og minoritet og flertallets ansvar for mindretallets rettigheter. Gruppene møttes tre ganger til dialog om historiske og aktuelle spørsmål knyttet til det tokulturelle samfunnet.

7.1.3 Internasjonal uke med besøk fra Sør Afrika 2007

Tiltaket var en del av samarbeidet med den videregående skolen, og målet var å gi kunnskap om samisk og sørafrikansk kultur. Ved å skape bevissthet om ulikheter og likheter i de to kulturene ville en lære elevene å se og gjenkjenne likheter og forskjeller i de utfordringene en har med henblikk på urfolksproblematikk, rasisme, toleranse og identitet

---

8 Evaluering av sørsamiske trosopplæringsprosjekter

8.1 Nord Rana Menighet – ”Mov Aehtjien gietesne/ min Fars hånd”

Nord Rana menighet ligger i Rana kommune. Rana kommune er Norges fjerde største kommune i utstrekning med 4 460,5 km² og Nord-Norges tredje største bykommune med 25 092 innbyggere.⁹⁹ Kommunesenteret er Mo i Rana. Servicenæringer og det private næringsliv er de største sysselsetterne i kommunen. Sekundærnæringen er høyere enn landsgjennomsnittet. Tradisjonelt har både gruvedrift og jernverk vært hjørnesteinsbedrifter. Sistnevnte ble lagt ned 1988, men en større industripark er etablert med metallproduksjon.

Det er en prestestilling i Nord-Rana menighet, soknepresten. I tillegg er det diakon, kantor, kateket, daglig leder og prosjektleder. Det holdes gudstjeneste jevnlig i to kirker i sognet. Hovedkirken er Ytteren kirke, oppført i 1977, som en moderne arbeidskirke, og Selfors kirke eller Vår frelsers kirke fra 1973, en katolsk kirke som menigheten bruker.

Kommunene Mo og Nord-Rana ble i 1964, sammen med en del av Nesna kommune, slått sammen til Rana kommune. Nord-Rana menighet har i dag 7 413 medlemmer. SSB har ikke statistikk for soknet, men i Rana kommune var 91,2 prosent av befolkningen medlem av Den norske kirke i 2006. 79,9 prosent av de fødte ble døpt, og 60,6 prosent av 15-åringene ble konfirmert.. I menigheten ble det døpt 67 barn i 2006 av totalt 219 dåpshandlinger totalt i Rana kommune.

Rana ligger helt nord i det sørsamiske området. I dette området, sammen med Salten og Snåsa, konsentrerte Thomas von Westen sitt arbeid etter sin tredje misjonsreise. Han tok blant annet initiativ til å reise kirken på Mo og grunnla en sameskole i nærheten av kirken.

I følge Toamma Bientie er Nord-Rana området med nest flest medlemmer i samemantallet i sørsamisk område, bare overgått av Snåsa.¹⁰⁰

---

⁹⁹ 1.1.2008, SSB

¹⁰⁰ Samtale 4.2.2008

8.2 Prosjektet

8.2.1 Søknadsprosess

Menigheten i Nord-Rana søkte om å få et prosjekt i første tildelingsrunde, men fikk ikke prosjektmidler. Samisk kultur var representert gjennom et delelement/-mål.¹⁰¹ Menigheten er en svært aktiv menighet og bestemte seg for å prøve på nytt i andre tildelingsrunde.

I 2005 sendte menigheten inn to søknader forfattet av daglig leder Berit Moss. En mer generell og en som hadde et spesielt fokus på det samiske. Den mer generelle søknaden falt igjennom, mens det samiske prosjektet fikk tildelt midler. Nidaros bispedømmeråd ønsket også å søke om et sørsamisk prosjekt og tok kontakt med Nord-Rana. Etter noe dialog trakk de seg og valgte i stedet å støtte prosjektet i Nord Rana.¹⁰²

8.2.2 Prosjektbeskrivelsen og mål for prosjektet

Visjonen for prosjektet i Nord-Rana menighet er: *”Barn og unges levende møte med vår kristne tro og kulturarv”*.

Visjonen er noe nærmere bestemt i målformuleringen for prosjektet: *”Styrke hjemmet som trosopplæringsarena; gjennom faste møtepunkt mellom menighet og familie”*.

Verken visjonen eller målet nevner det samiske. Det kommer først i selve prosjektbeskrivelsen. Prosjektbeskrivelsen er en blanding av delmål og arbeidsmåte. Det heter seg blant annet at de skal *”kartlegge behov og utvikle tiltak for dåpsopplæring i sørsamisk kontekst”*. Dette arbeidet skal utvikles fra lokal menighet til hele det sørsamiske område. Videre skal prosjektet også ha et bredere fokus mot den norske befolkning ved at *”prosjektet skal formidle kunnskap om og forståelse for sørsamisk kultur til den øvrige lokale menighet”*. Til slutt sies det at prosjektet skal forsøke å danne grunnlag for en egen sørsamisk kateket for sørsamisk område, som skal ha sin base i Nord-Rana menighet. Prosjektet er ikke et fullskalaprojekt, men har tre avgrensede aldersgrupper: 0-1, 6-10 og 13-15 år. Det betyr at det er oppfølging av dåpsbarn, barn på barneskoletrinnet og konfirmanter.

8.2.3 Organisering av prosjektet og medarbeidere

Nord-Rana menighet eier prosjektet, og en styringsgruppe med beslutningsansvar er etablert. I tillegg er det opprettet en prosjektgruppe tidlig i prosjektet.

Styringsgruppen er bredt sammensatt med seks/syv medlemmer. Sokenprest, daglig leder fra staben og ett medlem fra menighetsrådet

---

¹⁰¹ Samtale med Toamma Bientie, 4.2.2008

¹⁰² Samtale med Bierna Bientie, 2.10.2007 og Toamma Bientie, 4.2.2008

sitter i styringsgruppen. En representant for Nidaros bispedømmeråd er også medlem. Brukergruppen er representert ved et medlem selv om de har forsøkt å utvide dette til to. Prosjektleder er styringsgruppens sekretær. Gruppen møtes 2-4 ganger i året både ved fysiske møter og telefonmøter. I følge prosjektleder har styringsgruppen endret litt karakter etter hvert som prosjektet har utviklet seg ved at den har overtatt rollen til prosjektgruppen¹⁰³.

Prosjektgruppen ble opprettet som et utøvende organ og skulle være en støtte rundt prosjektleder. Den fungerte i begynnelsen av prosjektet, men har fungert dårlig etter det. I stedet har denne funksjonen blitt overført til andre instanser, blant annet styringsgruppen. I tillegg til styringsgruppen har mentor blitt viktig. Styringsgruppen er utvidet til å bli en slags rådgivingsgruppe for daglig leder og prosjektleder. Det har ført til både en åpnere mentortjeneste og en styrking av arbeidet.¹⁰⁴ Foruten styringsgruppen og mentor er det staben, dvs teamet i menigheten, som har overtatt prosjektgruppens rolle. Den danner det daglige miljø rundt prosjektleder og fungerer med uformelle samtaler og hjelp som fører til at ting blir avklart.

Prosjektleder er den eneste ansatte i prosjektet. Stillingen har hatt en spesiell karakter i form av en opptrappingsplan av stillingens størrelse. I første år av prosjektet var stillingsprosenten 25 prosent, i andre år av prosjektet 75 prosent og siste år 100 prosent. Prosjektleder vurderer dette selv som svært uheldig, men nødvendig ut i fra egen situasjon. Samtidig med at prosjektet ble startet opp, var han bl.a. student på Kirkelig utdanningscenter i Nord (KUN). Opptrappingen er nok en av grunnene til at det er først i siste år prosjektet har begynt å utvikle tiltak knyttet til å skape nettverk.

8.2.4 Oversikt over tiltak i prosjektet

Det er 1 mars 2008 levert inn 20 tiltaksrapporter i prosjektet (en tiltaksrapport som ikke er frigitt). Den følgende oversikt er satt opp etter innrapporterte tiltak (www.storstavalt.no/prosjekter).

Tabell 8.1 Antall tiltak over tid i Nord-Rana menighet. 2005 - 2007

	<i>Nord-Rana</i>
2005	5
2006	6
2007	9 (10)
<i>Totalt</i>	20 (21)

Tallet i parentes er inklusive tiltaksrapport som ikke er frigitt per 1.3. 2008.

¹⁰³ Samtale Toamma Bientie, 4.2.2008

¹⁰⁴ Samtale Berit Moss, 4.2.2008

Av tiltakene er:

- 20 tidsavgrenset, 0 kontinuerlige
- 16 nyetablerte, 4 videreførte

Det er to ting vi kan merke oss. Det ene er at aktiviteten har steget noe siden prosjektet ble startet, noe som henger sammen med at prosjektleders stilling er trappet opp underveis. Det andre er at prosjektet i hovedsak er nyetablert.

8.3 Trosopplæring i Nord-Rana menighet

8.3.1 Prosjektets grunnidé

Prosjektet i Nord-Rana er et spesielt trosopplæringsprosjekt. Grunnideen er ikke bare å bygge et arbeid lokalt i menigheten, men skape grobunn for arbeid i hele det sørsamiske området. Nord-Rana ønsker å være et kraftsentrum for trosopplæring i det sørsamiske området.

Soknepresten i Nord-Rana Torgils Aurdal, bruker begrepsparet base og brohode for å beskrive dette forholdet.¹⁰⁵ Han betoner at de ønsker å etablere et arbeidsfellesskap rundt en sørsamisk kateketstilling i Nord-Rana hvor tilhørigheten til og støtten i menigheten styrker arbeidet med sørsamisk trosopplæring. Menigheten og staben blir på denne måten et alternativ til for eksempel en egen sørsamisk prest og diakon. Disse har ikke tilhørighet i en hjemmemenighet, men har kontor på et sted og tilhører alle. Aurdal mener at denne formen for å organisere disse stillingene fører til at de "tilhører alle og ingen".

Det andre elementet er å være brohodet. Kateketens arbeidsfelt vil være hele det sørsamiske området, og slik fungerer menigheten som et brohode ut mot dette store området. Det gjelder både direkte i forhold til trosopplæringstiltak og kulturformidlende arbeid mot den øvrige befolkningen. Et annet bilde som blir brukt er at de ønsker å være som ringer i vann. Dette bildet viser at de ser for seg at prosessen starter på et sted og vokser utover.

Idealet som Aurdal nevnte for å forklare nærmere hva de har tenkt, er pilegrimspresten i Nidaros. Pilegrimspresten gjør tjeneste i en kort periode i Nidaros, men jobber for det meste langs pilegrimsruten til Trondheim. Uansett hvordan modellen forklares, sier det seg selv at utgangspunktet må være solid, slik at ringene spres langt i vannet.

Styrking av basen

Prosjektet tilhører Nord-Rana menighet selv om målet er på sikt at menigheten gjennom trosopplæringsarbeidet skal betjene hele det

---

¹⁰⁵ Samtale 4.2.2008

sørsamiske området. For å kunne lykkes med dette, er det nødvendig at det er tilstrekkelig basis i menigheten. To tiltak belyser dette:

I 2005, etter at prosjektet var tildelt, ble det innsatt et nytt menighetsråd. Nesten hele menighetsrådet var skiftet ut, og veldig mange av de nye medlemmene kjente ikke til prosjektet. Det ble derfor arbeidet med å feste prosjektet på nytt i menighetsrådet. På det første møtet mellom prosjektet og menighetsrådet fikk de en innføring i bakgrunstenkningen og prosjektets arbeid (2005).

Staben i menigheten utgjorde også en utfordring for prosjektet. Det var en av de tingene som ble klart for prosjektleder i den første fasen av prosjektet.¹⁰⁶ Prosjektleder opplevde at staben, dvs teamet rundt prosjektleder, hadde manglende kunnskaper om sørsamiske samfunn og kultur. Utfordringen lå også i å inspirere de enkelte medlemmer i teamet til å føle tilhørighet til prosjektet. Presset fra andre arbeidsoppgaver krever sitt slik at det er ikke mangel på interesse, men press fra ulike kanter. Mye arbeid er lagt ned i å forankre prosjektet i teamet, og nå opplever de at kompetansen er på et godt nivå. Et av de tiltakene som gjennomført som et ledd i kompetanseutviklingen, var en studietur til Aarborte/Hattfjelldal, til Sijit Jarng og Gaske-Nørjén Saemienskove (2006). Det jobbes videre med å styrke engasjementet for det sørsamisk og øke kunnskapene. Blant annet har prosjektet kjøpt inn litteratur til alle i teamet. For å nå ut og være ringer i vann har prosjektet jobbet med kontaktskapende virksomhet.

Hindringer?

Ved siden av jobben med å involvere teamet i arbeidet, var det selve grunnideen bak prosjektet, det samiske, som skulle by på utfordringer. Noe knytter seg til omstillingen fra å være en passiv mottaker av tjenester i Den norske kirke til å være en aktiv påvirker selv. Det å gå bort fra klientrollen er handlingslammende i seg selv, og det krever en del å tenke at det samiske er verdifullt og hører hjemme i kirken på linje med det norske.¹⁰⁷ Noe annet er at prosjektleder ble møtt med påstand om svik og om at han skulle fullføre det som kirken ikke hadde fått til tidligere, å ødelegge det samiske. Spørsmålet var nå om de skulle ta det siste som var igjen. Bientie og Aurdal opplever ikke at dette er representativt blant sørsamer, men det uttrykker en usikkerhet om hva prosjektets mål og rolle er. De understreker at dette må vokse nedenfra, og at de bare kan være fødselshjelp. Dette viser at prosessen med å synliggjøre og bringe til uttrykk det samiske, er nødvendig for at trosopplæringen skal vinne fotfeste i det sørsamiske miljøet.

---

¹⁰⁶ Samtale med Toamma Bientie og Torgils Aurdal, 4.2.2008

¹⁰⁷ Samtale med Toamma Bientie, 4.2.2008

Kontaktskapende virksomhet

Behovet for å knytte kontakter er stort innenfor det sørsamiske området. Det skyldes blant annet at den sørsamiske befolkningen er spredt ut over et stort geografisk område. En annen faktor er at befolkningen er fornorsket og det samiske er usynliggjort. Det siste som kan nevnes er at det ikke finnes strukturer i menighetene hvor det sørsamiske lever side om side med det norske i kirken. Et eksempel er at å finne fram til årskullene med konfirmanter må foregå ved oppsøkende virksomhet og ved å bruke eksisterende kontakter. Vi kan dele denne virksomheten inn i tre deler. Det ene er å knytte kontakter med både sørsamisk preste- og diakontjeneste. Det andre er å knytte kontakter til sørsamiske skoler og andre mer offentlige institusjoner. Det tredje er konferanse som tenkeforum for samisk trosopplæring.

Tidlig i prosjektperioden ble det arrangert et møte mellom en del av staben i Nord-Rana menighet og sørsamisk prest og diakon (2005). Målsetningen med møtet var å bli kjent med hverandre og presentere prosjektet for prest og diakon. Dessuten ønsket de å få tilbakemelding på prosjektet, spesielt med tanke på å prioritere tiltak, og eventuelt få høre hvilken rolle prest og diakon kunne spille i prosjektet. Et lignende møte fant sted i 2007 mens det var en vikar i stillingen som diakon for sørsamer. Målet med dette møtet var å skape kontakt og finne områder hvor de kunne samarbeide.

Prosjektleder har reist til skoler og språk- og oppvekstsentrer i sørsamisk område, blant annet til den sørligste delen av området for å skape nettverk. Det er viktig å ha gode samarbeidsrelasjoner med disse institusjonene, bl.a. for å komme i kontakt med sørsamiske barn og unge gjennom skolene. Skolene har en kjerne av elever som går der på heltid, samt elever som bor på internat i korte perioder spredt utover skoleåret, såkalte integrerings elever. Disse siste går på skole på sitt hjemsted, men får supplert skolegangen med samiske elementer. I prosjektperioden er det gjennomført fire slike kontaktmøter.

I 2005 ble kontakten med Gaske-Nørjen Saemienskovle i Hattfjelldal etablert. Prosjektet ble presentert for rektor som var positiv og ønsket et samarbeid mellom skole og kirke. Det ble også anledning til å snakke med lærere og elever ved skolen. Samarbeidet er fulgt opp med juleverksted, se under.

I 2007 reiste prosjektleder på en noe større tur til de sørligste områdene av Sápmi, til området rundt Røros og sør for Røros. Både Brekken oppvekstsenter, Aajege, Samisk språk- og kompetansesenter, på Røros og Elgå oppvekstsenter ble besøkt. Brekken og Aajege var positive, og prosjektet ble presentert for ansatte ved institusjonene. Mulig samarbeid og eventuelle hindringer ble drøftet på møtene. Prosjektleder forteller at

etter turen til den sørlige delen av sørsamisk område, er kontaktnettet tredoblet.¹⁰⁸

”Ulmien Biesie” betyr tankens eller hugens reir og ble brukt som navn på en egen sørsamisk trosopplæringskonferanse i Ytteren kirke 6 – 8 oktober 2006. Konferansen hadde som mål å gjøre trosopplæringsprosjektet kjent og få tilbakemeldinger fra sørsamer om hva de selv ønsker skal prege trosopplæringen. Målet med samlingen var å drøfte hva kirken skal være for sørsamer, samt hvilke verdier som skal formidles til barn og unge gjennom trosopplæringen. Totalt 11 personer fra Røros i sør til Rana i nord møttes og deltok i samtaler og gruppearbeid. Konferansen var vellykket fordi den engasjerte og tok opp viktige problemer. Foruten problemer relatert til trosopplæringsprosjektet, ble også forholdet mellom sørsamisk kirkeliv i de enkelte menighetene i sørsamisk området drøftet. Planen er å holde en Ulmien Biesie til i prosjektperioden. Den skal forsøke å oppsummere prosjektet i samarbeid med det sørsamiske miljøet.¹⁰⁹

I tillegg til Ulmien Biesie har prosjektleder deltatt på to av de verdikonferansene som Samisk kirkeråd har arrangert, i Karasjok (2005) og Tromsø (2006).

8.3.2 Trosopplæringstiltak

Nord-Rana har valgt å satse på tre aldersgrupper: 0-1, 6-10 og 13-15 år. Dåpsfasen, dvs foreldre og barn mellom 0-1 år, har falt bort i løpet av prosjektperioden. I søknadsfasen var tanken at prosjektet skulle overta et opplegg som var under utvikling i Snåsa. Anne-Grethe Leine Bientie hadde begynt å utvikle et opplegg for dåpsfasen som hun dessverre måtte legge til side. Hun ønsket å gi dette fra seg til prosjektet slik at det kunne bli ferdigstilt. Imidlertid endret situasjonen seg tidlig i prosjektperioden, og Anne-Grethe Leine Bientie fikk muligheten selv til å gjøre det ferdig. Prosjektleder sammen med flere vurderte situasjonen slik at det ikke var behov for å utvikle et eget konkurrerende opplegg. I stedet har prosjektet tilført dåpsopplegget økonomisk støtte slik at det kan ferdigstilles og trykkes.¹¹⁰ Prosjektet har derfor ikke utarbeidet et eget opplegg for denne aldersgruppen, men i stedet vært med å bidra indirekte til å utvikle et opplegg.

Den neste aldersgruppen som det er tale om, er 6-10 år. Et av de tiltakene som er utviklet, er et årlig juleverksted ved Gaske-Nørjén Saemienskovle og julegudstjeneste på Sitji Jarnge i Hattfjelldal. Tiltaket har etablert seg som et samarbeid mellom skolen og prosjektet, men også andre har deltatt i opplegget. Blant annet presten i Hattfjelldal og en

---

¹⁰⁸ Samtale Toamma Bientie, 4.2.2008

¹⁰⁹ Samtale med Toamma Bientie og Torgils Aurdal, 4.2.2008

¹¹⁰ Samtale med Toamma Bientie og Berit E. Moss, 4.2.2008

sørsamisk prest. Målet med tiltaket er å formidle julebudskapet, aktivisere barna i gudstjenesten og bruke sørsamisk språk. De har tatt i bruk drama, lært barna sørsamiske julesalmer, lest tekster og skrevet bøtter. Målgruppen er hovedsakelig 6-10 år, men også eldre barn og unge har deltatt på verkstedet og gudstjenesten. Både barn og unge som går på skolen og integreringselever har vært med. Fremmøteprosenten har ligget mellom 80-100 prosent. Forhåpentlig vil kontaktene som er knyttet til oppvekstsentrene, føre til at tiltaket utvides til disse også. I den siste fasen av prosjektet skal arbeidet med denne aldersgruppen utvides. Det skal legges lokalt i Nord Rana, og planer skal utarbeides.¹¹¹

Det er forsøkt å etablere et konfirmantarbeid for 13-15 år, men ikke helt uten vanskeligheter. Arbeidet er tenkt som et supplement, som et tillegg til konfirmantundervisningen og konfirmasjonen som de unge får på hjemstedet. Tidligere ble det gitt et tilbud til sørsamiske konfirmanter om å reise til Sverige på konfirmantleir. Leiren var det eneste samiske tilbudet til konfirmantene, men heller ikke dette tiltaket var uten problemer. Både i forhold til tidspunkt, men også i forhold til opplegg. Tidspunktet lå etter konfirmasjonen. Dette viste seg å være lite aktuelt fordi de unge var ferdig med konfirmasjonen. Dessuten ble det en ekstraavgift etter en relativt dyr konfirmasjonsfeiring. Opplegget bød også på problemer, blant annet fordi det svenske opplegget er et intensivopplegg. Konfirmanter fra hele Sverige, både nord-, lule- og sørsamer, reiser bort tre uker på leir mens de norske deltok på den siste delen som omhandlet samisk kultur og identitet. Opplegget ble avsluttet ble en konfirmasjon. Opplegget har vokst seg stort og følgelig blir den norske gruppen liten. Dette sammen med at språkområdene blandes, har ført til at de ønsker å starte opp et eget opplegg.

Konfirmantarbeidet er lagt opp som en konfirmantleir og supplerer konfirmantopplegget på hjemstedet. Det er tenkt både å være kontaktskapende og styrkende på sørsamisk kultur, identitet og kristendomsforståelse. Mye arbeid blir lagt ned i å rekruttere konfirmanter. Det gjøres i stor grad gjennom bekjente. De har forsøkt å ha konfirmantleir to ganger, begge lagt til Nord Rana. Første gangen beskrives som en "helbom", ettersom de valgte feil tidspunkt. Det ble nemlig lagt til tidsrommet etter konfirmasjonen og sammenfalt med kalvmerketiden for reindriftssamene i slutten av juni. Opprinnelig var mange påmeldt, men de fleste falt fra av ulike årsaker. De lyktes å samle to konfirmanter, men bare en deltok på hele leiren.

Andre gangen, klarte de å samle tre konfirmanter av 15-18 mulige. Leiren var lagt til tiden før jul, i november. Sørsamisk prest og en del frivillige deltok på leiren. En evaluering i etterkant viste at både konfirmantene og foreldrene var positive og fornøyde. Resultater fra

---

¹¹¹ Samtale med Berit Moss, 4.2.2008

leiren er lagt ut i tiltaksrapporten. Det samiske elementet er tydelig inne, både i aktiviteter og sørsamisk gudstjeneste osv. Leiren for det neste konfirmantkullet er lagt til tiden etter påske, før konfirmasjonen og før vårflyttingen av reinen. Daglig leder sier også at de vurderer å lage to konfirmantleirer i løpet av året for å skape flere treffpunkter med konfirmantene.

Synliggjøring av prosjektet

En del av de andre tiltakene i prosjektet har hatt til oppgave å synliggjøre det sørsamiske for den øvrige befolkningen. De er ulike i karakter og varierer fra både gudstjeneste, radiogudstjeneste og en teltkirke. Det bør også i denne sammenhengen nevnes at de markerer Samefolkets dag i Nord-Rana.

Gærhkoelåavthgåetie, teltkirke, ble satt opp i forbindelse med kirkejubileet i Nord-Rana. Ytteren kirke var 30 år i 2007 og feiret ti dager til ende. I forbindelse med en gatefest ble en låavthgåetie satt opp til kirke. Folk kunne komme inn for å tenne lys og ha en stille stund. Teltet var betjent under hele festen, og de som kom fikk en innføring hvordan teltet var innredet som kirkerom. Tiltaket tjente som en synliggjøring av sørsamisk kirkeliv og prosjektet.

I forbindelse med jubileet ble det også holdt en jubileumsgudstjeneste i Ytteren kirke hvor det samiske kom til uttrykk under gudstjenesten. Det samme skjedde i forbindelse med en radiogudstjeneste fjerde søndag i advent. Gudstjenesten er tilgjengelig på www.nrk.no, hvor også den sørsamiske joiken Gaavalohke ble fremført. De regner med at de hadde ca 1 million lyttere til gudstjenesten.

8.4 Trosopplæring i sørsamisk område

Arbeidet i sørsamisk område har mer til felles med de nordsamiske minoritetsområdene enn med Indre Finnmark prosti. Området er stort, og det er snakk om en minoritetsbefolkning som er lite synlig. Det gjelder også i kirkelige sammenhenger. Språket er lite brukt og den eneste klare identitetsmarkører er reindrift. Det uvanlige med prosjektet er at de fester det lokalt, i basen, for å nå ut til hele området, som et brohode.

Sørsamisk kirkeliv og trosopplæring er avhengig av å utnytte de ressursene de har tilgjengelig i sørsamisk område på en annen måte enn i Indre Finnmark. I motsetning til de samiske kjerneområder eksisterer det få strukturer som det er mulig å knytte trosopplæringsarbeidet til. Historiske og kulturelle årsaker ligger også til grunn for at det sørsamiske er svakt i kirkelig sammenheng. Toamma Bientie hevder at sørsamene aldri tok til seg kristendommen på samme måte som nord- og lulesamene. En annen grunn ligger utvilsomt i fornorskingsprosessen.

For i likhet med kystsamisk område i Finnmark og Troms, har det sørsamiske blitt usynlig og gjemt for det utrenede øye. De fleste nordmenn er bevisst på at det lever samer i Indre Finnmark, men hvor mange vet at det lever samer i Hedmark?

Det sørsamiske lever i enklaver omkring i det sørsamiske område, og opplever i dag at det norske samfunnet verdsetter det på en annen måte enn tidligere. Blant annet ved å gjøre sørsamisk til administrasjonsspråk i Nord-Trønderlag og Snåsa kommune, se over, men også ved å satse på revitalisering av det sørsamiske språket.

Etter at Nidaros bispedømmeråd i 2004 foreslo å opprette en egen sørsamisk menighet, arbeides det nå for å opprette en kategorialmenighet for hele det sørsamiske område. Tanken er at det vil styrke det kristelige liv blant sørsamene. De vil selv få ansvar for å utvikle et menighetsliv med utgangspunkt i sørsamisk identitet. Samtidig understrekes det at kategorialmenigheten ikke skal redusere arbeidet med å tilrettelegge for sørsamers deltakelse i de lokale menighetene.¹¹² Samisk kirkeråd har ikke vurdert det som hensiktsmessig å ta stilling til dette spørsmålet før organiseringen av hele samisk kirkeliv var behandlet og utsatte saken.¹¹³ Saken ble sendt ut på høring, og rådet valgte å støtte forslaget i 2007.¹¹⁴ Det er knyttet stor forventning til dette også i Nord-Rana menighet med tanke på kateketstillingen de har forsøkt å opprette. Frykten er at de både mister stillingen, og at den ender opp med å bli en konsulentstilling.¹¹⁵

Et annet aspekt ved prosjektet er å knytte kontakter med skoler og viktige personer i sørsamisk område. Dette arbeidet er tids- og ressurskrevende. Det er først etter at prosjektleder har gått opp til 75 prosent stilling at dette arbeidet har fått luft under vingene. Prosjektet er avhengig av gode kontakter, både for å styrke arbeidet med sørsamisk kultur og identitet, men også for å nå de riktige personene.

Sørsamisk språk har helt andre vilkår enn for eksempel nordsamisk. Språket står svakt i de fleste miljøer, også blant reindriftssamer.¹¹⁶ Bientie opplever at det er vanskelig å integrere samisk språk i alle sammenhenger. Språket kan virke ekskluderende overfor de som ikke behersker språket, og det er en ofte et sår punkt. Mangel på språk har ført til identitetstap og derfor er det grunn til å være varsom med språkbruk. Oppvåkningen som skjer er positiv, og det er viktig at kirken er med på å revitalisere språket. Av større bibeldeler eksisterer bare Markusevangeliet oversatt til sørsamisk, i motsetning til både nord- og lulesamisk hvor hele Det nye testamente er oversatt. Bierna Bientie

---

¹¹² NOU 2006: 2

¹¹³ SKR 31/04

¹¹⁴ SKR 12/05 og SKR 12/07

¹¹⁵ Samtale med Toamma Bientie, Berit Moss og Tore Kolltveit, 4.2.2008

¹¹⁶ Toamma Bientie, 4.2.2008

---

arbeider med å oversette flere tekster, en krevende oppgave hvor det mangler et apparat bak.

Prosjektet i Nord-Rana har hatt en noen uheldig start. Det skyldes både at prosjektstillingen ikke kom godt i gang, og at sørsamisk område har en rekke spesielle utfordringer. Det er vanskelig å etablere arbeid over store avstander, og følgelig enda vanskeligere å gi et kontinuerlig tilbud over de samme store avstandene. Det er en svakhet i prosjektets tanke om å være brohode når man bare opererer med en prosjektansatt. Faren ligger i at arbeidet ikke får festet seg noe sted.

---

9 Sentrale spørsmål i samisk trosopplæring

Samisk trosopplæring står ved et veiskille. Etter flere hundre år hvor kristendom på norsk har dominert og preget trosopplæringen blant samene gir Trosopplæringsreformen en mulighet til å etablere noe nytt. Fornorskningstiden har hatt ødeleggende konsekvenser for samisk språk, kultur og identitet, men sammen med generelle holdningsendringer gir Trosopplæringsreformen muligheten til å tenke gjennom hva samisk trosopplæring kan være og hva den bør være i dag.

Det grunnleggende spørsmålet er: Hva er kristendom på samisk? Sammen med dette spørsmålet står ressursspørsmålene, som også er en viktig forutsetning, se over. Dersom ikke ressursene forvaltes rett, kan trosopplæringen raskt fungere fornorskende. Derfor må man ikke bare få økte ressurser, men også se på hvordan man bruker dem. Konsekvensen vil kunne bli at trosopplæringen bare blir trosopplæring for samer, men for samer uten språk, kultur og identitet. Det vil ikke være en samisk trosopplæring.

Hva er samisk trosopplæring? Det finnes ingen offisiell definisjon av samisk trosopplæring, selv om Samisk kirkeråd har gitt en forklaring av begrepet: *"Med samisk trosopplæring menes dåpsopplæring for barn og unge med samisk tilknytning"*. Se Samisk trosopplæring, www.kirken.no. I sitt tilleggsdokument til Kirkemøtets sak 12/01 går rådet litt nærmere på hva som er særpreget ved samisk trosopplæring: *"... et tilpasset innhold som reflekterer folkegruppens kulturelle tilpasning, og organiseringen må ta hensyn til bosettingsmønsteret"*. Her forstås samisk trosopplæring som noe annerledes, både kulturelt og tilpassingsmessig. Samtidig sies det at samiske barn og unge skal være subjekt i egen trosopplæring og samisk åndelighet skal være en hjelp til livsorientering og livstolkning.

Samisk kirkeråd har også arbeidet aktivt med spørsmålet om hva samisk trosopplæring er i forbindelse med årlige verdikonferanser de siste årene.

Likevel er det vanskelig å gi et fyllestgjørende svar på hva samisk trosopplæring er. Svært få informanter har en klar formening om hva det er eller har gitt en definisjon på hva det er. De har formidlet noen momenter som hører med til en samisk trosopplæring, blant annet at det handler om språk, kultur og identitet. Grunnlagsspørsmålene bør reflektere over språket som forutsetning for samisk trosopplæring, samt hvilke kulturelle trekk som bør tas hensyn til. For å kunne gjøre dette

---

siste skal vi først se på selve forutsetningen for å snakke om en kristen samisk trosopplæring.

I det følgende skal vi først se på kontekstualisering. Påstanden som settes frem er at all trosopplæring, akkurat som teologi, må være kontekstuell. Vi skal beskrive fenomenet ved å ta utgangspunkt i teologiens kontekstualitet, begrunne påstanden og forsøke å trekke opp noen grenser for hvor langt det er mulig å gå. Deretter skal vi se på det samisk språket betydning. I tredje og siste del skal vi se litt bredere på kultur og identitet.

9.1 Kontekstualisering

9.1.1 Hva er kontekstualisering?

Hvilke elementer eller aspekter ved samisk religion er relevant for kirkens trosopplæring? Spørsmålsstillingen aktualiserer en bestemt type teologisk diskurs, nemlig *kontekstualiseringsspørsmålet*.

Kontekstualisering er et teologisk anliggende som innebærer at kristendommen må slå rot i et lokalt miljø på en slik måte at lokale skikker, tradisjoner, verdisyn og livstolkning preger kristendommens uttrykksformer. Denne form for teologi bør stå helt sentralt i kirkens trosopplæring fordi den vil kunne styrke forståelsen av kristendommens relevans og betydning.

En av de mest benyttede definisjoner på kontekstualisering er “... *a way of doing theology in which one takes into account: the spirit and the message of the gospel; the tradition of the Christian people; the culture in which one is theologizing; and social change in that culture, ...*”.¹¹⁷

Stephen B Bevans poeng er kort og godt at kontekstualisering er et forsøk på å forstå kristen tro i lys av en bestemt kontekst. I sin reviderte utgave av sin klassiske innføring i kontekstuell teologi, modererer og presiserer han sin definisjon noe: “... *contextual theology [is] taking two things seriously: the experience of the past (recorded in scripture and preserved and defended in tradition) and the experience of the present, that is, context (individual and social experience, secular or religious culture, social location, and social change)*”.¹¹⁸ Det er en samtale mellom to ulike kontekster. Kontekstualisering er slik sett et fundamentalteologisk tema, dvs at det er en del av refleksjonen over spørsmålet om hva teologi er og hvordan teologi skal bedrives, teologiens prinsiplære. Fenomenet er ikke nytt i historisk sammenheng, men har ofte hatt skiftende vilkår opp igjennom historien. I nyere tid har teologiens situerthet og kontekstualisering fått en sentral plass innenfor prinsiplæren.

---

¹¹⁷ Bevans 2000, s. 1

¹¹⁸ Bevans 2002, s. xvi

Kontekstualisering er en form for opprør mot en monolittisk, universell teologi som har rådet grunnen i en kristen enhetskultur frem til moderne tid og som har en pretensjon om å være sann til alle tider, alle steder, alle kontekster.¹¹⁹

Det er selvsagt mange måter kontekstualisering kan gjennomføres på, og det er utviklet flere modeller for denne type teologi.¹²⁰ Poenget er at alt teologisk arbeid ikke bare må forholde seg til Skriften som norm, men også til den kulturelt betingede menneskelige erfaring. Kontekstuell teologi må derfor også bygge på den lokale kulturens premisser der teologien har sin forankring. Teologien vil ha ulike uttrykksformer ettersom stedene er forskjellige der troen skal praktiseres. Hva som passer for Snåsa og Tysfjord, trenger ikke være gyldig på samme måte i Kautokeino eller i Tromsø selv om troens innhold alltid søker å tale til troende mennesker og bidra til at også andre mennesker kommer til en kristen tro. Om enn *evangeliet* er det samme overalt og til alle tider, vil måten en evangelisk tro kommer til uttrykk på variere i henhold hvor den skal leves og omsettes i kristen praksis.

Den nåværende leder av Sámi girkoráđđi, Tore Johnsen, har nylig utgitt boka *Jordens barn, Solens barn, Vindens barn* (Oslo 2007). Bokens målgruppe er unge voksne og voksne, og den viser mange eksempler og spennende tilnæringsmåter på hvordan samisk kontekstuell teologi kan uttrykkes. Andre typer tilnæringer til samisk kristentro og trosopplæring er selvsagt også mulig. Prester som Bierna Bientie¹²¹ i Sør-Hålogaland/Trøndelag og Torgeir Norwich¹²² i Nord-Hålogaland har pekt på viktige tematiske felt som de mener kan inspirere til kontekstuelle tilnæringer for den videre utviklingen av samisk kirkeliv.

Flere samiske stemmer er også å finne, f.eks. i publikasjoner som Sámi girkoráđđi sitt hefte *Vi bekjenner at jorden hører Herren til. Studieprosjekt i Sápmi 1994-1996* (1999), samt heftet utgitt av Nordiska Ekumeniska Rådet, *Kyrkan i Sápmi* (1995). Begge bør trekkes frem som uttrykk for den fremvoksende samiske kontekstuelle teologien.

---

¹¹⁹ se Bosch 1991, s. 420-25

¹²⁰ Jfr. f.eks. Stephen Bevans, *Models of Contextual Theology*. Chicago 1992, Robert J. Schreier, *Constructing Local Theologies*. Chicago 1985 og *Gud i funktion: en orientering i den kontekstuella teologin* (Stockholm 1997). Se også det avsluttende kapittelet i Tore Johnsen, *Jordens barn, Solens barn, Vindens barn*. Oslo 2007.

¹²¹ Jfr. Bienties artikler "Det er landet som eier folket": et sørsamisk økoteologisk perspektiv" i Hans-Jürgen Schorre og Tom Sverre Tomren (red.), *Grønn Postill*. Oslo 2001: 134-141.

¹²² Jfr. hans avhandling *Teologi i et etnisk sammensatt landskap: syv samtaler om natur og gudsforståelse*. Stensilserie D-02, Institutt for religionsvitenskap, Universitetet i Tromsø. Arbeidet henter sitt materiale først og fremst fra det markesamiske miljøet i Sør-Troms og fokusere på den religiøse naturforståelsen.

Sett under ett peker alle disse arbeidene frem mot en bredere diskusjon omkring teologisk grunnlagsproblematikk som dagens kirke ikke kan komme utenom i arbeidet med et samisk trosopplæringsprosjekt. Med utgangspunkt i hvordan Tore Johnsen bruker trosbekjennelsens struktur i sine teologiske overveielser, kan vi peke på en del viktige problemstillinger man trolig er nødt til å forholde seg til i ethvert kontekstuellet preget trosopplæringsprosjekt:

9.1.2 Kontekstualisering eller inkulturasjon?

Begrepet "kontekstualisering" kommer fra latin *contextus* (*con* med/sammen og *textus* vev), dvs. sammenveving. Begrepet uttrykker omstendighetene omkring en hendelse, tilstand eller utsagn, dvs teksten. Det blir blant annet benyttet i kommunikasjonsteori og lingvistik, og har vært brukt innenfor teologi siden 1972 (Bevans 2002, s. 26).

Det er benyttet ulike begreper for kontekstualisering, blant annet er det innenfor katolsk teologi vanlig å benytte begrepet "inkulturasjon". Begrepet er blant annet gjort kjent gjennom Pave Johannes Paul II ensyklika om misjon, *Redemptoris Missio* (1990), hvor inkulturasjon beskrives i følgende ordlag under rubrikken "Incarnating the Gospel in Peoples' Cultures":

The process of the Church's insertion into peoples' cultures is a lengthy one. It is not a matter of purely external adaptation, for inculturation "means the intimate transformation of authentic cultural values through their integration in Christianity and the insertion of Christianity in the various human cultures."
(*Redemptoris Missio*, s 52)

Begrepet forstås som en gjensidig prosess, men likevel noe smalere enn det vi har skissert over med begrepet kontekstualisering. Hos den katolske teologen Aylward Shorter (*Toward a Theology of Inculturation*, 1988) forstås inkulturasjon som en modell for kontekstualisering, og ikke som et overordnet begrep for selve fenomenet.

Andre begreper i tillegg til inkulturasjon er blant annet stedegengjøring dvs å gjøre teologien lokal, men Stephen B. Bevans argumenterer for at begrepet kontekstualisering dekker fenomenet bedre, blant annet fordi det er bredere. Det dekker også sosiale, politiske og økonomiske strukturer og er en mer dynamisk term som tar kulturell forandring på alvor.

9.1.3 Teologi som livstolkning

Mennesket er et meningssøkende vesen, og menneskets søken etter mening kalles blant annet livstolkning. Livstolkning er "forsøket på å finne mening i vår erfaring av livet og verden omkring oss" (Gravem 1996). Vi har tilgang til virkeligheten gjennom våre erfaringer, som vi tolker i rammen av et større hele i en uavbrutt prosess. Livstolkningen

foregår derfor hele tiden i ulike kontekster, enten det er innenfor religiøs eller ikke religiøs ramme. Gravem selv foreslår en definisjon på hva kristen livstolkning er: ”[F]orståelse av oss selv og vår virkelighetserfaring i lys av Bibelen og dens virkningshistorie i kirkelig lære, tradisjon og fromhetsliv”.

Det Gravem beskriver her er teologiens oppgave. Teologien har en hermeneutisk oppgave, utover å forsøke å overlevere kirkens lære, dogma, gjennom å forsøke å tyde og artikulere ”erfaringer som finnes i menneskelivet, og åpne for nye erfaringer” (Henriksen 2007, s. 23). Gjennom å bruke språket til å beskrive virkeligheten skaper teologien rom for nye erfaringer innenfor en religiøs virkelighetsforståelse. Språket i utvidet forstand hentes fra ulike kontekster, fra menneskelivets ulike arenaer.

Forholdet mellom teologi og kultur forstås positivt innenfor denne måten å forstå teologiens oppgave på. Det er nemlig et avhengighetsforhold som skisseres: Teologien er avhengig av erfaringene, språket og konteksten for å kunne være livstolkning, mens erfaringene er avhengig av livstolkning for å gi mening.

Forholdet mellom teologi og livstolkning forstått som en hermeneutisk prosess viser også at forholdet mellom forståelse og formidling er viktig. Måten noe formidles på påvirker måten det forstås på. Kontekstualisering hjelper med å gi et fokus på samvirket mellom budskap og kontekst i formidlings- og forståelsesprosessen. For å skape forståelse må formidlingen ta hensyn til konteksten. Et opplagt eksempel er å ta i bruk det er stedege språket, jf eksemplet over med begrepet kjærlighet på henholdsvis samisk og norsk.

En foreløpig konklusjon er derfor at trosopplæring innenfor det samiske samfunn er avhengig av både en kontekstuell teologi, så vel som en kontekstuell pedagogikk for nettopp å være en samisk kontekstuell trosopplæring. Vi skal nå se på hvordan det ble arbeidet med kontekstualisering den første kristne tiden. Det er med på å begrunne hvorfor vi skal arbeide kontekstuellt.

9.1.4 De første kristne og kontekstuell teologi

Den første kristne forkynnelse, trosopplæring og teologi fikk ulikt preg avhengig av ulike forhold, slik det er beskrevet i Det nye testamente (Bosch 1991, ss. 15-178 og Jeanrond 2001). Enkelte teologer tenker interkulturelt i fremstillingen av de ulike kristne miljø og utformingen av teologiene, som eksisterte de første hundre år etter Jesus fra Nasaret, f.eks. James Dunns *Unity in Diversity in the New Testament. An Inquiry into the Character of Earliest Christianity*. I dette ligger en del innrømmelse at kristen tro alltid har vært kulturelt situert og har alltid måttet ta stilling til interkulturelle problemstillinger.

Den allerede nevnte ensyklikaen *Redemptoris Missio* nevner en rekke taler i Apostlenes gjerninger som eksempler på inkulturasjon, blant annet Areopagostalen til Paulus (Apg 17,22-31). I denne talen går Paulus i dialog med den stedege kulturen, nemlig Atens filosofer og diktere. Paulus' forkynnelse tar form av en dialektisk bevegelse, mellom en aksept på den ene siden og kritikk på den andre siden. Atenernes søken etter Gud, den som har skapt de, forstås positivt, men han bor ikke i templer. Paulus forsøker her å gjøre den kristne tro forståelig for atenerne, med både aksept og avvising.

Paulus' tale på Areopagos er et eksempel på kontekstualisering i Det nye testamente hvor både avsender, mottakere, teologi og metode er mulig å identifisere (se Morland 1994). Det er ikke alltid like lett i andre deler i NT. Likevel er det mange andre eksempler som vi kan nevne.

Bevitnelsen av Jesushendelsen i form av fire bøker, evangeliene viser ikke bare at det var flere vitner til hendelsen, men også at det var ulike miljø og adressater for forkynnelsen. Den teologiske betydningen av at Matteusevangeliet synes å rette seg mot jødekristne og Lukasevangeliet til hedningekristne må nødvendigvis ta innover seg hva det betyr at kristologien uttrykkes forskjellig (Williams 2000, s. 55). Enkelte bibelforskere har forsøkt å fortolke ulike teologier og kristologier som årsaken til at det finnes forskjellige konfesjoner (Käsemanns artikkel "*Begründet der neutestamentliche Kanon die Einheit der Kirche?*" fra 1951/52). I vår sammenheng skal vi heller vise til at vi synes å ha en form for koeksistens mellom ulike teologier, som er avhengig av de ulike kontekster teologien, forkynnelsen og trosopplæringen gestaltes innenfor.

I Johannesevangeliet finner vi en særpreget beskrivelse av Jesus Kristus som "ordet" (gr. *logos*). Det greske begrepet *logos* er vanskelig å oversette og bakgrunnen til begrepet er omdiskutert. Bakgrunnen til begrepet er blant annet den gresk-hellenistisk filosofiske retningen stoicismen. I stoicismen er *logos* verdensfornuften og -formålet, som er guddommelig og faktisk den eneste gud stoikerne anerkjente (Barret 1989, s. 65). Johannesevangeliet er mest sannsynlig skrevet i Efesus (Brown 1997, s. 334), og det er ikke tilfeldig at begrepet *logos* er valgt for det guddommelige vesen som ikler seg kjøtt. Efesus var en smeltedigel for ulike filosofiske og religiøse strømninger og evangeliet er fortalt "*in a way that adressed the religious and cultural maelstrom of Asia Minor at the end of the first century*" (Moloney 1998, s. 6). Uten at vi har gått inn på hele bakgrunnen til *logos*-begrepet, også den jødiske, er det forståelig i lys av konteksten, hvorfor akkurat dette begrepet ble valgt i Johannesevangeliet.

Vi skal ta for oss et eksempel fra oldkirken også. I de første århundrer forsøkte kirken hovedsakelig for å bilegge indre stridigheter om hvem Jesus fra Nasaret var. I bekjennelsesdannelsen gikk kirkemøtet i Nikea

ganske langt. I forsøket på å definere nærmere forholdet mellom Gud og Sønnen benyttet kirkefedrene begrepet *homoousios* (gr. samme vesen). Oskar Skarsaune har rett i at dette begrepet ”representerte en nokså radikal nyhet i en kirkelig bekjennelse” i og med at begrepet ikke er å finne i Det nye testamente (Skarsaune 1997, se dog Fil 2,7). Begrepet ble tatt fra gnostikerne, manikeerne, og anvendt i bekjennelsen (se f.eks. tekstutdraget hos Williams 2001, s. 270). Et ganske dristig trekk, og selv om begrepet ble brukt for å presisere en innsikt fra Det nye testamente, i sær Johannesevangeliet, så er det et relativt radikalt eksempel på kontekstualisering.

Vi har forsøkt å hente frem noen historiske eksempler på at den første kristne tiden kontekstualiserte evangeliet om Jesus Kristus. Det ble gjort på ulik måte og i varierende grad. Vi skal nå se på en teologisk begrunnelse for kontekstualisering.

9.1.5 Teologisk begrunnelse for kontekstualisering

Stephen B Bevans opererer med eksterne og interne grunner for kontekstualisering (Bevans 2002, s. 9-15). Vi skal ikke gå nærmere inn på de eksterne grunnene, de er i stor grad historiske og kulturelle, men se på ulike teologiske dimensjoner ved en begrunnelse av kontekstualisering.

Den *første* begrunnelsen er det inkarnatoriske ved kristen tro. Kristen tro er troen på at Gud, skaperen, er kommet verden og menneskene nær i mennesket Jesus Kristus. Gud ble kjøtt i mennesket Jesus (Joh 1), han ble mennesker lik (Fil 2) og i ham har Gud latt hele sin fylde ta bolig (Kol 1). Inkarnasjon er konkretisering, med Bevans ”*becoming particular*”, i og med at Gud identifiserer seg så dypt med det skapte at han går helt inn det. I likhet med Kristus må budskapet om ham kontinuerlig inkarneres i de kontekstene det inngår i dersom det skal formidles slik at mennesker kan berøres av det, tro på det og forstå det.

Den *andre* begrunnelsen er kristen tro som skapelsestro. Kristen tro er troen på at Gud er skaperen av alle ting. Bevans tolker denne virkeligheten som sakramental i god katolsk tradisjon (Bevans 2002, s. 12f), i og med at Gud møter menneskene i konkrete ting og mennesker som ”*åpenbarer skaperen som aktiv og kjærlig mot sin skapelse*”. Dersom Gud er opphavet til alt det skapte så vil han mangfoldet, de ulike kontekster, kultur, menneskelig erfaring og historie. Kontekstualisering er å ta dette mangfoldet på alvor og jobbe aktivt med de ulike kontekstene.

Den *tredje* grunnen som Bevans er inne på er Guds aktive nærvær, ved Den hellige ånd, gjennom sin åpenbaring og i kirkens mangfold. I de første ligger en vekt på at åpenbaring ikke er noe statisk og evig uten personlig berøring med menneskers liv (Jeanrond 1998, s. 138).

Åpenbaring er noe som skjer når Gud gir seg selv hen til mennesker i deres daglige liv. Bevans konkluderer med at *“This new, interpersonal notion of revelation, in other words, points to the necessity of a theology that takes seriously the actual contexts in which men and women experience God”* (Bevans 2002, s. 14). Det siste momentet til Bevans omhandler kirkens katolisitet forstått som den dimensjon ved kirken som sørger for at kirken bevares i hele evangeliet og forsøker å leve det ut i alle deler av verden og i enhver kulturell kontekst (Bevans 2002, s.14).

Disse begrunnelsene er dypest sett en trinitarisk begrunnelse for kontekstualisering, dvs den kristne tro på at Gud er treenig: Fader, Sønn og Hellig ånd. Gud er en sosial trinitet, et dynamisk fellesskap som er tilstede og aktiv i verden. *“Christian theologians need to do theology contextually because God is present and acts contextually”* (Bevans 2002, s. 15). Kontekstuell teologi er et en teologisk nødvendighet. Og vi føyer til at det også gjelder for kristen trosopplæring.

Stephen B. Bevans er også inne på den metodiske delen av arbeidet med kontekstuell teologi. Han identifiserer to poler med ulik teologisk grunnholdning, noe vi skal se viser seg i de modellene han stiller opp senere. Den ene polen er skapelsesorientert og den andre er frelsesorientert (Bevans 2002, s. 21). Mens den første fokuserer på det gode ved det skapte, kultur osv, tenderer den andre til å fokusere på det frelsen er til for. Det er noe nytt, det erstatter det gamle, som Jesus Kristus virker i verdens og menneskenes liv.

Bevans reflekterer også hvem som kan bedrive kontekstuell teologi og mener det er mulig for en som ikke har den kulturelle bakgrunnen å gjøre det, dersom det gjøres med ydmykhet og i ekte dialog med de som er av den kulturen.

Grensene for kontekstualisering må også trekkes. Bevans selv benytter seg blant annet av Robert Schreiters fem kriterier fra hans viktige bok *Constructing Local Theologies*. Vi skal ikke gå inn på de her, men nøye oss med å si at de er i stor grad formelle krav, konsistens, offentlighet, funksjon i kirken og lite innholdsbestemt. Vi skal i det neste se hvordan dette håndteres av ulike modeller for kontekstualisering.

9.1.6 Ulike modeller for kontekstualisering

Stephen B Bevans har gitt seks ulike modeller for måten kontekstuell teologi kan bedrives. Årsaken til at de nevnes her er at de kan være med å tydeliggjøre hva som skjer når kontekstualisering av kristen tro foregår i mer eller mindre reflekterte utgaver. De er nemlig ikke rene modeller, de er typologiske eksempler. De opptrer sjelden som rene modeller for kontekstualisering, men i kombinasjoner med hverandre (jf Tore Johnsen bemerkning i Johnsen 2007, s. 154). En annen fare med denne typologiseringen er at de som bedriver den ikke kjenner seg igjen.

Modellene beskrives i korthet under, og er ikke ment å gi en fullstendig oversikt med eksempler som de rettelig fortjener.

Modellene beveger seg mellom Bevans to kontekster, se over, på den ene siden erfaringen av den fortidige kontekst, skrift og tradisjon, og erfaringen av den nåtidige kontekst, individuell og sosial erfaring, sekulær og religiøs kultur, sosial situerthet og sosial forandring. De to første modellene utgjør på mange måter grunnbevegelsene og de andre modellene vektlegger aspekter ved disse to.

Den *første* modellen er oversettelsesmodellen. Denne modellen er den mest vanlige, og den handler om å plante evangeliet inn i et språk og en kultur. Åpenbaringen er primært et budskap som skal oversettes til et forståelig språk, symboler, fortellinger osv i den nye kulturen, dvs. en bevegelse fra den fortidige kontekst til den nåtidige kontekst. Denne modellen opplever konteksten som budskapet skal sås inn i positivt og er tro mot det historiske budskap, men har ofte en begrenset og naiv forståelse av både kultur og evangelium. Og åpenbaringen forstås som veldig statisk, se over.

Den *andre* modellen er den antropologiske modellen. Den står nærmere den nåtidige konteksten sammenlignet med oversettelsesmodellen, og handler om å la det som allerede finnes vokse. Bildet Bevans bruker er å vanne en plante, og åpenbaringen forstås som et personlig nærvær allerede til stede i konteksten, se over, dvs. en bevegelse fra en nåtidig kontekst til den fortidige kontekst. Akkurat som oversettelsesmodellen forstås konteksten positivt, og den gis som regel samme status som skrift og tradisjon. Måten å arbeide på gir nye perspektiver på kristen tro og tar på alvor menneskene som åpenbaringen formidles til. Problemet med modellen er at teologien kan ende opp med en kulturrelativistisk forståelse av kristen tro og samtidig bli veldig kulturromantisk.

Den *tredje* modellen er praksismodellen. Denne modellen forbindes ofte med frigjøringsteologien, se også Don Brownings praktiske teologi, i og med at den vektlegger dialektikken mellom teori og praksis (Gutiérrez 2001, s. 50ff). Teologen blir på mange måter en gartner som arbeider kontinuerlig med å plante, vanne og luke hagen. Åpenbaringen forstås som Guds nærvær og handling i historien, og bevegelsen mellom de to kontekster går frem og tilbake, jf den hermeneutiske spiral. Den nåtidige konteksten forstås både som positiv og negativ og som nesten likeverdig med skrift og tradisjon. Modellen har blitt kritisert for en sterk avhengighet av marxistisk ideologi.

Den *fjerde* modellen er den syntetiske modellen. Modellen forsøker å kombinere andre modellers sterke sider og arbeider dialogisk. Åpenbaringen er mangfoldig, den er både å finne i budskapet, i den personlige erfaring og i Guds handlinger i historien. Bevans gir et bilde

---

for modellen i en gartner som kryssbestøver mellom ulike planter. Den nåtidige konteksten oppleves som ufullstendig akkurat som skrift og tradisjon, og må kompletteres av den fortidige konteksten. Modellen viser stor vilje til å diskutere i en pågående prosess, men er veldig utydelig som metode.

Den *femte* modellen er den transcendentale modellen. Modellen, som er den vanskeligste å forstå, er et forsøk på å sette subjektet i fokus og er en metamodell, jf Kants transcendentale metode. Gjennom refleksjon over subjektets erfaring kan en felles erfaring artikuleres. I den personlige og individuelle/felles erfaring kommer åpenbaringen til syne, og den er ikke mulig å fiksere i skrift, dogma eller teologiske konstruksjoner. Skriften og tradisjonen forstås som ufullstendig og den nåtidige konteksten er positiv og troverdig. Akkurat som den syntetiske modellen tydeliggjør denne modellen kontekstuell teologi som en pågående prosess, men den er alt for abstrakt og vanskelig å sette ut i livet.

Den *sjette* og siste modellen er den motkulturelle modellen. Modellen, som er ny i Bevans reviderte utgave av sin bok, tar på alvor at det er kontekster som ikke er forenelig med kristen tro. Åpenbaringen forstås som historiens fortelling om Jesus Kristus og konteksten er tydelig underordnet skrift og tradisjon og er ufullstendig. Skrift og tradisjon er fullstendig, men forstås bedre gjennom interaksjon med andre kulturer. Grunnen skal gjødsles og lukes slik at frøene kan sås. Den har i så måte en del til felles med praksismodellen. Styrken i modellen ligger både i at den tar på alvor kontekstene og deres særpreg, men også dets troskap til budskapet. Faren ligger i at den blir antikulturell og ikke evner å bringe kulturen i tale.

Arbeidet med å kle på Jesus Kristus viser seg altså som mangfoldig arbeidsoppgave. Det finnes flere ulike innfallsvinkler med ulike forutsetninger som fører til ulike resultater. Vi skal nå se kort på noen slike innfallsvinkler i en samisk kontekst.

9.1.7 Kontekstualisering innenfor en samisk kontekst

Ettersom all teologi er kontekstuell teologi er det grunn til å tro at kristen misjon og forkynnelse har arbeidet kontekstuellt med den samiske konteksten fra det første møtet mellom kristne misjonærer og forkynnere og samiske kultur og samfunn. Per Oskar Kjølås' bok om samisk bibeloversettelse viser at problemstillingen har vært der hele tiden.

I det følgende skal vi kort se på tre ulike teologer. Det første er Læstadius og er en form for teologi som ikke er bevisst på å være kontekstuell. De to andre er de nålevende samiske prestene Bierna Bientie og Tore Johnsen, som hver på sin måte reflekterer over teologiens kontekstuelle side.

Lars L. Læstadius (1800-1861)

Læstadius studerte botanikk og teologi, det ene ble en interesse og det andre ble livsoppgaven. Knyttet til prestegjeringen og teologien arbeidet Læstadius med blant annet samisk mytologi. Han var også en pioner i utviklingen av det lulesamiske språket (Kristiansen 2005, s. 58).

Læstadius' teologi og læstadianismen er beskrevet av pedagogen Jens-Ivar Nergård som en slags form for samisk naturreligion (Nergård 2000 & 2006). Nergård hevder at Læstadius kristnet den gamle samiske naturreligionen og noen av dens uttrykksformer, altså en kontinuitet mellom førkristen samisk religion og læstadianismen (Nergård 2006, s. 109). Nergård viser spesielt til det som Læstadius omtalte som nådestegn, dvs. kristusvisjoner av naturreligiøs karakter. Synene setter han i forbindelse med førkristne religiøse opplevelser, blant annet i form av noaidens seanse. Læstadius' teologi "*smelter sammen*" den kristne og førkristne tradisjon og Nergård beskriver det som en transformasjon når tradisjonene vokste sammen (Nergård 2000, s. 219). Dette, sammen med en del andre faktorer, er en grunn til at læstadianismens kraft i det samiske samfunn i dag. Tradisjonen konserverer faktisk samisk førkristen religion.

Religionsviteren Jorunn Jernsletten har i et foredrag om forskjellen mellom nord-/lulesamisk og sørsamisk religiøsitet beskrevet læstadianismen som en kontekstualisering av det kristne budskap, . Hun gir en del eksempler på ulike former. Et av eksemplene er Læstadius' prekenstil, han formet forkynnelsen "*etter strukturene i den muntlige formidlingsformen som folk var vant med*" (Jernsletten 2002, s. 3). Bilder, metaforer og lignelser knyttet til hverdagslivet ble brukt for å skape identifikasjon. Hun mener også at begrepet "*den himmelske forelder*" kan knytter et kvinnelig aspekt til Gud, siterer også den svenske forskeren Carl F. Hallenkreutz som knytter dette sammen med de førkristne samiske gudinnene Máttaráhkká og Sáráhkká (fruktbarhetsgudinner, Jernsletten 2002, s. 3). Disse gudinnene er på Anders Poulsens tromme koblet til Maria, Jesu mor (Mebius 2003, s. 48).

Lars L. Læstadius teologi kan ut i fra vår samtid og våre kriterier tolkes som en form for kontekstuell teologi, det viser både Nergård og Jernslettens bidrag. Spørsmålet er hvilken utforming teologien fikk? Nergårds lesning av nådestegnene viser trekk av den antropologiske modellen, hvor på mange måter evangeliet hentes ut kulturen, ut av de naturreligiøse erfaringer og inn i en kristen referanseramme (se Gravem over). Jernslettens bidrag knytter selv det til det vi har kalt over for praksismodellen, men det første eksemplet vi har vist til er mer i tråd med oversettelsesmodellen. Det handler om å oversette evangeliet inn i en samisk kontekst. Eksemplet med den himmelske forelder er noe mer komplekst. Det er en nyskaping både i forhold til kristen kontekst og samisk kontekst.

Bierna Bientie (195?-)

Bierna Bienties er en sørsamisk teolog og spiller en viktig rolle i det sørsamiske samfunnet. Da han ble foreslått som bispekandidat i Nidaros i 2007 ble han nødt til å trekke seg fordi konsekvensene for sørsamisk kirkeliv ville bli for store. Bientie har, sammen med andre, arbeidet med å oversette bibeldeler til sørsamisk (Kjølaas 1996, s. 114).

Han har arbeidet med liturgi i lys av kontekstuell teologi. Tidligere har han vært sentral med å oversette Den norske kirkes høymesseliturgi av 1977 sammen med musikeren Frode Fjellheim, som er lagt ut på Nidaros bispedømmes hjemmeside. Musikken er tilgjengelig på www.vuelie.no. De siste par år har de arbeidet med sørsamisk dåpsliturgi, og denne ble presentert på Samisk verdikonferanse høsten 2007 i Tromsø. Liturgien henter inn elementer fra både norsk, svensk og samisk kontekst for å lage en ny praksis. Begrunnelsen for arbeidet er skapelsesteologi og inkarnasjonsteologi. Fra samisk tradisjon har liturgien vektlagt barnet som villet av Gud, vekt på navnet, familie og ikke minst faddere. Vannet som naturelement og beskyttelse fra det onde er også vektlagt i liturgien. Det er tenkningen om at barnet hører til i den store sammenhengen og det samiske utfyller og utdyper de tradisjonelle liturgiske leddene ved at samiske bilder og forestillinger hentes inn i den kristne dåpshandlingen.

Jorunn Jernsletten forteller også om en gudstjeneste som hun deltok i, hvor Bierna Bientie forrettet. Bientie utnyttet i gudstjenesten forskjellig symbolikk, blant annet at ilden (s.sa. *dålla*) i gammen, stedet det ble ofret til Sáráhkka, som bodde under ildstedet og var et symbol på Kristus som verdens lys (Jernsletten 2002, s. 11f). Jernsletten konkluderer med at Bientie gjør det samme som Læstadius, når han henter inn symboler fra folks dagligliv, og at klimaet for å gjøre det er lettere i sørsamisk område, se over. Hun viser også til at det er ulik holdning hos sørsamene til de gamle samiske tradisjonene, og at det preger hvordan de tolker Bienties bruk av samiske elementer.

Eksemplene over viser at Bientie representerer både en oversettelses- og antropologisk kontekstualiseringsmodell. Han oversetter både det kristne budskapet til samisk, samtidig som samiske symboler og forestillinger hentes inn og settes inn i en kristen referanseramme. I denne modellen utdyper og "samifiserer" de kristne riter og forkynnelse. Jernslettens analyse viser likevel at denne metoden oppleves ulikt og dermed blir menneskenes utgangspunkt ulikt og identifikasjonen med det samiske ulikt. For de som ikke forbinder noe med det gamle samiske oppleves kontekstualiseringen som romantiserende.

Tore Johnsen (1969-)

Tore Johnsen er en profilert samisk prest og teolog. Han vokste opp på Østlandet, men har arbeidet med kontekstuell teologi siden studietiden og

har publisert en god del bidrag til kontekstuell teologi de siste årene. Det er med andre grunn mulig å analysere Johnsens teologiske bidrag grundig og utførlig, men vi skal i denne sammenhengen bare kort forsøke å vise hvordan han tenker kontekstuell teologi.

Johnsen har arbeidet både med grunnlagstenkning for samisk trosopplæring, arbeidsmåter, samisk naturteologi og en samisk katekisme, teologi. I et foredrag på en konferanse om dåpsopplæring i 2004 holdt han et foredrag med tittelen ”*Samisk trosopplæring og forankringen i den samiske historien*”. I foredraget behandler han tre deler, først historien i vid forstand som kontekst for trosopplæring og teologi, så arbeidsmåten og så prosessene. Det siste er ikke relevant for oss, men både begrunnelsen og arbeidsmåten er interessant.

Johnsen peker på at samisk trosopplæring er viktig fordi det er en konfliktfylt historie, ”*knuter*” i åndslivet. Dersom denne historien ikke reises som kontekst vil det skape fremmedgjøring i forhold til egen identitet og tilhørighet. Trosopplæring skal være hjelp til livstolkning og livsmestring, og dersom det ikke arbeides med identitetsspørsmål og ”*knutene*” vil trosopplæringen bidra til å forsterke storkulturens fornorskning. Den teologiske begrunnelsen for å bedrive samisk trosopplæring med basis i historien som utfordring og mulighet inkarnatorisk, dvs at Kristus tar bolig og blir kjøtt i samenes liv og deres virkelighet.

Arbeidsmetoden som Johnsen benytter er basert hovedsakelig på den antropologiske modellen, selv om han i tillegg benytter oversettelses- og praksismodellen (Johnsen 2007, s. 152-4). I foredraget gestalter han arbeidet i fire ulike dybdenivåer som reflekterer de ulike modellene.

Det *første* nivået er bilder og illustrasjoner. Det handler om å oversette et begrep/forestilling med et samisk begrep/forestilling. Et eksempel som mange prester benytter er reinmerking, akkurat som mennesket i dåpen merkes med korset som et eiendomsmerke, fungerer reinmerket på samme måte. Det kan derfor benyttes i forkynnelse og undervisning som et bilde på at mennesket tilhører den gode hyre (Johnsen 2004a, s. 5).

Det *andre* nivået er tradisjoner, hvor verdier, normer, fortellinger og skikker brukes. Disse ligger på et dypere nivå i den kulturelle konteksten, både samisk kristendomsforståelse og samisk levemåte og spiritualitet. Disse hører nært sammen med det neste nivået, livsområde.

Det *tredje* nivået er livsområder i den samiske verden, dvs. større områder av konteksten som henger sammen. Johnsen nevner familie/slekt/rituelt slektskap som et slikt område og naturen som et annet (Johnsen 2003, 2004b og 2005). De samler og relaterer de ulike verdiene, normene, fortellingene og skikkene til hverandre.

Det *fjerde* og siste nivået er det Johnsen kaller forsonende konstruksjoner. Målet her er å knytte sammen kristen tro og samisk tradisjonell/førkristen åndelighet for å og skape noe nytt. Denne arbeidsmåten anerkjenner i stor grad det positive i det samiske og tenker seg at det kan tilføre den kristne tro noe nytt ved at det hentes inn i en kristen referanseramme.

Det er lett å identifisere både oversettelsesmodellen og den antropologiske modellen i denne arbeidsmåten, men det ligger en prioritet til den siste modellen ettersom den best tar utfordringen fra den samiske historien. Det er neppe tilfeldig at Johnsen velger å bruke ordet forsonende konstruksjoner. Forsoning er svaret på det grunnleggende problemet som Johnsen identifiserer i den samiske historien (Johnsen 2007, s. 100ff). I sin katekismeforklaring bruker han de ulike kontekstualiseringsmodellene aktivt og viser hvordan han beveger seg mellom disse ulike nivåene.

Johnsens arbeidsmåte egner seg godt som grunnlag for videre arbeid med samisk teologi og trosopplæring. Den identifiserer ulike nivåer i kontekstualiseringen og operasjonaliserer arbeidet.

Til sist: Johnsen selv har advart mot at samisk kirkeliv ikke må bli et ”*museumsliv*” (Johnsen 2003, s. 255), noe som betyr at han ikke går god for en romantiserende kulturfortolkning. Og han har understreket at hans katekisme ikke kan erstatte den bibelske fortelling, den er rammen som hans kontekstuelle teologi arbeider innenfor¹²³. Johnsen unngår slik å absoluttere sin samiske teologi.

9.1.8 Konklusjon

Vi har ovenfor forsøkt å argumentere for at all teologi og trosopplæring må være kontekstuell, fordi troens vesen er kontekstuell (Bosch 1991, s. 421). Det har vi gjort ved å vise at teologi, som livstolkning, har vært kontekstuell helt siden de første kristne og vi har forsøkt å begrunne det teologisk ved å vise til at den treenige Gud aktiv og levende i verden og menneskenes. Gud er til stede som skaper, frelser og forsoner i alle våre kontekster. Vi har også vist at det finnes ulike måter å tenke kontekstuell teologi på og at også innenfor en samisk kontekst har troens kontekstuelle natur utfoldet seg i teologi og undervisning. Læstadius er en fortidig representant for kontekstualisering, men også andre kunne vært nevnt i denne sammenhengen. Bientie og Johnsen er nåtidige teologer med en bevisst kontekstuell strategi.

Vi har forsøkt å etablere en form for grunnstein i en tenkning for samisk trosopplæring; at trosopplæringen må arbeide kontekstuell. Vi har ikke argumentert utførlig for et kunnskapsteoretisk syn som underbygger

---

¹²³ Samtale 21.5.2007

dette, til det vises det til religionspedagogisk litteratur (se Afdal et al. *Tro, livstolkning og tradisjon. Innføring i kontekstuell religionsdidaktikk*. 1997).

Vi skal nå se på språket som et element i grunnlagstenkningen.

9.2 Språkets betydning

Vi har tidligere i evalueringsdelen sett at språket spiller en viktig rolle i samisk trosopplæring, se over. Språk forstås gjerne som er en del av kulturen eller som selve grunnlaget for kulturen (Pannenberg 1983, s. 329). Vi har valgt å se på språket før vi behandler kulturen, det en praktisk disponering av stoffet fordi vi ønsker å utheve språkets plass i samisk trosopplæring.

Språket er en identitetsmarkør, og fornorskningstidens krav om at samene og kvenene skulle oppgå sitt morsmål har påvirket disse to folkenes identitet varig. Språket er med på å bevare kulturen, dvs. det en viktig kompetanse for å overlevere kulturen. De som har mistet språket har en grunnleggende tapsfølelse, det er både et tap å ikke beherske språket og dermed miste kontakten til den kulturelle tradisjon de står i. Dette har forskeren Pia Lane underbygget gjennom sine studier.

9.2.1 Lingvistiske studier til forholdet mellom språk og kultur

Lingvisten Pia Lane har forsket på et tema med relevans for samisk og kvensk språk. Hun har sammenlignet språkutviklingen hos finsktalende i Canada og kvener og finsktalende i Norge. Påstanden hun forsøker å belegge er at landenes språkpolitikk har hatt mye å si for språkernes status i Canada og Norge (Lane 2006; Vogt 2005).

Hennes studier viser at i et flerkulturelt samfunn er det nødvendig med en form for dobbelkvalifisering, både kjennskap til sitt eget språk og til landets språk, riksspråket. Sammenligningen mellom finsktalende i Canada og norske kvener viser at de førstnevnte har en levende og stolt kultur, mens de norske kvenene har mistet kulturarven. Forklaringen er opplagt. Lane sier ”*I den kvenske kulturen ble alle eventyr, sagaer, myter og ordspråk kommunisert på kvensk. Barna fikk ikke mye av den rike lokale kulturen, fordi besteforeldrene ble fratatt muligheten til å overføre denne kunnskapen*” (Vogt 2005). Undertrykkningen av minoritetsspråk i Norge har ført til at den kvenske kulturen er nesten borte.

I den kanadiske konteksten forsvinner det finske språket gradvis, men den gradvise overgangen til et nytt språk gir også muligheter for at tradisjonsformidlingen utvikler seg og tar nye former. Tap av språk blir dermed ikke så alvorlig, og de har mulighet til å bevare sin kultur og identitet på et nytt språk.

Lane viser gjennom sin studie at flerspråklighet, og flerkulturellhet, er en styrke for individ og samfunn. Å bevare samisk og kvensk som språk er derfor å investere i en ressurs i det norske samfunn, noe som også gjelder for Den norske kirke.

9.2.2 Språk og identitet i kirken

Hege Fjellheim Sarre har i sin hovedfagsoppgave analysert den norske kirke som et kulturelt felt for samisk kultur og identitet. Hun arbeider med ulike identitetsmarkører i oppgaven og språket er i følge henne en viktig indikator for bevisstgjøring i forhold til etnisk tilhørighet også med tanke på kirken (Sarre 2003, s. 70).

Sarre viser at i majoritetsområder er det selvfølgelig at gudstjenesten er på samisk, det ligger en forventning til at prest og andre kirkelige ansatte har samiske språkkunnskaper. Dette forholder seg annerledes i mindretallsområder, der forbindes samiske gudstjenester først og fremst til språket og eventuelt at til noen bruker samisk klesdrakt. Det er et generelt trekk at det samiske blir selvfølgelig i majoritetsområdene (Sarre 2003, s. 88) og i minoritetsområdene samisk usynlighet (Sarre 2003, s. 99f). Språket som identitetsmarkør fungerer forskjellig alt etter hvilket område av Sápmi vi snakker om, og det vil få konsekvenser for hvordan trosopplæringen kan og bør foregå.

Samisk kirkeråd, som har et ansvar for å styrke det samiske språket, har i sitt tilleggsdokument til Kirkemøtets sak 12/01 om trosopplæringsreformen fokusert nettopp på spenningen mellom majoritetsområder og ”andre samfunn”. Med det siste menes nok minoritetsområder for samisk språk og kultur, hvor det samiske møter motstand. Rådet legger både Grunnlovens § 110a og Sameloven, sammen med urfolks rettigheter, til grunn for arbeidet med språk og kultur. Det viser også til reformasjonen og Martin Luthers vektlegging av morsmålet som opplæringspråk for kristen tro.

Rådet viser også til at arbeidet med å oversette Bibelen til de samiske språk har tatt lang tid, men hovedproblemet ligger i at veldig mange av den voksne samiske befolkning ikke kan lese samisk. Den muligheten fikk de ikke gjennom sin skolegang, og mange har mistet språket sitt helt.

Majoritetsområder og språklig tilrettelegging

Vi har i evalueringdelen sett at i det samiske kjerneområdet, i Indre Finnmark, er det arbeidet målrettet med språket. Selv innenfor det vi betegner som et majoritetsområde er det store variasjoner mellom de ulike kommunene og menighetene. Språkets stilling er veldig forskjellig fra Porsanger til Kautokeino. Det gjenspeiler også i stor grad ressursbruken knyttet til språk. I Porsanger har ikke prestene kirketolk, noe som betyr at menigheten ikke får et fullverdig tilbud på samisk.

For å fange inn dette og bevisstgjøre dette i trosopplæringsarbeidet utarbeider trosopplæringsprosjektet i Indre Finnmark prosti et dokument om flerspråklig tilrettelegging av kirkelig arbeid, både grunnlagstenkning og praktisk hjelp til tilretteleggingen.

Arbeidet med en grunnlagstenkning for språklig tilrettelegging er nødvendig også av hensyn til språklige minoriteter i de samiske majoritetsområder. De norsktalende, både samer og nordmenn, i områdene har også krav på undervisning på sitt eget språk. Tilretteleggingen for to, og i enkelte tilfeller tre, språk er svært ressurskrevende, og det er noe som det må tas høyde for i arbeidet med å organisere samisk trosopplæring. Det må lages rammer som gjør det mulig for flerspråklig undervisning.

Minoritetsområder og språklig tilrettelegging

Vi har vært inne på at det samiske har en tendens til å bli usynlig i samiske minoritetsområder, det gjelder i sær språket. Det samiske er av historiske og andre grunner blitt mer eller mindre usynlig. Samisk kirkeråd har opplevd at det er lite aksept eller uvitenhet omkring det samiske i enkelte lokalsamfunn (Sarre 2003, s. 99). Dette er noe Hege F. Sarre understreker og viser til at den lokale kirke ofte møter det samiske med en lite engasjert holdning, det er noe som ikke ønskes debattert (Sarre 2003, s. 101).

Det sier seg selv at det samiske har få eller nesten ingen identitetsmarkører i minoritetsområdene. For eksempel er det reindrift som er blitt den viktigste identitetsmarkøren i sørsamisk område, språket er mindre viktig. Veldig få kan språket og opplever det som vanskelig, og forsøkene med å revitalisere språket kan skape en spenning innenfor det samiske. Det har blant annet Bierna Bientie rettet søkelyset mot i et foredrag.

Bierna Bientie har vist til at det er vanskelig å etablere sterke etniske skillelinjer, spesielt på bakgrunn av språket (Bientie 2004). De som har ønsker å lære språket opplever ofte det som vanskelig i møte med de som kan språket, og blir ikke anerkjent som samer. Bientie viser til at språk og kultur er makt, og at dyrkingen av etniske skillelinjer kan føre til fordommer og ensretting. Styrkingen av samisk identitet må ikke bli noe negativt, men må finne det som kan gi barn en sunn og god identitet som same. Og ikke minst må de som har ben i begge kulturer få oppleve at de er likeverdige.

Det er altså ikke tilrådelig å sette likhetstegn mellom samisk identitet og samisk språk, til tross for samelovens definisjon og krav. Hege F. Sarre viser til at det er et behov for å uttrykke en samisk tilhørighet, problemet er at det samiske er usynliggjort (Sarre 2003, s. 102). Det får lov til å leve i den private sfære, men løftes sjelden ut av dette livsområdet og inn i en

offentlig sammenheng. Hun viser til at i kirkelige sammenhenger i mindretallsområder er det norske det styrende, og det samiske står i sterk kontrakt til det norske. Det er ikke rom for det, og det gjelder spesielt språket.

Problematikken er kjent i for eksempel Nord-Rana menighet, se over. I Nord Rana handler det ikke om en uvilje mot sørsamisk språk, men om hensynet til begge språk. Språket kan være ekskluderende og den ene gruppen kan ikke overkjøre den andre. Og der det sørsamiske er lite synlig blir det norske, som er mest synlig, dominerende. Gudstjenester knyttet til spesielle dager, bl.a. samefolkets dag, er steder hvor det samiske språket utfolder seg, men til vanlig er det samiske mer eller mindre usynlig.

Når språket ikke er en naturlig identitetsmarkør, må kirken arbeide på en annen måte enn i majoritetsområdene. Det er ikke grunnlag for å tenke, slik som majoritetsområdene, at det samiske språket gjør trosopplæringen til samisk trosopplæring. Den samiske identiteten og kirketilhørigheten må basere seg i større grad på andre uttrykksformer enn språket. Språket kan brukes, men med en annen funksjon så lenge språket står svakt. Hvilke andre kulturelle uttrykksformer som hører med til en samisk trosopplæring, foruten språket, skal vi se på senere.

9.2.3 Utvikling av materiell

Arbeidet med å utvikle materiell til samisk er viktig med tanke på språket. Det gjelder især Bibelen, men også andre kristne tekster og litteratur. Veldig mye har skjedd på denne fronten de siste år, spesielt i forhold til Bibel og salmebok. Det å gi ut litteratur på samisk er en sentral oppgave både for å styrke språket og drive kirkelig arbeid i en samisk kontekst. Det er et arbeid som samisk trosopplæring er avhengig av. Vi skal kort se på statusen bibeloversettelse, kristne tekster og litteratur, og forsøke å se det i sammenheng med samisk trosopplæring.

Oversettelse av Bibelen

Det nye testamente er oversatt til nordsamisk (1997) og lulesamisk (2003). På sørsamisk er foreløpig bare Markusevangeliet oversatt (1993), og en barnebibel. Bierna Bientie arbeider med å oversette flere bibeldeler til sørsamisk.¹²⁴

Det gamle testamente er i ferd med å bli oversatt til nordsamisk, foreløpig er det kommet enkelte bibeldeler, første mosebok og salmenes bok: Fortsatt bruker menighetene det samiske gammeltestamentet fra 1895. Det er en bibeloversettelse med en gammel rettskriving og den er lite anvendelig i møte med unge i dag.

---

¹²⁴ Samtale 2.10.2007

Selv om mye er gjort de siste 10-15 år, gjenstår store deler av Bibelen på alle tre språk. Sørsamisk har den største utfordringen, både fordi såpass lite er oversatt, men også fordi språket generelt står svakt.

Liturgi og salmer

Den norske kirke har arbeidet med en revisjon av gudstjenesten og de kirkelige handlinger det siste tiåret. Siste gang den norske kirke reviderte sine liturgier var på slutten av 70-tallet.

Utviklingen har en helt annen hastighet innenfor nordsamisk område. De fleste steder bruker fremdeles alterboken fra 1920, selv om det kom en oversettelse av den norske høymesseliturgien fra 1977 til nordsamisk i 1999. Den har i motsetning til 1920 fått samiske melodier, av Halvdan Nedrejord, men har vist seg vanskelig å innføre i menighetene. Det handler om både motstand mot det nye og skepsis mot melodier som har et samisk preg.

På sørsamisk kom oversettelsen av den norske høymesseliturgien i 1995/96. Melodiene til denne er også utpreget samiske.

Det er et arbeid på gang i Sør-Hålogaland bispedømme med å utvikle en lulesamisk liturgi, den skal godkjennes til bruk i innen 2011-12. Innenfor Svenska kyrkon er kirkehåndboken og evangelieboken oversatt, slik at de på svensk side har både liturgi og tekstbok tilgjengelig.

Salbmágirji, som ble utgitt i 1928 er basert på en utgave fra 1897 som igjen er tuftet på eldre utgaver, er den tradisjonelle salmeboken på nordsamisk. Boken er ikke autorisert, annet enn ved praktisk bruk (Øystein Skille). Det har siden vært en rekke andre salme- og sangbøker, men Salbmágirji kom ut i 1996/97 med ny rettskriving, samtidig som det ble satt ned et salmebokutvalg som skulle arbeide med en ny salmebok. I 2005 kom Salbmágirji II med 411 salmer, som ikke erstatter Salbmágirji, men er et supplement.

På lulesamisk kom det i 2005 en egen salmebok, Julevsáme Sálmmagirjje med 231 salmer, utgitt på Verbum forlag i Sverige. Prosjektet er et samarbeidsprosjekt over grensene, men akkurat som med oversettelsen av Det nye testamentet ligger hovedansvaret i Sverige.

Sørsamisk har ingen salmebok, men en rekke salmer som er oversatt til sørsamisk finnes i Salmer 1997 (6 salmer, salmeboktilegget til NoS).

Nordsamisk har både salmebok og liturgi, og det arbeides med andre liturgier på nordsamisk. Lulesamisk har også gode vilkår, spesielt i forhold til salmebok. Arbeidet med liturgi er underveis her også. Sørsamisk har det litt trangere, selv om de har hatt en liturgi lengst er seks salmer i S97 et magert grunnlag for et sørsamisk kirkeliv eller en sørsamisk trosopplæring.

Det er gledelig at både den nordsamiske og sørsamiske liturgien har fått liturgisk musikk som gjenspeiler det samiske. Den nye sørsamiske dåpsliturgien går enda lengre i kontekstualisere liturgien, samiske tradisjoner hentes inn og konkretiseres i liturgien. Det er mulig å gjøre i dette innenfor det sørsamiske området, men det er ikke like lett innenfor nord- og lulesamisk område. Den nye nordsamiske liturgien er ennå i implementeringsfasen, og gir et godt utgangspunkt for å arbeide videre med liturgi og den samiske konteksten.

Ønsket om en egen samisk konfirmasjon vil kunne være et slikt arbeidsfelt (Den norske kirkes informasjonstjeneste 2005). Det vil kunne styrke den samiske dimensjonen i trosopplæringen dersom konfirmasjonstidens gudstjenester for samiske ungdommer utvikles kontekstuellt.

Få av salmene i de samiske salmebøkene er opprinnelig skrevet på samisk. Det finnes noen eksempler, (bl.a. S97 0273 av Lars Hætta som er oversatt til norsk, men de samiske salmene i Norge bygger i hovedsak på den norsk-danske salmetradisjon og er oversettelser. Også svensk-finsk tradisjon og læstadiansk forsamlingsang finnes i den samiske salmeskatten (Skille *Samisk hymnologi*).

Øversettelsen av ny kristen litteratur og opplegg

Utviklingen av kristen litteratur på samisk er et mer komplisert bilde enn oversettelse av Bibelens tekster, salmer og liturgier. Det er lite samisk kristen litteratur. Det meste av litteraturen, i likhet med salmer, er oversatt fra norsk. Et unntak er Nystads *Gula, manne jesus goalkkuha vaimmu uvssa?*, se over.

For nordsamisk er det utarbeidet en egen samisk konfirmantbok, *Oktavuohhta?*, se over. Boken, som kom i 1997, er ment som et samisk alternativ til norske konfirmantbøker. Den er både på samisk og vektlegger den samiske kulturen. Det tok tre år å utvikle boken og mye ressurser. Noe av problemet med konfirmantbøker er at de er ferskvarer, de må fornyes hele tiden. Det gjelder også *Oktavuohhta?*.

I gjennomgangen av trosopplæringsprosjektene har vi sett at det oversettes en del. Det er mest opplegg som er oversatt, til blant annet søndagsskole. Det kom også frem at oversettelse av norsk materiale byr på problemer. Det er ikke beregnet på en samisk kontekst, og krever tilpassing til den lokale konteksten for å kunne fungere.

9.2.4 Språk og kirketolketjenesten

Tolketjenesten er grunnleggende for å kunne gi et tilbud på samisk, og går historisk tilbake til 1800-tallet. I dag er dette en etterspurt tjeneste og det er mangel på kirketolker. Det er totalt fem tolkestillinger, og behovet vil øke ettersom samisk kirkeliv blir mer synlig i kirken. Porsanger

---

menighet har som sagt ikke fast kirketolk, selv om det ligger i forvaltningsområdet for samisk språk i Finnmark.

Kirketolken er ofte personen som representerer det samiske i gudstjenesten, selv om presten gjennomfører en del av liturgien på samisk. De er ansatt, akkurat som presten, av bispedømmet til å være prestens tolk. Det betyr at de i utgangspunktet er prestens medhjelper, og hjelper til med å oversette det presten sier. Andre kirkelige ansatte har ikke egen kirketolk, slik at det er bare i gudstjenestesammenheng at de kan forvente å bli oversatt til samisk. Et eksempel er konfirmasjonsundervisningen hvor kateket og medarbeidere må beherske samisk dersom ungdommen skal få et tilbud på samisk.

Kirketolker er viktige for å opprettholde kirkelige tjenester på samisk. Det er først og fremst snakk om prestens kirkelige tjenester. For samisk trosopplæring betyr det at trosopplæringen er veldig sårbar uten en oversettelsestjeneste.

9.2.5 Oppsummering

Vi har ovenfor forsøkt å vise at språket er viktig for bevaring av kultur, det gjelder også samisk og kvensk kultur. Språket tradisjonsformidlende har en tradisjonsformidlende funksjon og dersom språket forsvinner er det fare for at andre deler av kulturen forvitrer i tillegg. Det er ikke en nødvendig konsekvens, men en mulig konsekvens.

Til tross for språkets sentrale rolle er det samtidig nødvendig å ha ulike strategier for majoritetsområder og minoritetsområder. Det er ikke mulig å sette likhetstegn mellom språk og kultur eller å forutsette språket for kulturen. Språket vil da virke som en identitetsmarkør som ekskluderer, mens den burde styrke samhold og identitet. En konsekvens av dette er at trosopplæringsarbeid må innrette seg annerledes i minoritetsområder enn i majoritetsområder. Andre kulturkjennetegn må kvalifisere trosopplæringen som samisk trosopplæring.

Vi har også vist at en rekke viktige ressurser, som Bibel, salmer, liturgi og kristen litteratur, finnes på samisk. Både nordsamisk og lulesamisk har oversatt kjernetekster og har både Det nye testamente og salmebok på sitt respektive språk. Sørsamisk ligger en god del etter og trenger en intensivering av arbeidet for å styrke sørsamisk trosopplæring. Arbeidet med annen litteratur ligger langt etter og bør intensiveres i sammenheng med trosopplæringen.

Kirketolkens rolle er sentral for å bevare den samiske stemmen i menigheten, men det er få kirketolker og behovet for kirketolker utover prestens tjenester er til stede. Løsninger som ivaretar dette behovet bør utforskes videre.

9.3 Kultur

Kultur, av lat. *colere* – å dyrke, er et komplisert og mangfoldig begrep. Begrepet brukes om veldig mange ting, ofte forvirrende og motstridende. Begrepet inngår i så mange sammenhenger at en bør reflektere litt over hvordan det kan brukes til å beskrive hva ”*det samiske*” består av. Faglig sett finnes det mange definisjoner av begrepet. Disse er avhengig av hvilket faglig perspektiv en velger å bruke.

Vi skal i denne sammenhengen bruke Clifford Geertz klassiske sosialantropologiske definisjon av kultur som ”*an historically transmitted pattern of meanings embodied in symbols, a system of inherited conceptions expressed in symbolic form by means of which men communicate, perpetuate, and develop their knowledge about and attitudes towards life*” (Geertz 1973, s. 89).

Geertz definisjon er fortolkende og dynamisk, og det er noen av grunnene til at hans definisjon legges til grunn for en beskrivelse av samisk kultur. Definisjonens dynamiske perspektiv viser til at en kultur hele tiden forandrer seg, den er ikke en statisk og avgrenset størrelse. Tvert i mot er kulturen tillært, den er ikke gitt av naturen e.l.. Den har et kommunikativt aspekt, mellom både mennesker og kontekster.

For Geertz er det symbolske viktig, symbolene former måten sosiale aktører opplever, føler og tenker om verden. Ved å studere symbolene og deres mening er det mulig å forstå kulturen bedre. Definisjonen kan dermed gi oss et godt utgangspunkt for å si noe om samisk kultur og forholdet til samisk trosopplæring.

Vi skal i det følgende for først se på hvilke historiske prosesser som har formet dagens samiske samfunn og kultur. For det andre skal vi undersøke en del samiske kulturelle trekk, symbolene. Og for det tredje skal vi se særskilt på det religiøse feltet, dvs. samisk spiritualitet og samisk kristen kulturarv. Til slutt skal vi oppsummere trekk i forholdet mellom språk, kultur og samisk trosopplæring.

9.3.1 Samisk kultur i utvikling

Samisk kultur vanskelig å definere, i likhet med norsk kultur. Det er oftere lettere å assosiere noe med en kultur enn å gi en presis og fyllestgjørende definisjon av den. Symboler spiller etter hvert en stor rolle i den samiske kulturen, akkurat som i den norske kulturen. Mens det norske samfunnet bygget sin kulturelle identitet i løpet av andre halvdel av 1800-tallet, blant annet på bekostning av samene, har samene fått sin kulturelle revolusjon i etterkrigstiden.

Samebevegelsen har forsøkt å bygge opp en kulturell identitet de siste femti år; de har fått sine egne nasjonalsymboler, eget flagg, sang og dag. Sammen med andre kulturelle trekk som språk, folkemusikk,

nasjonaldrakt og territorium, er det disse trekkene som oftest forbindes med samenes kultur.

Som symboler fungerer de både utad som kulturelle markører og innad som fellesskapsbyggende symboler (Eidhem, jf Stordahl 2001, s. 160). Utad handler det om å etablere likeverd mellom den samiske kulturen og den norske, svenske, finske og russiske kulturen. Innad handler det både om å samle på tvers av de samiske språkene og områdene, særlig ved hjelp av nasjonalsymbolene, mens andre trekk igjen brukes til å skjelve innenfor det samiske folket (jf. språk og nasjonaldrakt).

Denne prosessen med å synliggjøre samisk kultur beskriver Vigdis Stordahl som en konflikt om virkelighetsforståelse (Stordahl 2001, s. 161). Konflikten står både i forhold til det norske storsamfunnet, men også innad i det samiske samfunnet. Kampen om Altavassdraget er en slik konflikt, men den har levd videre i spørsmålet om rettighetene til land og vann. Denne konflikten førte til et nytt klima for samene i forhold til det norske samfunnet. Samtidig stilte en rekke samer seg kritisk til måten å drive politikk på, noe som Altakonflikten viste. Det var særlig de eldre i det samiske samfunn som opplevde at aksjonsformene ikke var holdbare.

Samtidig med at samene har fått sine symboler, synliggjort sine kulturelle trekk og kjempet en politisk kamp mot storsamfunnet, har det også foregått en oppbygging av samiske institusjoner. Det samiske samfunnet har fått et offisielt ansikt gjennom utdanningsinstitusjoner, sameting, domstol osv. Sammen med symbolene over er de samiske institusjonene de tydeligste bærere av samisk kultur i dag.

Å snakke om et samisk nasjonsbyggingsprosjekt er ikke umulig. Det er en prosess nasjonen Norge gikk igjennom på 1800-tallet, en løsrivelse i forhold til både den språklige og kulturelle arven fra Danmark-Norge og fra den politiske unionen med Sverige. Norge fikk i denne perioden et eget flagg og egen sang. Og Norges fortid ble gjenoppdaget. Enhetsskolen ble etablert for å samle på tvers av klasseskiller og kulturelle skiller. Politiske partier ble etablert og la grunnlag for et selvstendig Norge. Hele prosessen var en kulturell mønstring som la grunnlag for staten Norge fra og med 1905. Det samiske prosjektet har til sammenligning andre vilkår enn det norske, men det er påfallende at de begge snakker samme språk (Stordahl 2001, s. 160).

Nasjonsbyggingen har tilsynelatende ført til en styrking av det samiske, spesielt i det offisielle rom. Likevel har hverdagen til samer blitt mer komplisert. Den samiske kulturen opplever at i møtet med norsk kultur, og det vi gjerne omtaler som globaliseringen, har den samiske kulturen endret seg. Stordahl viser til at det er en konsekvens av økt levestandard, utdanning og medievirkelighet (Stordahl 2001, s. 164).

Vi har sett at familie- og slektskapsstrukturene har endret seg som en følge av overgang til lønnsarbeid. Det har ført til at det er mindre kontakt over generasjonene, og at barnehagene tar over store deler av barneoppdragelsen. Eksemplet viser at tanke og handlingsmønstre, her sosiale relasjoner, endrer seg som en følge av generelle samfunnsendringer. Det samiske samfunnet er ikke unndratt kommunikasjon med andre kulturer. Den samiske kulturen og det samiske samfunnet er også i utvikling.

9.3.2 Samiske nasjonalsymboler og kulturelle trekk

Vi har over skjelnet mellom samiske nasjonalsymboler og kulturelle trekk. Med nasjonalsymboler menes her de som forener samene til ett folk på tvers av grenser og språk, og som fungerer kontrasterende i forhold til andre kulturer. Med kulturelle trekk viser vi til andre symboler, forestillinger og fenomener som bærere av mening innenfor en kultur. Både nasjonalsymboler og kulturelle trekk uttrykker tilhørighet til den samiske kulturen. Hege Fjellheim Sarre uttrykker forholdet slik:

... [D]en erfaringen jeg selv sitter med at ytre symboler er knyttet opp mot indre følelser. En del av dialogen som foregår i sosialiseringprosessen er knyttet opp mot symboler og verdier, og tradisjoner videreføres gjennom disse. Kultur er noe som skjer i tilknytning til noe vi knytter bånd til røtter og konkretiserer egen kultur gjennom disse. (Sarre 2003, s. 69).

Flagg, sang og dag

Sameflagget (n.sa. Sámi leavga), samefolkets sang og samefolkets dag omtales gjerne som samenes nasjonale symboler. De er av relativt ny dato. Flagget ble utviklet av Astrid Báhl og ble anerkjent av den 13. nordiske samekonferanse i 1986. I 2003 ble flagget godkjent som flagg av Norge og brukes ved forskjellige anledninger som flaggdager og offisielle sammenhenger. Flaggets farger, rød, blå, gul og grønn, viser til den samiske nasjonaldraktens farger og har hentet inspirasjon fra både den samiske trommen og sørsamen og presten Anders Fjellners, samenes Homer, fortellings- og mytesyklus "Paiven parneh" (s.sa., Solens sønner).

Samefolkets sang (n.sa. Sámi soga lávlla) er skrevet av den første samiske stortingsrepresentanten, Isak Mikal Saba, i 1906. Sangen ble på den nordiske samekonferansen i 1986 vedtatt som samenes felles sang. Sangen er ikledd et nasjonalromantisk språk og inneholder referanser både til natur, historie og den nevnte Paiven parneh. Samefolkets dag (n.sa. Sámi Albmotbeivvi) er lagt til 6 februar, til minne om det første nordiske, samiske landsmøte i 1917. På den nordiske samekonferansen i 1992 ble det besluttet at dagen skulle være samenes nasjonaldag, og i 2004 ble det besluttet at dagen er en offisiell norsk flaggdag.

Utviklingen av nasjonale symboler viser at symbolene tjener til å differensiere det samiske folk og etablere den samiske kultur som en egen størrelse.

Nasjonaldrakt

Tradisjonelt er samenes kofta en av de kulturelle trekk som mange forbinder med samer. I kystområdene, hos kystsamer, er bruken av kofta nesten forsvunnet i løpet av en hard fornorskningstid (Sarre 2003, s. 71), men den har likevel beholdt sin sterke symbolkraft.

Ikke minst er det mulig å spore symbolkraften i kirkelig sammenheng. Kofta har en tydelig plass i kirkelivet. Det er spesielt synlig ved kirkelige ritualer, som bryllup og konfirmasjon, og den er med på å uttrykke identitet og tilhørighet. Sarre hevder at i mindretallsområder er kirken et sted hvor denne identitetsmarkøren får lov til vise seg fordi det er trygt å gjøre det i kirken. Vi bør også nevne at kofta, som språket, viser tilhørighet innenfor det samiske. Den differensierer mellom samer. Det er store forskjeller innad blant samer, og kofta viser hvor man kommer fra. Dette er analogt med norske bunadstradisjoner. Sarre viser også til at kofta kan fungere som et ekskluderende symbol.

Musikk

Samisk musikk oppleves som særpreget og annerledes enn for eksempel norsk musikk. Joiken inntar en spesiell plass i samisk musikk. Øystein Skille viser til at det særpregede ved samisk musikk ligger i glidende stemmebruk, såkalte modulasjoner, er utbredt (Skille, Samisk hymnologi). Han viser også til at det finnes andre uttrykk enn bare stemmen, men at denne er sentral i samisk musikk.

Joiken (n.sa. juogat) er også spesiell i og med at den overskrider vanlige musikalske forståelsesrammer (jf. Valkeapää-sitatet hos Skille). Det heter for eksempel ikke å joike *om* bestemor, men man *joiker* bestemor. Joiken uttrykker naturen til det/den man joiker. Vi kan kanskje til og med si at det er en ontologisk, værensmessig, relasjon mellom joiken og det/den som blir joiket. Joikens plass i den førkristne religionen var sentral, blant annet i forbindelse med noaidens, sjamanens, bruk av trommen. Dette, sammen med at joiken gjerne har vært forbundet med fyll og fest, har gjort at joiken oppleves som problematisk i kirkelige sammenhenger.

Likevel er det tydelig at samisk musikk er et av de fremste symboler på en samisk kultur. Den vitner om en tradisjon som går langt tilbake i tid og som lever i dag. Og joiken har utviklet seg ved at den blir brukt sammen med mange forskjellige instrumenter og ved at den fusjoneres med mange forskjellige musikalske sjangre. Den har altså en dagsaktuell kommunikativ funksjon, både mellom mennesker og i en åndelig forstand (jf. Valkeapää i Skille).

Naturen: Riter/skikker og fortellinger

Naturens rolle innenfor det samiske samfunn kan tolkes som et symbol. Selv om den ikke er et abstrakt begrep eller forestilling i seg selv, kan forestillingene knyttet til naturen innta en symbolsk plass. I følge Tore Johnsen er naturen et livsområde, dvs et område av livet som holder sammen verdier, normer, fortellinger og skikker i kulturen. Naturen blir da i likhet med symboler som flagg eller folkedrakt, bærer av mening som må fortolkes.

Johnsen har selv gjort dette ved å skrive en samisk naturteologi hvor han både har analysert ulike riter og tradisjoner som praktiseres i naturen og den samiske fortellings- og mytesyklusen *"Sagan om Beijves solskatt"*.

Blant annet viser Johnsens fremstilling hvordan de samiske ritene i forbindelse med naturen uttrykker en samisk naturforståelse og verdensbilde (Johnsen 2005, s. 47). I følge Johnsen henger disse to sammen, og det er en sammenheng mellom den kosmiske orden og de etiske normene. Ritene og tradisjonene uttrykker dermed en etikk og en livsfilosofi i møte med naturen. Naturen skal behandles med verdighet og respekt og ikke undertvinges. Ritene og skikkene blir symboler som viser til en bestemt livsholdning. Johnsen tolker dette, som teolog, i retning av at mennesket skal *"finne sin plass i "Det store fellesskapet"*" (Johnsen 2005, s. 51.).

Johnsens arbeid viser også at fortellingstradisjonen er viktig i den samiske kulturen. Fortellingstradisjonen bærer med seg en samisk forståelse av virkeligheten. Selv om han tolker fortellingsstoffet i lys av en kristen virkelighetsforståelse, så er fortellingene akkurat som ritene og skikkene åpne for andre fortolkninger (Johnsen 2005, s. 71). *"Sagan om Beijves solskatt"* er i følge ham uttrykk for både en bestemt kosmologi, økologi og antropologi.

Fortellingsstoffet og ritene, som vi har sett over, er med på å overlevere hvordan en mennesker opplever, føler og tenker om verden. Fortellingene overleverer tenke- og handlingsmønstre i kulturen. For en kultur er det dermed viktig å ha fortellinger, i og med at gjennom fortellinger trer kulturen og individet frem. Svend Bjerg har formulert det pregant: *"fortellingen er grunnlaget for all forståelse"* (Bjerg 1988).

Oppsummering

Vi har sett på ulike symboler i den samiske kulturen. Fremstillingen er ikke uttømmende, andre kulturuttrykk kunne vært inkludert, for eksempel mat, kunst, bosetning osv, men vi har i denne delen valgt ut typiske symboler som gjerne forbindes med samene. Nasjonalsymbolene uttrykker et behov for å skille seg ut i forhold til andre land og folk, gjennom å reprodusere kjente symboler i den samiske historie, både eldre og nyere historie. Slik uttrykker de også kontinuitet.

Musikk og klesdrakt representerer også denne kontinuiteten, samtidig som spesielt musikken viser hvordan samisk kultur utvikler seg. Til slutt har vi sett at naturen som livsområde, uttrykt ved riter/skikker og fortellinger, binder sammen viktige normer og verdier i den samiske kulturen. Vi skal nå se på den religiøse dimensjonen ved samiske kultur.

9.3.3 Samisk spiritualitet og kristen samisk kulturarv

Religion eller åndelighet kunne vært valgt ut som et symbol i fremstillingen over, men ettersom vi har et bestemt fokus skal vi se nærmere på den åndelige dimensjonen ved den samiske kulturen. Vi skal først se på det vi med Roald Kristiansen kan kalle den samiske spiritualiteten og vise til noen generelle trekk ved en samisk åndelighet og deretter skal vi se på noen trekk ved den samisk kristne kulturarv, samisk kirkeliv.

Samisk spiritualitet

Roald Kristiansen har forsøkt å beskrive samisk spiritualitet i et foredrag holdt ved Emmaus-senteret i 2004. I foredraget viser han til at det er samer selv som må definere samisk spiritualitet og at det vanskelig kan sies at det er én samisk spiritualitet (Kristiansen 2004, s. 5). Den gamle religionsutøvelsen spiller en viktig rolle som bærer av den samiske spiritualiteten, men kristendomstradisjonene rolle hører også med i bildet. Samisk spiritualitet er altså et videre begrep enn samisk kirkeliv.

Blant de trekkene han identifiserer ved samisk spiritualitet er det han kaller sansen for det hellige rom. Vi ovenfor sett hvilken rolle naturen spiller i samisk kultur, og Kristiansen viser til seider i naturen. Seidene er spesielle steder hvor tilværelsens makter viser seg på en spesiell måte. Denne måten å tenke om kan kobles til en kristen forståelse av hellig rom.

Et annet trekk som Kristiansen kommenterer, i likhet med Tore Johnsen, er de sosiale relasjonene i et fellesskap. ”*Språk, omgangsformer, ord og uttrykk, kan også være særegne for samiske forhold og uttrykk en form for samisk spiritualitet*” (Kristiansen 2004, s. 5). Kristiansen mener at nærhet og tillit kjennetegner relasjonene i samiske fellesskap på en annen måte enn det senmoderne samfunn. Slektskap, og rituelt slektskap, hører nok til denne biten.

Kristiansens to punkter gir oss et par knagger til å forstå den samiske spiritualiteten. De uttrykker faktisk Tore Johnsens to livsområder på en ganske konsis måte, se over. Og livsområdene finnes videreført i en kristen kulturarv, spesielt fellesskapsdimensjonen (jf. faddertradisjonene).

Samisk kristen kulturarv

Kirken er i det norske samfunn en av de viktigste kulturbærere; det gjelder også i høy grad kirken i det samiske samfunn. Det er selvsagt forskjell mellom minoritetsområder og majoritetsområdet, og kirkens rolle gjennom historien har ikke alltid vært like positiv i forhold til det samiske. Den har blant annet vært et redskap for politiske myndigheter til å fornorske samisk kultur.

I nyere tid har kirken tatt til seg samiske symboler i stor grad. De fleste av symbolene vi har nevnt ovenfor er ikke vanskelig å finne igjen i samisk kirkeliv. Både flagg, sang og dag er en naturlig del av den måten samisk kirkeliv presenterer seg, samiske kirkeliv bruker symbolene aktivt for å vise tilhørighet til den samiske kulturen. Hege Fjellheim Sarre viser ved en gjennomgang av flere symboler hvordan disse uttrykker tilhørighet kirken (se Sarre 2002, kap 5). Vi kan kanskje driste oss til å si at det er symbolbruken som gjør Den norske kirke til en samisk kirke for befolkningen i hele Sápmi. Samisk kirkeråds samlende funksjon hører selvsagt også med.

Det betyr ikke at alle symboler er akseptert fullt ut i samisk kirkeliv. Musikken, representert ved joiken, er ikke bare preget av tradisjon, men også konflikt. Det som joiken står for ses på som ikke passende i kirkens rom, og det er ikke uvanlig å koble denne skepsisen til læstadianismen. Den samme skepsisen finnes nesten ikke i sørsamisk område (Sarre 2003, s. 75). Samisk salmesang oppleves som et særpreget samisk, kjennetegnet ved langsom synging og moduleringer. Forholdet mellom salmesangen og joiken er omdiskutert og uttrykker også noe av spenningen mellom joik og kirke. Øystein Skille beskriver dette forholdet knyttet til spørsmålet om den samiske salmesangen har røtter i den tradisjonelle samiske folkemusikken (Skille, Samisk hymnologi).

Innføringen av orgel har vært med å bryte ned denne samiske tradisjonen, dvs. orgelet påvirker syngemåten slik at det samiske særpreget forsvinner. Den gamle forsangertradisjonen og stemmens bærende funksjon i gudstjenestelivet minimeres gjennom orgelet og norsk musikk. På denne måten blir gudstjenesten, som bærer av hellig rom, hellig tid og hellig felleskap, et sted for kulturmøtet.

Samisk kirkeliv har tatt til seg en rekke samiske symboler som representerer den samiske kultur, samtidig som det er en spenning mellom det gammelt og nytt i enkelte av symbolene. Vi har gjennom eksemplet med musikken vist at spenningen er aktuell, men også andre eksempler kunne vært nevnt. Det gjelder blant annet holdningene til fortellings- og mytetradisjonen, dvs. de førkristne samiske tradisjonene. Det er også en spenning mellom det gamle i tradisjonen og det nye fra det norske. Orglet påvirker salmetradisjonen og ”fornorsker” salmesangen.

Oppsummering

Vi har sett at det religiøse feltet, som vi har nærmet oss gjennom både gjennom samisk spiritualitet, samisk kristen kulturarv og samisk kirkeliv, uttrykker samisk kultur. Det gjør den ved konkrete symboler, men også ved at livsområder er viktige innenfor den religiøse dimensjonen. Det religiøse feltet opplever også spenninger, både i form av spenning mellom gamle og nye tradisjoner, men også i form av press utenfra.

9.4 Samisk språk, kultur og trosopplæring

Samisk trosopplæring er uløselig forbundet med samisk kultur og språk. Uten denne forbindelsen til samisk kultur vil trosopplæringen ikke være en samisk trosopplæring, men en trosopplæring for samer.

Språket er viktig, men kan ikke være et kriterium for at trosopplærings skal være samisk trosopplæring. Det er en viktig forbindelse mellom språket og kulturen, men det er ikke mulig å sette likhetstegn mellom disse. Det at språket er viktig for tradisjonsformidling, dvs. er med på å bevare samiske tenke- og handlingsmåter, må være en uttalt dimensjon ved samisk trosopplæringen. Arbeidet i Indre Finnmark med å lage en plan for flerspråklig tilrettelegging av kirkelig arbeid er viktig i så måte. Videre er arbeid med å oversette tekster og nyutvikle tekster på samisk er viktig, nettopp for å bevare samiske kulturen og for å gi den kristne tro en kontekstuell utforming.

Den samiske kulturen inneholder mange symboler som samisk trosopplæring benytter. De fleste er uproblematisk, men vi har sett at enkelte eksempler på det motsatte. Akkurat som språket kan være splittende i mellom samer, kan disse også være det. Likevel er det nødvendig å arbeide bevisst med samisk kultur. Det gjelder både for samiske flertallsområder, som ofte har et selvsagt forhold til kirke og kultur, men også i samiske mindretallsområder. Samiske mindretallsområder må i større grad legitimere trosopplæringen som samisk ettersom språket ikke kan legges til grunn. Det samiske kan hurtig bli usynlig, og miste kontinuiteten med den samiske kulturen (Sarre 2003, s. 116).

Det betyr at samisk trosopplæring hele tiden må stå i dialog med sin egen kulturelle tradisjon, men også med andre kulturer og samfunn, særlig det norske. Det finnes ikke én samisk trosopplæring. Den samiske kulturen og det samiske samfunnet er for mangfoldig til at en kan hevde det. Konteksten spiller en viktig rolle i kulturell opplæring, og følgelig religiøs opplæring. Samisk trosopplæring kan bare være samisk trosopplæring dersom den bevisst gjennomtenker sitt forhold til samisk

---

kultur, uttrykt gjennom konteksten, gjennom symboler, fortellinger, myter, tradisjoner osv.

Ut fra den kontekstuelle grunnlagstenkningen over, kan vi spørre: På hvilken måte kan alle disse, både kulturen generelt, spiritualiteten og kristen kulturarv, romme den kristne tro i dag slik at barn og unge kan vokse opp med en trygg og kulturforankret identitet og tro?

Vi har ovenfor sett en del eksempler, både i trosopplæringsprosjektene, bruk av lávvu, samisk barneleir, fortellinger osv og kontekstuell teologi, som forsøker å gjøre dette.

Tore Johnsen har forsøkt å gjennomtenke hvordan dette kan gjøres ved å utforme en samisk teologi. Hans *Jordens barn, solens barn, vindens barn. Kristen tro i et samisk landskap* er en kontekstuell teologi. Den kommer i form av en katekisme over trosbekjennelsen og de ti bud og Martin Luthers forklaringer til disse. Troen forstås kontekstuell og gis en kontekstuell utforming som er i samsvar med grunnlagstenkningen for en samisk trosopplæring.

9.5 Forsoning

Utvikling av en systematisk trosopplæring for alle dømte barn og unge i alderen 0 til 18 år i de samiske områdene, kan ikke ses uavhengig av de generelle problemstillingene knyttet til samisk kultur, språk og tradisjon. Den kan heller ikke utvikles uten å ta hensyn til relevante politiske spørsmål.

I den sammenheng vil vi peke på et viktig felt som kirken har startet med å bearbeide spesielt i det lulesamiske området. Vi sikter til det forsoningsarbeidet som har vært drevet i Nord-Salten siden 2004.¹²⁵ I prosjektet har samer og nordmenn samtalt, lyttet og delt fortellinger med hverandre om latterliggjøring og usynliggjøring, om grov uforstand og alvorlige krenkelsers, ofte gjort i beste mening av sentrale og lokale myndigheter.

I tilknytning til denne dialogen har man reist spørsmål om helse- og sosialsenter og etablering av et lulesamisk videregående opplæringstilbud. Men det mest sentrale spørsmålet som ble behandlet var kirkens historiske og aktuelle forhold til lulesamene. I sin artikkel skriver Rolf Steffensen konkluderende at kirkens forsoningsarbeid i det lulesamiske området ikke først og fremst er et spørsmål om tilgivelse, men en prosess som kjennetegnes av samtalen og viljen til å gjøre bot. Hvis Steffensen har rett i sin analyse og konklusjon, må det gjøres et

---

¹²⁵ Prosjektet er omtalt nærmere i Rolf Steffensen (2007): "Å gjøre bot for gammel urett: noen utfordringer fra kirkens forsoningsprosjekt i lulesamisk område" i [Kirke i kultur og kontekst / Stephen Sirris \(red.\)](#)

omfattende arbeid i det lulesamiske området om trosopplæringen for lulesamene skal bli troverdig. Her er det ikke først og fremst snakk om å utvikle arbeidsmåter og tiltak, men å skape en akseptert sammenheng hvor opplæringen kan skje i gjensidig respekt mellom kirken og den lulesamiske befolkningen.

---

10 En fornyet samisk trosopplæring

10.1 Grunnlagsproblematikk

Hvilket forhold er det mellom eldre tiders religion og praksis og kristen tro? Hvordan kan/bør en fra et *kristent* perspektiv forholde seg til den eldre tradisjons virkelighetsbilde og praksiser, og hvordan forholder man seg til at kirken til dels har hatt en aktiv rolle i koloniserings- og fornorskningshistorien?

Her dreier spørsmålet seg om hvilke *premisser* samisk trosopplæring kan og bør bygge på og hvilket forhold der er mellom tradisjonell samisk religion og kristen tro. Sámi girkoráddi bør utvilsomt være en initiativtager for å fremme denne type diskusjon der de ulike samiske miljøene kan drøfte spørsmålene innenfor egne rekker, men helst også i dialog med norske samtalepartnere.

10.1.1 Tematiske områder

Naturens betydning for kristen tro (Første trosartikkel).

Den gamle religionen var en utpreget naturreligion. Skal det ha konsekvenser for den kristne trosopplæringen i dag, og i så fall på hvilken måte? Ettersom tradisjonell samisk religion i utpreget grad var knyttet til naturen og en livsform preget av primærnæringene, vil den første trosartikkel stå sentralt i samisk virkelighetsoppfatning. Her vil samisk naturteologi ha sterke felles interesser med andre former for urfolksteologier. For kirken sentralt vil det være viktig å støtte opp under tiltak som gjør det mulig for samiske kirkelige aktører å arbeide sammen med representanter for andre urfolk i felles fora der man kan arbeide sammen med spørsmål om hva dette betyr for kirkelig teologi og praksis.

Forsoning i praksis (Andre trosartikkel).

Samisk identitetsfølelse har for flere generasjoner samer blitt sterkt påvirket av fornorskningsspresset som vedvarte i om lag 100 år. Har kristendommens forsoningsforståelse noe å si i en slik sammenheng, eller er forsoning noe som kun har relevans på det individuelle plan? Kirken sentralt bør bli seg bevisst sin del av historien om maktovergrep og undertrykkelse. Der finnes prosjekter hvor kirken nå har engasjert seg og knyttet forsoningsteologien til konkrete prosjekter (jf lulesamiske prosjekter).

Trosopplæring innebærer at man søker å bevisstgjøre mennesker om at troens innhold må omsettes i praktisk handling. Forsoning innebærer i hvert fall tre dimensjoner: Individets forsoning med Gud, forsoning mellom mennesker og den indre forsoning med seg selv. Historien om fornorskning og samisk religion som et tabubelagt tema, bør relateres til prosjekter knyttet til hva forsoning innebærer i praksis. Man kan ikke leve forsonet med sin Gud med mindre man lar seg forsones med sine medmennesker og lever i et forsonet forhold til seg selv, sin historie og sin skjebne. Disse tre elementene henger nøye sammen, og for kirkens trosopplæringsprosjekt vil det være et viktig anliggende å klargjøre for troende mennesker hva troen på andre trosartikkel innebærer i praksis.

Kirkelighet og folkelighet (Tredje trosartikkel).

Tradisjonelle forestillinger og praksiser er ofte blitt sterkt nedvurdert og kritisert fra kirkens side og betegnet som “*overtro*”. Likevel har mange slike elementer overlevd og virker fortsatt inn på folks *opplevde* virkelighet. Hvordan stiller kirken seg i dag til *folketroen*?

Folkereligiøsitet er ikke bare i kirken et omstridt begrep, men også i faglige sammenhenger som religionsvitenskap, teologi, folkloristikk, *antropologi, sosiologi osv.. Ofte defineres folkereligiøsitet som “psevdo-religion”, dvs. som urettmessige avvik fra normativ religion.*

Derved blir den folkelige religiøsitet henvist til randsonen av den offentlige oppmerksomhet, i den grad den ikke bare blir latterliggjort og skjøvet helt ut av interessefeltet. I senere år har imidlertid folkereligiøsitet i noen sammenhenger blitt tatt alvorlig og inkludert også som en tematikk som berører kirkens anliggender. Innenfor nyreligiøsiteten har den folkelige religiøsiteten spilt en betydelig rolle, kanskje fordi kirken sjelden gir den rom. I kirkelig trosopplæring må en drøfte hva slags rolle folkereligiøsiteten bør og kan ha: er den kun et “*tilknytningspunkt*” som man skal søke å overvinne ved å korrigere dens uttrykksformer slik at den passer inn i kirkens tro, eller skal man betrakte den som en ressurs som i seg selv har en betydningsfull rolle å spille i kirkens tro og liv?

Flere av de ovenfor nevnte momentene vil vi komme tilbake til i avsnittene nedenfor. De angis her kun som oppsummerende momenter for tenkningen omkring kirkens trosopplæring og hvordan den kan realiseres gjennom ulike handlingsalternativer.

10.2 Trosopplæring i nordsamisk sammenheng

10.2.1 Kontekstuell trosopplæring

En kontekstuell trosopplæring må ta hensyn til de lokale forhold som viser betydelig variasjon innenfor det nordsamiske området. Et fellestrekk er imidlertid at innflytelsen fra Tornedalen har fått varig betydning.¹²⁶ I kirkelig sammenheng er det derfor viktig at dette moment blir inkludert når en skal forsøke å forstå de religiøse forholdene som har satt sine spor særlig i Nord-Troms og Finnmark. Det historiske Skibotn-markedet som døde hen etter at Norge trådte ut av unionen med Sverige og ble egen stat i 1905, var et uttrykk for de nære forbindelser som den gang hersket mellom Tornedalsområdet og de tilstøtende stedene på norsk side. Tornedalen var for øvrig svært tidlig (1600-tallet) gjenstand for de svenske myndighetens storstilte satsing på kirkelige katekiseringsprosjekt, kanskje en slags analogi til dagenes trosopplæringsprosjekt i Norge.

Det var nok som en frukt av katekiseringen i disse områdene at det ble folkekrav både blant samer og kvener om å få finskspråklige postiller. Postillelesingen var det som i sin tur la grunnlaget for og dannet mønsteret for de læstadianske møtenes uttrykksform og har betydd mye for utvikling av samisk læstadiansk spiritualitet.¹²⁷

I moderne tid er det forhold at i de samiske kjerneområdene arbeides det sterkt for å fremme bruken av samisk språk, og for så vidt også kvensk der den kvenske minoritet fortsatt har bevart sin kulturelle identitet. Dette forholdet om språklig bevisstgjøring bør utvilsomt reflekteres i kirkens trosopplæringsprosjekt. I tillegg bør man reflektere over hvordan tradisjonell samisk virkelighetsoppfatning kan relateres til trosopplæringens tematiske felt, f.eks. naturens betydning for den religiøse selvrefleksjon, hva budskapet om forsoningen har å si for menneskets livsoppfatning og fellesskapsforståelse, samt hvordan kirken kan forholde seg til folkelige livstolkninger og praksiser.

Utgangspunktet bør være at kirkens arbeidere må bli gjort fortrolig med lokal historie og tradisjon. I tillegg til god innsikt i allmenn kristen teologi, bør man også tilstrebe at aktørene får en betydelig kulturell kompetanse i samiske forhold, tenkemåte og tradisjon.

Ettersom den læstadianske vekkelsen historisk har stått svært sterkt i det nordsamiske området, må kirken også ta hensyn til denne tradisjonen i de

---

¹²⁶ Storfjord kommune i Lyngen er f.eks. medlem av *Tornedalsrådet* som er et felles organ for 11 kommuner i Sverige, Finland og Norge.

¹²⁷ Den svenske forskeren Sölve Anderzén har arbeidet særskilt med katekiseringsprosjektet i Tornedalen og dens resultater særlig i svensk Lappmark, inkludert dens innflytelse på fremveksten av læstadianismen.

måter trosopplæringen tilrettelegger sitt opplegg med hensyn til innhold og form. Læstadianerne har tradisjonelt hatt lite til overs for en opplæring i kristen tro som har splittet forsamlingen opp i ulike grupper, f.eks. aldersmessig. I Lyngen-læstadianismen¹²⁸ har imidlertid denne formen om særskilte tiltak rette mot ungdom vunnet et visst innpass i de senere år. Spørsmålet er *hvordan* læstadianernes trosopplæringsprosjekt for sine unge kan relateres til *kirkens* trosopplæring. Lar kirkens interesser og læstadianernes interesser seg forene eller samordne på noen måter eller skal kirken kjøre sitt opplegg uavhengig av de læstadianske forsamlingenes perspektiver og ønsker? Lyngen-læstadianerne har tradisjonelt fremstått som de mest “*kirke-lojale*” blant de læstadianske grupperingene, men tendensen har helt klart vært at jo mer kirken har fremstått som en bastion for liberalisme og frilyntheit, desto mer har læstadianerne hatt behov for å markere forskjellighet og uavhengighet.

Det store spørsmålet for en kirkelig trosopplæring vil derfor være å avklare tidligst mulig om det i det hele tatt er mulig å skape åpenhet for dialog og arbeid for felles mål.

Det nordsamiske området kan være influert på noe ulike måte av læstadianismen, og av møtet med moderniteten. Kautokeinoopprøret i 1852 innebar en sterk svekkelse av den læstadianske innflytelsen helt fram til ca. 1920 da nye vekkelse brøt frem. Sør-Varanger er på sin side et område som på siste halvdel av 1800-tallet møtte innflytelsen fra norsk modernitet og industrialisme på en særlig sterk måte. Med moderniseringen fulgte det også med en sterk grad av fornorskning, noe kirken bidro på sin måte f.eks. gjennom bygging av kirker og kapeller i området, samt gjennomføre en del kulturelle tiltak som lojalt støttet myndighetens fornorskingskrav.

Ikke minst i Sør-Varanger er det samiske blitt sterkt svekket, noe også biskop Per Oskar Kjølaas har pekt på.¹²⁹ Selv om området i hovedsak var preget av sjøsamisk kultur, ble det sterkt fornorsket gjennom innflytelsen fra norsk industrikultur. Lokalsamfunnet fortiet sin samiske fortid og ønsket ikke å synliggjøre sin historiske identitet. For et kontekstuellt trosopplæringsprosjekt er slike problematiske forhold noe man må forholde seg til og ikke se bort fra, i teologisk sammenheng dels for å ivareta skapelsesperspektivet fra første trosartikkel og dels for å ivareta hva forsoningsperspektivet slik en finner det uttrykt i andre trosartikkel skal bety i praksis både på det individuelle plan og på et mer allment samfunns- og kulturelt plan.

---

¹²⁸ Denne retningen er i dag delt opp i to fraksjoner, en luthersk-ortodoks og en luthersk-læstadiansk.

¹²⁹ Jfr. Synnøve Breivik, *Vi bekjenner at jorden hører Herren til*. Oslo: Samisk Kirkeråd, 1999, s.37ff.

Antropologen Marit Myrvoll peker i sitt bidrag i samme bok på behovet for at kirken er nødt til å forholde seg til folkereligiøsiteten og ikke bare kalle den "overtro". Hun poengterer at misjonærene kom ikke til et tomt og øde meningsunivers da det kristne budskapet ble forkynt i de samiske bosettingsområdene. Mange aspekter av dette meningsuniverset ble rasert av misjonens aktivitet, men i den folkelige religiøsiteten har likevel en god del blitt bevart: "*enkelte før-kristne forhold har vært så viktige at det har vært like selvfølgelig at disse skulle ha rett til eksistens på linje med menneskene sjøl*".¹³⁰

Det er nok et faktum at kirken alltid har hatt vanskeligheter med å forholde seg til det folkelige meningsunivers. I en analyse av en nordnorsk fortelling har Roald E. Kristiansen vist hvordan kirkeligheten på sin side kan sies å søke etableringen av et helhetsperspektiv ved å tolke det folkelige aspekter som det feltet som kan ivareta dagliglivets spørsmål mens kirken først og fremst henvender seg til livets store spørsmål om liv og død. Dette er imidlertid en "*fordeling*" som kirkeligheten ikke alltid ser seg tjent med å akseptere.¹³¹ Selv om folkereligiøsiteten ikke kan sies å utgjøre en *religion* i ordets snevre betydning, kan vi likevel si at dens anliggende er å hjelpe mennesket til en trygg og ordnet tilværelse som ikke nødvendigvis står i motsetning til det kristne budskapet.

I kirkens trosopplæringsprosjekt må derfor den folkelige religiøsiteten også ha en berettiget plass – om ikke annet så i form av et mulige tilknytningspunkt og som et historisk faktum som kirken må forholde seg til. Det teologiske spørsmålet er imidlertid om ikke folkereligiøsiteten bør ha en større plass enn som så.

Da det KV-inspirerte prosjektet "Theology of Life" tok til først på 1990-tallet, ble det laget et samisk studieprosjekt i årene 1994-1996. Dette prosjektet la til rette for en studiegruppe som besto av både kirkelig aktive personer og personer som befant seg i en "*kirkelig periferi*". For flere av den siste gruppen medførte arbeidet i gruppen, etter deres egne utsagn, en fornyelse av deres kirkelige identitet.¹³² Prosjektleder Synnøve Breivik peker på at deres samiske bakgrunn ble, i møtet med det nordnorske, "*den viktigste tolkningsnøkkel for tilværelse og gudstro*". Denne formuleringen får frem et viktig poeng som den kirkelige trosopplæringen ikke kan komme utenom:

---

¹³⁰ Marit Myrvoll, "Å skape en ny orden" i op.cit., s.28.

¹³¹ Jfr. Roald E. Kristiansen, "Om å være from og framsynt: Nordnorsk natur og religiøsitet", i M.A. Hauan og A.H. Bolstad Skjelbred (red.), *Mellom sagn og virkelighet i nordnorsk tradisjon* (Stabekk 1995) s.73-84.

¹³² Jfr. Samisk Kirkeråd, *Vi bekjenner at jorden hører Herren til. Studieprosjektet i Sápmi 1994-1995*. Oslo 1999.

At et samisk trosopplæringsprosjekt først og fremst må involvere samiske deltagere som sammen drøfter deres livsvirkelighet i forhold til kristen tro. Kirken kan ikke komme med et importert prosjekt sørfra som skal fremme kirkelig opplæring. Dersom en ønsker et kirkelig opplæringsprosjekt, bør det initieres av og bli drevet frem i det samiske miljøet og av samer som ønsker at deres kristne tro skal ha noe å si til eget samfunn og eget folks åndelige liv. Dette er derfor en oppgave først og fremst for Sámi girkoráddi som gjennom gjennomføringen av sitt KV-initierte prosjekt har vist at det lar seg gjennomføre i praksis. Kanskje kan flere prosjekter av denne typen bidra til også å engasjere grupper i det samiske miljøet som ikke tradisjonelt har vært aktive i kirkelig sammenheng og derved bidra til at kirkens trosopplæring får en mening og funksjon også uten de tradisjonelle kristelige miljøene?

Vi har sett at det er vanskelig å beregne hvor mange nordsamer som finnes. Dette henger kanskje først og fremst sammen med at det ikke finnes et register eller en nyere folketelling, men dypst sett handler det om spørsmålet om identitet. Dersom alle samer hadde registrert seg i Samemantallet hadde vi hatt en større indikasjon på hvor mange samer som finnes. Vi blir nødt til å nøye oss med et anslag. Tradisjonelt er det anslått et tall på ca. 35-40 000 nordsamer. I et kostnadsperspektiv er det greit å vite hvor mange som er målgruppen for trosopplæringen, det viser seg vanskelig ut i fra de beregningene vi har sett her.

Knyttet til denne problemstillingen er også forholdet mellom minoritetsområder, dvs områder hvor samene er i mindretall, og majoritetsområdet, dvs områder hvor samene er i flertall. For eksempel er det grunn til å tro at både Tromsø og Alta har flere samer enn Indre Finnmark. Det er vanskelig å gi disse et tilbud om en samisk trosopplæring, språket som mangler er en hindring. Dermed reiser det seg et spørsmål om det går an å gi et tilbud om samisk trosopplæring for alle nordsamer på deres eget språk. Og hva med de som ikke har språket, skal de få en samisk trosopplæring eller skal de få opplæring innenfor kirkens regulære tilbud?

Det er også relevant, i tilknytning til spørsmålet om hvor mange og hva slags samer vi snakker om, å stille spørsmålet om hvilke utfordringer de geografiske avstandene stiller til trosopplæringen. Dette gjelder også sørsamisk område skal vi se.

Språket krever en del ressurser, selv i samiske majoritetsområder. Ressurskrevende fordi alle har rett til å få ivaretatt sitt språk. Det betyr at alle som arbeider i Indre Finnmark er forpliktet til å beherske samisk og norsk. I tillegg vil alt materiale som gis ut måtte gis ut på begge språk. Det kan ikke forventes at oversettelser av materiale gjøres på dugnad.

Spørsmålet om i hvilken grad Den norske Kirke klarer å ivareta språket i de samiske samfunn melder seg dermed med hele sin tyngde, spesielt i forhold til trosopplæring.

Det er generelt vanskelig å få til endringer. Årsakene er nok flere, men innenfor det religiøse området viser det seg på mange områder. Det kom en ny samisk salmebok i 2005, utgitt i samarbeid mellom Verbum forlag og Samisk kirkeråd. Skepsisen mot den nye salmeboken er tilstede i f.eks. Karasjok, der enkelte ikke ønsker å bruke den (samtale med Anne Karin Hellesøy 2008). Behovet for å ta vare på tradisjonen handler hele tiden om å fornye tradisjonen. Det betyr at trosopplæringen spesielt i Indre Finnmark må arbeide med spørsmålet om hvilke deler den ønsker å bevare, fornye og utvikle. Dialogen mellom gammelt og nytt er dermed en problemstilling som i stor grad viser seg aktuell i samisk trosopplæring innenfor nordsamisk område.

10.3 Trosopplæring i lulesamisk sammenheng

10.3.1 Kontekstuell trosopplæring

Ettersom det lulesamiske området er sterkt preget av den Førstefødt-læstadianske tradisjonen, må et kirkelig trosopplæringsprosjekt for dette område ta særlig hensyn til det. De Førstefødte har i de senere år i økende grad markert avstand til Den norske kirke og opptrer i dag stort sett som en frikirkelig forsamling, ikke minst for den yngre generasjon. Dåp, konfirmasjon og bryllup foregår som oftest i forsamlingens egen regi, og man har også utviklet et betydelig barne- og ungdomsarbeid med egne læreplaner for opplæringen.

Denne økende grad av læstadiansk selvstendigjøring gjør det problematisk for kirken å etablere et trosopplæringsprosjekt i det lulesamiske området, i hvert fall i den grad kirken ser på de førstefødte læstadianerne som en del av Den norske kirkes medlemsmasse. Kirken kan i så fall komme i konkurranse med seg selv.

Spørsmålet er da om man kunne komme til en slags arbeidsfordeling. Der er tross alt lulesamer i prestegjeld utenfor Tysfjord, f.eks. Hamarøy, Sør- og Nordfold, Steigen og Salten, der læstadianerne ikke står særlig sterkt. Områdene er sterkt fornorsket, kanskje kan kirken her bidra til en fornyelse av samisk bevissthet samtidig som den søker å styrke samiske barn og ungdommers kristne identitet. I dag pågår det et prosjekt i området som særlig knytter an til arbeidet med den andre trosartikkel, nemlig forsoningsproblematikk, som både har den før omtalte menneskelige/samfunnsmessige dimensjon og en åndelig dimensjon. Et slikt arbeid kan derfor passe meget godt inn i en samisk trosopplæringsplan, og et slik vinkling kan med fordel undersøkes nærmere.

Det er viktig at kirken ikke bare fremstår som Den *norske* kirke, men også som en *Samisk* kirke. Dette gjelder selvsagt i *alle* samiske områder og bør være et moment som Den norske kirke bør alvorlig gjennomtenke. Hvorvidt er en kirke som kaller seg Den *norske* kirke uten videre å forstå også som en *samisk* kirke? Skal Den norske kirke bruke det samiske som et “innslag” som viser kirkens åpenhet og velvilje, eller skal en *samisk* kirke selv ha rett til å utforme sin identitet på egne premisser som *kristen* kirke?

Vi skal her ikke gå videre inn på problemstillinger knyttet til kontekstuell trosopplæring i lulesamisk område, men vil henvise til vedlegget “Tysfjordsamene og kirken” som illustrerer hvordan den historiske konteksten i Tysfjord fortsatt legger klare føringer på samiske holdninger til kirkens arbeid i området og hvilke momenter kirken derfor må tenke gjennom når den skal arbeide med sine planer om samisk trosopplæring i lulesamisk område.

10.4 Trosopplæring i sørsamisk sammenheng

10.4.1 Kontekstuell trosopplæring

Språk har som kulturbærer og identitetsskaper en særlig viktig betydning. Dette gjelder også på det religiøse området. Det sørsamiske språkets truede karakter innebærer at kirken må bidra med sitt til at sørsamisk kan gjenvinne sin kraft ved at det bl.a. tas i bruk som *liturgisk* språk og etter hvert også som bruksspråk i andre kirkelige sammenhenger, som for eksempel i kirkens trosopplæring for barn og unge, og i kirkens omsorgsarbeid.

Det er viktig at kirkelig ressursmateriale blir gjort tilgjengelig på sørsamisk språk og blir tatt i bruk i kirkelig trosopplæring i sørsamiske menigheter.

Språket i seg selv er selvsagt viktig, men det er også et redskap som kan stå i tjeneste for andre viktige anliggender, så som i trosopplæringen. Som i alle samiske områder der kirken er aktivt til stede, må spørsmålet om praktiske prosjekter i samiske områder først og fremst finne sted i samråd med Sámi girkoráđđi og/eller med tilsvarende lokale organer – som i sørsamisk område vil være *Áarjelhsaemien Gærhkoejielemen Moenehtse* (Utvalg for sørsamisk kirkeliv). I kirkens sørsamiske trosopplæring må det være de sørsamiske brukerne selv som må definere hva som bør prioriteres og hvordan de prioriterte målene kan realiseres. Problemstillinger som i særlig grad vil berøre sørsamiske forhold, vil være om og i hvilken grad kristen identitet kan knyttes til tradisjonell samisk tenkning, sedvane og praksis.

Forsøkene i sørsamisk område med å holde gudstjenester ved samiske offersteder har for alvor satt problemstillingen på kartet. Man har vanligvis sagt at slike steder skal få ligge i fred og respekteres for hva slike steder betydde for tidligere generasjoner. Argumentet for å ta slike steder i bruk i en *kristen* sammenheng, var for den sørsamiske presten Bierna Bientie at “*Det kan jo ikke være mer enn én gud*”. Selv var han vokst opp med holdningen om at alt som har med gammel samisk religion er “*farlige greier*”.¹³³ Man kan selvsagt hevde at kristningen av samiske offersteder som *Gudfjelløya* (Tunsjøguden)¹³⁴ representerer en form for “tyveri” av den gamle religionens hellige steder og at de bør ligge i fred nettopp for å bevare minnet om dem som *fortidens* kultsteder og at det er slik de best respekteres. Et eksempel hentet fra 1670-tallets kontrovers mellom presten Tuderus og de samer som fremdeles brukte sine kultsteder som hellige steder, støtter for så vidt denne argumentasjonen: Dt var prestens egen ferdsel på de tradisjonelle stedene som gjorde dem ubrukelige, de ble bokstavelig talt besudlet gjennom den nye religionens egen representant og derved gjort maktesløse!

Men ettersom det er et faktum at den eldre tids religiøse tradisjon enda står relativt sterkt i manges bevissthet, innebærer at spørsmålet må drøftes nærmere og med en åpen holdning. Det at en i sørsamisk område, kanskje mer enn mange andre steder, har et nært og levende forhold de gamle hellige stedene, gjør at en muliigens bør forsøke tiltak som kan virke sammenbindene og knytte fortid og nåtid sammen slik at ikke gamle bånd brytes for sterkt. I tidlig europeisk misjonstid (600-tallet) var det kirkens anbefaling at fortidens hellige steder burde tas i bruk ettersom folk var vant til å samles der. Det var ikke noe galt i stedene selv, som om det hadde foregått førkristen kult på stedet. Også i Norge ble det ofte bygget kirker på steder som allerede hadde hatt kult i norrøn tid. Spørsmålet er om dette er en akseptabel praksis i vår egen tid?

Poenget her er kun å peke på at slike spørsmål er viktige og at det derfor er viktig at kontekstualiseringsprosjekter og målformuleringer for kristen virksomhet, inkludert trosopplæring, må være utprøvende og reviderbare i lys av den lokale tradisjon. Selv om slike forsøk selvsagt kan ha sine problematiske sider særlig i områder der den pietistiske kristendomstypen står særlig sterkt, så er det likevel menighetenes egne erfaringer og den kollektive *konsensus* som kan etableres i menigheten som må være avgjørende. Kanskje kunne man med samisk terminologi kalle menigheten “*den kirkelige sijte*” (SaN: *siida*) som gjennom en konsensusbyggende virksomhet selv vil kunne avgjøre farbare veier for den sørsamiske kirken. Og selv om det ofte sies at bruk av samiske

---

¹³³ http://www.nrk.no/programmer/radio/mellom_himmel_og_jord/4926354.html

¹³⁴ Jfr. <http://www.gudfjellet.com/sagn.html>

offersteder ville være utenkelig i nordsamiske områder, er ikke bildet alltid entydig.

Selv på et sted der læstadiansk kristendom fortsatt står sterkt, som f.eks. i Kjøllefjord i Lebesby kommune på Finnmarkskysten, finner man at slik bruk ikke har blitt møtt med lokale protester. Like utenfor Kjøllefjord finner man *Finnkirka*, en underlig, tårnaktig sjøklippe, som kan minne om et kirkespir.

Sagnet sier at det har vært et samisk offersted, og det påstås at fiskerne som kom til Kjøllefjord ofret der helt opp til krigens dager. Finnkirka er i dag blitt et svært populært utfartsmål både for lokalbefolkningen og tilreisende, og det har blitt avholdt både musikkonsserter, gudstjenester, barnedåp og bryllup på stedet.¹³⁵

I skyggen av misjonens og fornorskningens destruksjon av samisk religiøs tradisjon, bør en i hvert fall fra norsk side være forsiktig med hensyn til å legge bestemte restriksjoner eller føringer på hvordan det samiske miljøet selv kan gjenfinne og gjenvinne sin egen identitet, stolthet og selvrespekt og bruke dette som ressurser også i kirkelige sammenhenger.

10.4.2 Språket

Språkets stilling i sørsamisk området byr på utfordringer. Mens språket i nordsamisk område er ett av de tydeligste kjennetegn og identitetsbærere på det samiske, er det stillingen annerledes innenfor sørsamisk område. Betyr det at samisk trosopplæring må ta utgangspunkt i andre kulturelle kjennetegn for å knytte sammen tro og identitet?

Dersom språket mangler og andre kulturelle markører er lite merkbare blir det samiske veldig usynlig. Målgruppen blir vanskelig å peke ut og i det hele tatt er det vanskelig å vite hvem kirken skal tilby trosopplæring til og hvem som har ansvaret for trosopplæringen. Skal kirken velge samme strategi som for eksempel sameskolene i sørsamisk område?

---

¹³⁵ <http://www.hotelnordkyn.no/show.asp?page=goxpage00000012.html>

Sammen med dette er den geografiske avstanden innenfor det sørsamiske området avgjørende. Situasjonen i det sørsamiske området har mer til felles med områder utenfor Indre Finnmark prosti i det nordsamiske området. Nærværet av det samiske er usynlig og lite merkbart i området, noe som gjør at de sørsamiske kraftsentrene blir viktige. I sin tur betyr det igjen at avstanden blir en hindring for trosopplæringen, det er for eksempel langt fra Røros til Snåsa.

---

11   **Anbefalinger**

Samisk trosopplæring må ikke bli et *norsk* prosjekt for samer, men et *samisk* prosjekt ledet og drevet frem av samer selv. Fra norsk side kan en bidra med hjelp ved å legge til rette for at prosjekter kan gjennomføres, men med minst mulig innblanding med hensyn til prosjektenes innhold og utforming.

Samtidig må man vokte seg for at samisk trosopplæring blir et internt samisk prosjekt i eksklusiv forstand. I så måte har man et godt eksempel i det før nevnte tilfellet fra Hamarøy der man i den andre trosartikkels ånd har startet et forsoningsprosjekt som nødvendigvis fordrer også norsk deltagelse. I vedtaket fra Kirkemøtet 1997 heter det:

Kirkemøtet erkjenner at myndighetenes fornorskningspolitikk og Den norske kirkes rolle i denne sammenheng har medført overgrep mot det samiske folk. Kirkemøtet vil bidra til at uretten ikke skal fortsette. Kirkemøtet anbefaler at det arbeides videre med forsoningsgudstjenester.¹³⁶

Sámi girkoráddi har med utgangspunkt i dette vedtaket startet en prosess med utredninger, drøftinger og samtaler om forsoning. Der finnes fortsatt mye mistenksomhet og frykt for det samiske. Det er her tale om motsetninger både samer imellom og mellom samer og majoritetsbefolkningen. Dette gjør det nødvendig å gå inn i et reelt forsoningsarbeid mellom samer og majoritetsbefolkningen.

Tiltaket er et godt eksempel på at den kristne forsoningstanken gjøres *kontekstuell*, dvs. relevant og meningsfylt for både samer og nordmenn i et område der man har bodd og levd sammen i hundreder av år, men hvor etniske motsetninger og mistenksomhet fortsatt preger så vel menigheten som samfunnet i alminnelighet. En opplæring i kristen tro må bestå i en opplæring i å leve sammen i en tilstand preget av rettferdighet, likeverdighet og fred, og representerer som sådan en *applisering* av evangeliets sentrale budskap i en bestemt historisk kontekst.

En slik nytolkning av kulturarvens betydning stemmer godt overens med Sametingets påstand om at samisk religion fortsatt er sterkt knyttet til dagens samiske identitet slik denne er synliggjort ved at folk fortsatt har kjennskap til og viser respekt for de hellige stedene og de symbolene som

---

¹³⁶ <http://www.kirken.no/?event=showNews&FamID=4836>

er forankret i tidligere tiders religionspraksis. For kirken er det derfor svært viktig å forholde seg til det tradisjonelle “forklaringsunivers” eller virkelighetsforståelse, når trosopplæringsprosjektet skal implementeres og gjøres relevant i nåtidens samiske områder.

Til tross for tidligere tiders misjonsbestrebelse, fornorskningsspolitikk og assimileringssideologi, finnes det fortsatt en klar bevissthet om kontinuitet mellom nåtidens virkelighet og den eldre tids forestillingsverden og religiøse praksis.

Visse uttrykksformer for kristendom har dessuten forsterket bruddet med fortiden og legitimert den i kristentroen selv. Den læstadianske vekkelsen med sine pietistiske idealer vektla bruddet med fortiden særlig sterkt og medførte at historien om den tradisjonelle religionen ble sterkt skambelagt og fortiet. Vekkelsen har satt sine sterkeste spor fra og med Tysfjord og nordover, dvs. i det lulesamiske og de nordsamiske områdene. De sørsamiske områdene kom i liten grad i kontakt med denne vekkelsen og har lagt mindre vekt på bruddet med fortidens tradisjoner. I de nordlige områdene har graden av brudd også variert avhengig av lokale forhold. Variasjonen tilsier derfor at man må ta hensyn til slike lokale forhold og den konkrete tradisjonshistorien når skal planlegge og gjennomføre det kirkelige trosopplæringsprosjektet.

Graden av variasjon innenfor Sápmi både i tid og i rom, gjør at man neppe kan eller bør operere med en form for *pan*-samisk trosopplæringsplan lagt opp etter et entydig skjema. Vi vil derfor anbefale at man i hvert fall utvikler tre kontekstuelle planer med en eventuell felles del.

Hvilke elementer eller aspekter ved samisk religion er relevant for kirkens trosopplæring? Et slikt spørsmål må primært må rettes til samiske kristne, selv om også andre kan og endog *bør* delta i diskusjonen. Den rette adressat for spørsmålet om samisk trosopplæring er derfor i utgangspunktet Sámi girkoráđđi (Samisk kirkeråd) med involvering av representanter fra nordsamiske, lulesamiske og sørsamiske miljøer. Svarene kan derfor også komme til å variere avhengig av hvilke områder og miljøer man henvender seg til. Det samiske miljøet har ingen entydig identitet og man må forvente like store variasjoner som innenfor norske kirkelige miljøer.

For kirkens arbeid i samisk miljø, er dette et viktig poeng: Kirken bør ikke være en del av administrasjonssystemet og splitte der en i større grad trenger å binde mennesker sammen. Et samarbeid med Svenska Kyrkan er viktig med tanke på samisk trosopplæring. Her bør det initieres et samarbeid på øst/vestaksen der norske og svenske prester og andre kirkelige tilsatte kan arbeide i fellesskap for mennesker som opplever at de hører sammen på tvers av de nasjonale grensene.

I tillegg til det som er nevnt foran, vil vi også peke på noen problemområder som denne rapporten ikke har diskutert, men som er viktig å avklare.

Et av spørsmålene er hvordan den samiske trosopplæringen skal forankres. Tar man utgangspunkt i rapportens tredeling, vil en måtte avgjøre om de tre områdene skal tilordnes bispedømmene eller under Samisk kirkeråd, eller i en kombinasjon.

Et annet spørsmål er om man skal foreta seg noe med henblikk på å utvikle en samisk trosopplæring i de store befolkningsregionene i Sør-Norge. Østlandsområdet har en relativ stor populasjon med samisk befolkning, og en kunne vurdere om en skulle ha noen supplerende tiltak rettet mot denne.

Litteraturliste

- Akerhaug, Lars (14.1.2008). «Samisk jernalder i Østerdalen». *Forskning.no*. Foreningen for drift av forskning.no. Oslo. Lokalisert 5.2.2008 på Verdensveven:
<http://www.forskning.no/Artikler/2008/januar/1199712324.39>
- Berger, Peter L. *Religion, samfund og virkelighed: Elementer til en sociologisk religionsteori* (Akademibøkene). Vidarforlaget. Oslo. 1993
- Bevans, Stephen B. *Models of Contextual Theology*. (Faith and culture series). Orbis Books. New York. 2000
- Bevans, Stephen B. *Models of Contextual Theology. Revised and Expanded Edition* (Faith and culture series). Orbis Books. New York. 2002
- Bientie, Bierna (27.-30.10.2004). «Å være fremmed – hvordan møter vi mennesker som representerer majoritetsbefolkningen?» (Fordrag på Samisk verdikonferanse, Tromsø). *Samiske verdier – i lys av kristen tro*. Oslo. Lokalisert 10.1.2008 på Verdensveven:
<http://www.kirken.no/index.cfm?event=downloadFile&nodeid=24132>
- Bientie, Bierna. ««Det er landet som eier folket» Et sørsamisk økoteologisk perspektiv» i Schorre, Hans-Jürgen og Tom Sverre Tomren (red.). *Grønn postill: Økoteologi og kirkehverdag*. Verbum. Oslo. 2001.
- Bjerg, Svend. *Litteratur og teologi: transfigurasjoner*. Anis. Århus. 1988.
- Bosch, David J. *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Orbis Books. New York. 1991.
- Brown, Raymond E. *An Introduction to the New Testament* (The Anchor Bible reference library). Doubleday. New York. 1997.
- Casanova, José. *Public Religions in the Modern World*. University of Chicago Press. Chicago. 1994
- Den norske kirkes informasjonstjeneste (17.6.2005). «Ungdommens kirkemøte drøfter egen samisk konfirmasjon». *Nyheter*. Oslo. Lokalisert 19.2.2008 på Verdensveven:
<http://www.kyrkja.no/?event=showNews&FamID=4590>
- Den norske kirkes informasjonstjeneste (17.6.2005). «Ungdommens kirkemøte drøfter egen samisk konfirmasjon». *Nyheter*. Oslo. Lokalisert 19.2.2008 på Verdensveven:
<http://www.kyrkja.no/?event=showNews&FamID=4590>
- Den norske kirkes informasjonstjeneste (2006). «Å synliggjøre sørsamisk kirkeliv er en oppgave for kirken». *Aktuelt*. Oslo.
-

- Lokalisert 6.3.2008 på Verdensveven:
<http://www.kirken.no/index.cfm?event=doLink&famId=9747>
- Dunfjeld-Aagård, Lisa. *Sørsamiske kystområder : tolking av fortidig samisk tilstedeværelse i Ytre Namdal* (Hovedoppgave). Universitetet i Tromsø. Tromsø. 2005.
- Endresen, Rolf T. et al (red). *Innføring i lingvistik*. Universitetsforlaget. Oslo. 1996.
- Eriksen, Thomas Hylland og Torunn Arntsen Sørheim. *Kulturforskjeller i praksis: Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Gyldendal. Oslo. 2004
- Giertsen, Merethe. «En minoritet i minoriteten: Homofile i samiske miljø og samer i homofile miljø». *din. Tidsskrift for religion og kultur*. Nr. 4/2002 og Nr. 1/2003. Trondheim.
- Gjønnnes, K. and Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet. *Staten og Den norske kirke : fra et Stat-kirke-utvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon av 14. mars 2003 : avgitt til Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 31. januar 2006*. Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning. Oslo. 2006
- Grøm, Terese. et al. (red.). «Verdensdagen for selvmordsforebygging 2006: Hva skjedde rundt om i landet?». *LEVENytt*. 8 November 2006, LEVE, Smestad. 2006.
- Gutiérrez, Gustavo. *A Theology of Liberation: History, Politics and Salvation* (SCM Classics). SCM. 2001.
- Hansen, Lars Ivar og Bjørnar Olsen. *Samenes historie: frem til 1750*. Cappelen. Oslo. 2004.
- Hansen, Lars Ivar og Bjørnar Olsen. *Samenes historie: frem til 1750*. Cappelen. Oslo. 2004.
- Henriksen, Jan-Olav. *Gud: Fortrolig og fremmed. Etertanker*. Gyldendal. Oslo. 2001.
- Henriksen, Jan-Olav. *Jesus: Gave og begjær*. Gyldendal. Oslo. 2008.
- Henriksen, Jan-Olav. *Teologi i dag: Samvittighet og selvkritikk*. Fagbokforlaget. Bergen. 2007.
- Human-Etisk forbund (17.4.2007). «Nytolkning av Metallica i historisk konfirmasjon». *Fritanke.no*. Oslo. Lokalisert 21.2.2008 på Verdensveven:
http://www.fritanke.no/NYHETER/Nytolkning_av_Metallica_i_historisk_konfirmasjon/
- Infonuorra.no. 20.januar 2008
- Jaklin, Asbjørn. *Historien om Nord-Norge*. Gyldendal forlag. Oslo. 2004
- Jeanrond, Werner G. *Guds närvaro: Teologiska reflexioner I*. Arcus förlag. Lund. 1998.
- Jeanrond, Werner G. *Gudstro: Teologiska reflexioner II*. Arcus förlag. Lund. 2001.
- Jeanrond, Werner G. *Theological Hermeneutics: Development and Significance*. SCM. London. 1991.
-

- Jernsletten, Jorunn. *Forskjeller mellom nord-/lulesamisk og sørsamisk religiøsitet*. Foredrag 28.11.2002, Karasjøk: BUP (upublisert manuskript, publiseres 2008 i Praktisk-kirkelig årbok for Kirkelige utdanningscenter i Nord).
- Johansen, Inger. «*Det er ikkje eit museumsspråk - det har noko med framtida å gjera*» : ei sosiolingvistisk undersøking av revitaliseringa av sørsamisk (Mastergradsavhandling). NTNU. Trondheim. 2006.
- Johnsen, Tore (15.09.2006). «Livsmestring og kristen livstolkning i møte med samisk kultur» (Foredrag på Samisk verdikonferanse, Tromsø). *Samisk trosopplæring*. Oslo. Lokalisert 16.1.2008 på Verdensveven:
<http://www.kirken.no/index.cfm?event=downloadFile&famID=11087>
- Johnsen, Tore (27.-30.10.2004b). «Den som glemmer den store helheten blir en tsjude» (Foredrag på Samisk verdikonferanse, Tromsø). *Samiske verdier – i lys av kristen tro*. Oslo. Lokalisert 10.1.2008 på Verdensveven:
<http://www.kirken.no/index.cfm?event=downloadFile&nodeid=24132>
- Johnsen, Tore (28.9.2004). «Samisk trosopplæring og forankringen i den samiske historien» (Foredrag på Internasjonal konferanse om dåpsopplæring Sommarøya). *Samisk trosopplæring*. Oslo. Lokalisert 27.2.2008 på Verdensveven:
<http://www.kirken.no/index.cfm?event=downloadFile&famID=9100>
- Johnsen, Tore (28.9.2004a). «Samisk trosopplæring og forankringen i den samiske historien» (Foredrag på Internasjonal konferanse om dåpsopplæring Sommarøya). *Samisk trosopplæring*. Oslo. Lokalisert 27.2.2008 på Verdensveven:
<http://www.kirken.no/index.cfm?event=downloadFile&famID=9100>
- Johnsen, Tore. «Samisk kristendomsforståelse og samisk dåpsopplæring» i *Prismet: pedagogisk tidskrift* 5/6. IKO. Oslo. 2003
- Johnsen, Tore. *Jordens barn, solens barn, vindens barn. Kristen tro i et samisk landskap*. Verbum. Oslo. 2007.
- Johnsen, Tore. *Sámi luondduteologiija / Samisk naturteologi: på grunnlag av nålevende tradisjonsstoff og nedtegnede myter* (Stensilserie D). Universitetet i Tromsø. Tromsø. 2005.
- Kautokeino kommune (04/07). «Livsveier: Oppvekstplan for Kautokeino kommune 2007-2010». *Vedtatte planer*. Kautokeino. Lokalisert 18.2.2008 på Verdensveven:
[http://www.kautokeino.kommune.no/Finnmark/kautokeino/kautokeino.nsf/Attachments/B525E61051BB1207C12572FD006AE9B1/\\$FILE/Livsveier+Kautokeino+13.03.07+norsk.pdf](http://www.kautokeino.kommune.no/Finnmark/kautokeino/kautokeino.nsf/Attachments/B525E61051BB1207C12572FD006AE9B1/$FILE/Livsveier+Kautokeino+13.03.07+norsk.pdf)
- Kautokeino sokneprestembete*. Arkivkatalog. Statsarkivet i Tromsø. 2002.
- Kjølås, Per Oskar. *Bibelen på samisk: En bok om samisk bibeloversettelse*. Det norske Bibelselskap. Oslo. 1996.
-

- Kjølaas, Per Oskar. *Bibelen på samisk: En bok om samisk bibeloversettelse*. Det norske Bibelselskap. Oslo. 1996.
- Kristiansen, Roald (11.2.2004). «Samisk spiritualitet». *Ressurser*. Dialogsenteret Emmaus. Oslo. Lokalisert 8.2.2008 på Verdensveven: http://www.emmausnett.no/ressurser/kristiansen_samisk.shtml
- Kristiansen, Roald. *Samisk religion og læstadianisme*. Fagbokforlaget. Bergen. 2005.
- Kristiansen, Roald. *Samisk religion og læstadianisme*. Fagbokforlaget. Bergen. 2005.
- Kuhmunen, J.-M. (2005). «Samenes historie». *Sametinget*. Lokalisert 05.09.2007 på Verdensveven: <http://www.sametinget.no/artikkel.aspx?AId=54&back=1&Mid1=11&Mid2=122>.
- Lane, Pia M. J. *A Tale of Two Towns: A Comparative Study of Language and Culture Contact* (Acta Humaniora). Unipub forlag. Oslo. 2006.
- Larsson, Thomas P. (red.). *Schamaner. Essäer om religiösa mästare*. Nye Doxa. Falun. 2000.
- Lehtola, Veli-Pekka. *Det fargerike Sameland*. www.galdu.org, 20. januar 2008.
- McKenzie, Steven L. og Stephen R. Haynes (red). *To Each its Own Meaning: An Introduction to Biblical Criticism and their Application*. Westminster John Knox Press. Louisville. 1999.
- Mebius, Hans. *Bissie. Studier i samisk religionshistoria*. Jengel. Östersund. 2003.
- Meistad, Tore. ”Kristendommens historie i Nord-Norge gjennom tusen år”. i *Den kircke har noget at sige. Dâp og kristning i 1000 år. Festskrift for kirken i Hålogaland 999-1999*. Alta. 1999. s 23-62
- Moloney, Francis J. *The Gospel of John* (Sacra pagina). The Liturgical Press. Collegeville. 1998.
- Morland, Kjell Arne «Misjonsforkynnelse, forsvarsmotiv og sann jødedom i Aeropagostalen (Apg 17,22-31)» i Hvalvik Reidar og Hans Kvalbein (red.). *Ad Acta : studier til Apostlenes gjerninger og urkristendommens historie : tilegnet Edvin Larsson på 70-årsdagen*. Verbum forlag. Oslo. 1994
- Mørch, Claes B. og Torunn Paulsen (2005) «Porsanger» i *Verdikonferanse Karasjok Kulturhus 21.-23. oktober 2005*. Oslo, Lokalisert 18.2.2008 på Verdensveven: www.kirken.no/index.cfm?event=downloadFile&famID=9102
- Nergård, Jens-Ivar. «Læstadianismen - kristendom i et samisk kulturlandskap» i *Vekkelse og vitenskap : Lars Levi Læstsadius [sic] 200 år* (red. Øyvind Norderval og Sigmund Nettet). Universitetsbiblioteket i Tromsø. Tromsø. 2000.
- Nergård, Jens-Ivar. «Læstadianismen - kristendom i et samisk kulturlandskap» i Norderval, Øyvind og Sigmund Nettet (red). *Vekkelse og vitenskap : Lars Levi Læstsadius [sic] 200 år* Universitetsbiblioteket i Tromsø. Tromsø. 2000.
-

- Nergård, Jens-Ivar. *Den levende erfaring: En studie i samisk kunnskapstradisjon*. Cappelen forlag. Oslo. 2006.
- Nergård, Jens-Ivar. *Den levende erfaring: en studie i samisk kunnskapstradisjon*. Cappelen forlag. Oslo. 2006.
- Nergård, Vegard. *Slekt og rituell slektskap i samiske samfunn : innspill til en psykodynamisk forståelse av sosialisering* (Doktoravhandling). Universitetet i Oslo. Oslo. 2005.
- Newbigin, Lesslie. *The Gospel in a Pluralist Society*. Eerdmans publishing. Grand Rapids. 1989.
- Newbigin, Lesslie. *The Open Secret. An Introduction to the Theology of Mission* (Revised edition). SPCK. 1995.
- Nickel, Klaus Peter. *Samisk grammatikk*. Davvi girjii. Karasjok. 1994.
- Norsk rikskringkasting (2007). «Ytteren og Mo i Nordland». *Andakten*. Oslo. Lokalisert 7.3.2008 på Verdensveven:
<http://www.nrk.no/programmer/radio/andakten/1.3981343>
- Pannenberg, Wolfhart. *Anthropologie in theologischer Perspektive*. Vandenhoeck & Ruprecht. Göttingen. 1983.
- Persen, Synnøve. «Fra kystsamisk til fjeldsamisk miljø» i *Vi er samer – Laplands og Finmarkens urbefolkning*. Museum Tusulanums forlag. København. 1982.
- Pettersen, Torun. *Retten til kunnskap om seg selv : Tilrettelegging for bruk av talldata om samene som gruppe – noen normative begrensninger og muligheter* (arbeidsnotat), Samisk samfunnsvitenskapelig database. 2004.
- Pettersen, Vibeke Lund (5.12.2007). «Ber til høyere makter» i *Finnmark Dagblad*. Hammerfest, Lokalisert 24.2.2008 på Verdensveven:
<http://www.finnmarkdagblad.no/nyheter/article3171781.ece>
- Pollan, Brita. *For Djevelen er alt mulig: Kristne historier om samene*. Høyskoleforlaget. Kristiansand 2007.
- Ravna, Ellen. *Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra (Undersøkelse om bruken av samisk språk)*. Samisk nærings- og utredningssenter/Samisk språkråd. 2000.
- Ressursregnskap for reindriftsnæringen*. Reindriftsforvaltningen. Alta. 2008.
- Ruus, Anne Birgitte. ««... En högre färg»: endringer i Lars Levi Læstadius' forkynnelse etter 1844» i *Den kircke har noget at sige. Dåp og kristning i 1000 år. Festskrift for kirken i Hålogaland 999-1999*. Alta. 1999. s 101-110.
- «Saami, South» i Gordon, Raymond G., Jr. (ed.). *Ethnologue: Languages of the World* (Fifteenth edition). SIL International. Dallas, Tx. 2005.
Webversjon:
http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=sma
(07.02.2008)
- Sámi Instituhta. *Statistikk om bruken av samisk språk*. 2006.
- "Samisk statistikk 2008." *Norges offisielle statistikk*, from
<http://www.ssb.no/samer/>. 2008.
-

- Sarre, Hege Fjellheim. *Den norske kirke - et etnisk felt : samisk kultur og identitet i Den norske kirke* (Hovedoppgave). Universitetet i Tromsø. Tromsø. 2003.
- Sarre, Hege Fjellheim. *Den norske kirke - et etnisk felt : samisk kultur og identitet i Den norske kirke* (Hovedoppgave). Universitetet i Tromsø. Tromsø. 2003.
- Skarsaune, Oskar. *Og ordet ble kjød. Studier i oldkirkens teologi*. Luther forlag. Oslo. 2001.
- Skarsaune, Oskar. *Troens ord. De tre oldkirkelige bekjennelsene*. Luther forlag. Oslo. 1997.
- Skille, Øystein. *Samisk hymnologi*. (Upublisert manuskript). Udatert.
- Skutnabb-Kangas, Tove. *Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra : kommentárat raportii (Undersøkelse om bruken av samisk språk : kommentarer til rapporten)*. Fagtrykk. Alta. 2000.
- "Statistisk sentralbyrå." 2007, from <http://www.ssb.no>.
- Stordahl, Vigdis. «Samene: Fra «lavtstaaende race» til «urbefolkning»» i Hylland Eriksen, Thomas (red). *Flerkulturell forståelse*. Universitetsforlaget. 2001.
- Svonni, Mikael. «Samiske språk» i *Nordens språk med røtter og føtter* (red. Iben Stampe Sletten). Nordisk Ministerråd. København. 2004.
- Vogt, Yngve (29.9.2005). «Norge kvalte kvensk morsmål. Intervju med Pia Lane». *Apollon*. Oslo. Lokalisert 19.3.2008 på Verdensveven: http://www.apollon.uio.no/vis/art/2005_3/artikler/kven
- Webb, Jen et al. *Understanding Bourdieu*. Sage publications. London. 2002.
- Williams, Rowan D. «The Discipline of Scripture» i *On Christian Theology* (Challenges in Contemporary Theology). Blackwell. Oxford. 2000
- Williams, Rowan D. *Arius*. SCM Press. London. 2001.
- Wingren, Gustaf. *Växling och kontinuitet: Teologiska kriterier*. CWK Gleerup. Lund. 1972.
- Winsnes, Ole Gunnar. *Den norske kirke i tall*. Stiftelsen kirkeforskning (nr. 23). Tapir. Trondheim. 2002.
- Zorgdrager, Nellejet. «Læstadius og Kautokeino-opprøret» i Nordeval, Øyvind og Sigmund Nettet (red). *Vekkelse og vitenskap. Lars Levi Læstadius 200 år*. Universitetet i Tromsø. Tromsø. 2000.

<http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=9096> 26.03.2008

VEDLEGG OVERSIKT OVER SAMTALER

Oversikt over samtaler

- Samtale med Synnøve Brevik, 3.5.2007, Kirkens hus – Oslo
  - Samtale med Tore Johnsen, 21.5.2007, Tromsø
  - Samtale med Inger Håldis, May R. Guttormsen og Anne Karin Hellesøy 23.5.2007, Menighetskontoret – Kautokeino
  - Samtale med Arild Hellesøy, 23.5.2007, Karasjok
  - Samtale med Anne Karin Hellesøy, 25.5.2007, Prostekontoret – Karasjok
  - Samtale med Olaug Eriksen, 23.5.2007, Kulturhuset – Karasjok
  - Samtale med Annamaria Sepsi, 25.5.2007, Menighetskontoret – Karasjok
  - Samtale med Anbjørg Holm Varsi, 19.9.2007, Tromsø
  - Samtale med Rávdna T. Henriksen, 28.9.2007, Kirkens hus – Oslo
  - Samtale med Bierna Bientie, 2.10.2007, Menighetsfakultetet – Oslo
  - Samtale med Arild Hellesøy, 28.1.2008, Prostekontoret – Karasjok
  - Samtale med Ann Karin Hellesøy, 28.1.2008, Prostekontoret – Karasjok
  - Samtale med Ann S. Nystad, Berit Frøydis S. Johnsen og Olaug Eriksen, 29.1.2008, Prostekontoret – Karasjok
  - Samtale med May R. Guttormsen og Inga Buljo Kemi, 29.1.2008, Menighetskontoret – Kautokeino
  - Samtaler med Toamma Bientie, Berit Moss, Torgils Aurdal, Tore Kolltveit 4.2.2008, Nord-Rana menighetskontor - Ytteren
-